

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Kansainvälinen politiikka

Lotta Turunen

SUOMALAISEN KOULUTUSVIENNIN ENSIASKELEET.

Laadullinen tapaustutkimus Itä-Suomen yliopiston ja Savonia-
ammattikorkeakoulun suhtautumisesta koulutusvientiin.

Lotta Turunen
Pro gradu -tutkielma
Ohjaaja: Pami Aalto
Joulukuu 2011

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

TURUNEN, LOTTA: Suomalaisen koulutusviennin ensiaskeleet. Laadullinen tapaustutkimus Itä-Suomen yliopiston ja Savonia-ammattikorkeakoulun suhtautumisesta koulutusvientiin.

Pro gradu -tutkielma, 97+6 s.

Kansainvälinen politiikka

Joulukuu 2011

Tutkielmassa tarkastellaan Itä-Suomen yliopiston ja Savonia-ammattikorkeakoulun näkemyksiä korkeakoulujen koulutuksen ja osaamisen vientiin. Tarkastelussa ovat toimijoiden ajatukset siitä, mitä koulutusvienti on ja miksi sitä kannattaisi tehdä. Korkeakoulujen näkemyksiä verrataan toisiinsa sekä opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemiin koulutusviennin ja korkeakoulujen kansainvälistymisen ohjausdokumentteihin. Koulutusvientiä käsitellään tutkielmassa kansainvälisen vuorovaikutuksen eräänä ilmiönä.

Tutkimusaineisto on kerätty keväällä 2011 suoritetuilla, seitsemällä teemahaastattelulla. Haastateltavat olivat tutkittavien korkeakoulujen johtoa ja henkilökuntaa. Haastattelut analysoitiin teemahaastatteluiden sisällönerittelyllä. Haastatteluaineistoa täydennettiin analyysissa opetus- ja kulttuuriministeriön dokumenteilla sekä korkeakoulujen omilla strategioilla. Analyysin teoreettisena viitekehysenä on hyödynnetty konstruktivismia ja koulutusviennin aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta, joiden avulla on selitetty vuorovaikutuksen prosessia.

Tutkimustuloksissa paljastui, että tutkittujen korkeakoulujen ja ministeriön ajatukset koulutusviennistä ovat lähtökohdiltaan erilaiset: ministeriö käsittää koulutusviennin palvelukauppana, jonka tarkoitus on tulevaisuudessa muodostaa yksi korkeakoulujen, mutta myös kansantalouden merkittävistä tulonlähteistä. Korkeakoulut sen sijaan eivät uskoneet koulutusviennin mahdollisuuksiin liiketoimintana. Tutkimustulokset osoittivatkin, että ministeriön innostus koulutusvientiin ei saa kaikkia korkeakouluilta. Molemmat korkeakoulut pitivät koulutusviennin käsitettä toistaiseksi epämääräisenä, eivätkä nähneet mielekkäänä erottaa sitä muusta kansainvälistymisestä, joka on ollut kiinteä osa kummankin korkeakoulun toimintaa jo kauan.

Korkeakoulujen näkemykset paljastivat, että koulutusvienti on huomattavasti monitahoisempi ja problemaattisempi aihe kuin mitä ministeriön ohjausdokumentit antavat ymmärtää. Suurin haaste koulutusviennin etenemisen kannalta on organisaatioiden toimijaidentiteetti, jonka täytyisi muuttua kokonaisvaltaisesti, ennen kuin koulutusviennistä muodostuisi luonteva osa korkeakoulujen toimintaa. Onnistuessaan koulutusvienti toisi organisaatioille monitahoista hyötyä: intressien kirjo sisälsi akateemisia, taloudellisia, kulttuuris-sosiaalisia, eettisiä sekä poliittisia hyötyulottuvuuksia. Hyödyt nähtiin korkeakouluissa laajemmin kuin ministeriön koulutusvientistrategiassa, jonka painotus on taloudellisissa intresseissä.

Tutkimuksen johtopäätökset osoittivat, että koulutusvienti vuorovaikutusilmiönä ilmentää toimintaa, jossa toimijat (korkeakoulu) seuraavat tarkasti yhteisesti asetettuja päämääriä ja periaatteita (ohjausdokumentit). Toimijat toimivat yhteisten päämäärien hyväksi, mutta eivät hinnalla millä hyvänsä; toiminnasta odotetaan relatiivisia voittoja. Korkeakoulujen, erityisesti yliopiston, tapauksessa nämä voitot ovat etenkin akateemisia hyötyjä, joiden korostaminen stimuloi kansainvälistä vuorovaikutusta paremmin kuin taloudellisten intressien esille tuominen.

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1. GATS – koulutusviennin tarjontamoodit.	5
Taulukko 2. Itä-Suomen yliopisto.	10
Taulukko 3. Savonia-ammattikorkeakoulu.	11
Taulukko 4. Toimijoiden intressit, ideat ja toimijatyytit.	23; 53
Taulukko 5. Koonti yhteistyön rakentajan ideoista.	24; 60
Taulukko 6. Koonti kilpailijan ideoista.	26; 55
Taulukko 7. Koonti globalisoitujan ideoista.	28
Taulukko 8. Koonti maailmankansalaisen ideoista.	29; 63
Taulukko 9. Koonti mukautujan ideoista.	31; 65
Taulukko 10. Koonti imperialistin ideoista.	32
Taulukko 11. Korkeakoulujen kokemus koulutusvientipalveluista.	46
Kuvio 1. Inhimillisen tiedon rakentuminen.	19
Kuvio 2. Koulutusviennin intressit.	22
Kuvio 3. Väistämätön kansainvälistymisprosessi.	25

KESKEISET LYHENTEET

OPM Opetusministeriö

OKM Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010–)

SISÄLLYSLUETTELO

1. TUTKIELMAN LÄHTÖKOHDAT	1
1.1. Johtoajatus	1
1.2. Teoria ja aineisto.....	2
1.3. Tavoite.....	3
1.4. Tutkielman eteneminen	3
2. KATSAUS TEMATIikkaAN	5
2.1. Koulutusviennin määrittely.....	5
2.2. Tausta korkeakoulujen kansainvälistymiselle	7
2.3. Tutkimuskohteena Itä-Suomen yliopisto ja Savonia-ammattikorkeakoulu.....	8
3. INHIMILLINEN TOIMINTA KONSTRUKTIVISTISESSA KEHYKSESSÄ	13
3.1. Johdatus konstruktivismiin ja postpositivistiseen ajatteluun	13
3.2. Wendtiläinen merkitysten maailma	15
3.2.1. Ideat, identiteetit ja intressit.....	16
3.2.2. Tulkintakokonaisuuden muodostuminen	19
4. TEOREETTISIA NÄKÖKULMIA KOULUTUSVIENTIIN	20
4.1. Koulutusviennin intressit.....	20
4.2. Koulutusviennin tulkintakokonaisuudet	22
4.2.1. Yhteisten normien ja monenkeskisten hyötyjen edistäminen.....	23
4.2.2. Globaalissa kilpailussa selviytyminen ja hyötyminen	25
4.2.3. Tuoton maksimointi ja neoliberalismin edistäminen	26
4.2.4. Solidaarisen yhteistyön ja kulttuurisen oppimisen edistäminen.....	28
4.2.5. Toimiminen kansallisen politiikan tai sidosryhmän vuoksi.....	30
4.2.6. Ideologinen vaikuttaminen koulutusviennin keinoin	31
5. METODOLOGISET VÄLINEET	33
5.1. Tutkimusotteena laadullinen tapaustutkimus.....	33
5.2. Tapauksen valinta ja tutkimusprosessin eteneminen	34
5.3. Teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä.....	35
5.4. Teemahaastattelujen toteutus ja arviointi.....	37
5.5. Tutkimuseettiset kysymykset	39
5.6. Aineiston analysointi	40

6. TUTKIMUSTULOKSET	41
6.1. TOIMIJOIDEN KOKEMUKSET KOULUTUSVIENNISTÄ.....	42
6.1.1. Koulutusviennin alkutaival.....	42
6.1.2. Kokemus koulutusvientipalveluista	45
6.1.3. Koulutusvientitoiminnan periaatteet.....	49
6.2. TOIMIJOIDEN AJATUKSET KOULUTUSVIENNISTÄ.....	53
6.2.1. "Kun muut kuitenkin selvästi hyöttyy siitä".....	55
6.2.2. "Ei se meille kuitenkaan bisnestä ole"	58
6.2.3. "Rahaa on oltava ja jostain sen rahan on tultava".....	59
6.2.4. "Kiinnostavampaa on se, että onks siinä näkymä yhteistyöhön"	60
6.2.5. "Opiskelijoiden liikkumisesta maailman edistymiseen".....	63
6.2.6. "Kun on tavallaan tietty pakko".....	65
6.2.7. "Sehän on kuitenkin vaan strategia"	66
6.2.8. "Tää koko laki on hieman keskeneräinen"	67
6.2.9. "Suomalainen ajattelutapa on muuttumassa".....	68
6.3. TOIMIJOIDEN INTRESSIT KOULUTUSVIENTIIN	69
6.4. TOIMIJOIDEN NÄKEMYKSET TOIMINTAYMPÄRISTÖSTÄ.....	72
6.4.1. "Siellä on isot toimimassa"	72
6.4.2. "Täytyy vaan itteensä uskoa".....	74
6.5. TOIMIJOIDEN IDENTITEETTI KOULUTUSVIEJÄNÄ.....	75
6.5.1. "Haaste lähtee meistä itsestämme"	77
6.5.2. "Pitää ajatella koulutusta kokonaisvaltaisemmin"	79
7. YHTEENVETO	81
8. LOPUKSI	86
LÄHTEET	89
LIITE 1. Teemahaastattelun saatekirje	98
LIITE 2. Teemahaastattelurunko	99
LIITE 3. Itä-Suomen yliopiston ja Savonia-ammattikorkeakoulun maksulliset koulutusohjelmat	102

1. TUTKIELMAN LÄHTÖKOHDAT

Suomen korkeakoulujärjestelmää käsittelevissä opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausdokumenteissa kansainvälistymisen tematiikka ja korkeakoulujen koulutuksen ja osaamisen vienti eli koulutusvienti ovat viime vuosina olleet vahvasti esillä. Globaalin toimintaympäristön nähdään vaativan korkeakoulujen kansainvälistymistä ja kansainvälistä vuorovaikutusta, jossa koulutusvienti on yksi ulottuvuus. Perinteisestä korkeakoulujen kansainvälistymisestä koulutusviennin erottaa maksullisuus: koulutusviennin yksi tavoite on saavuttaa toiminnasta taloudellista hyötyä. Kansainvälisesti ilmiöstä käytetään termejä ”transnational education”, ”cross-border education” ja ”education export”. (Opetusministeriö 2001, 16.)

Koulutusviennin omaksuminen osaksi korkeakoulujen kansainvälistymisagendaa on tapahtunut nopeasti: kansallinen koulutusvientistrategia valmistui helmikuussa 2010, minkä jälkeen valtioneuvosto antoi oman periaatepäätöksensä koulutusviennin strategisista linjauksista. Vuoden 2010 loppupuoliskolla koulutusviennin ympärille alettiin koota Finpron koordinoimana klusteria¹ toiminnan vauhdittamiseksi, ja nyt koulutusviennistä kaavaillaan Suomen seuraavaa suurta vientituotetta. Tavoitteena on, että Suomesta tulee ”*yksi maailman johtavista koulutukseen ja koulutusjärjestelmän laatuun perustuvista talouksista, ja että koulutuksen osuus Suomen kokonaisviennistä kasvaa merkittävästi vuoteen 2015 mennessä*”. (Valtioneuvoston periaatepäätös 2010, 1.) Korkeakoulut on nostettu kansallisessa strategiassa koulutusvientitoiminnan vetureiksi (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 34), mikä vaatii niiltä tulevaisuudessa merkittäviä muutoksia niin toiminnan kuin ajattelumallien tasolla.

1.1. Johtoajatus

Tutkielman johtoajatus on tutkia sitä, miten korkeakoulut itse koulutusvientiin suhtautuvat. Olen kiinnostunut siitä, millaisia näkemyksiä korkeakouluissa koulutusvientitoiminnasta on: millaisia ideoita ja intressejä niillä toimintaan on, ja toisaalta, miten niiden ajatukset suhteutuvat siihen, miten koulutusvientiä virallisissa, opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausdokumenteissa lähestytään. Käsittelen koulutusvientiä tutkielmassani kansainvälisen vuorovaikutuksen eräänä ilmiönä.

¹ Future Learning Finland (FLF) koulutusvientiklusteriohjelma aloitti toimintansa vuoden 2011 alussa. Hankkeen tavoitteena on koota yhteen suomalaiset oppimisan toimijat, niin koulutusinstituutit kuin yrityksetkin, joilla on kiinnostusta ja kykyä koulutusvientiin. Hankkeesta on suunniteltu kolmevuotista ajoittuen vuosille 2011–2013, ja sen rahoituksesta suurin osa tulee työ- ja elinkeinoministeriöltä. (Finpro.)

1.2. Teoria ja aineisto

Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä ovat aikaisempi tutkimuskirjallisuus ja Alexander Wendtin sosiaalinen konstruktivismi. Tutkielman viitekehys punoutuu idean, intressin ja identiteetin käsitteiden ympärille, jotka ymmärretään wendtiläisestä näkökulmasta. Perustavana oletuksena hyväksytään ajatus siitä, että inhimillinen toiminta on luonteeltaan monimuotoista, kokemuksellista sekä ajalliseen ja paikalliseen kontekstiin reagoivaa. Jotta vuorovaikutuksen ja toiminnan laadusta saataisiin tietoa, tulee huomio siten suunnata niihin merkityksiin ja kokemuksiin, joiden kautta toimijat ympäristöönsä asennoituvat. (Pikkarainen 2004, luku 13; Wendt 1992.) Konstruktivistisia oletuksia seuraten johtoajatusta taustoittavia tutkimuskysymyksiäni ovat:

- Millaisten *ideoiden* kautta toimijat koulutusvientiä merkityksellistävät – mitä he koulutusviennistä ajattelevat?
- Mitkä ovat toiminnan *intressit* – miksi toimintaa tehdään, mitä sillä tavoitellaan?
- Millainen on toimijoiden *identiteetti* suhteessa muihin toimijoihin ja toimintaympäristöön – miten he itsensä koulutusviejinä asemoivat?

Tutkimustapauksena tarkastelen tutkielmassa Itä-Suomen yliopistoa ja Savonia-ammattikorkeakoulua, joista molemmilla on koulutusviennistä jo hieman kokemusta, minkä lisäksi koulutusviennin kehittäminen on molempien kärkitavoitteita. Korkeakouluja yhdistää se, että ne molemmat toimivat Kuopiossa, kotikunnassani.² Korkeakoulut edustavat eri korkeakouluasteita, mikä tuo tutkielmaan mielenkiintoisen ulottuvuuden korkeakoulujen keskinäistä vertailua ajatellen.

Ensisijainen tutkimusaineisto koostuu teemahaastatteluista, jotka on kerätty korkeakoulujen henkilöstöltä huhti- ja toukokuussa 2011. Täydentävänä tutkimusaineistona on käytetty korkeakoulujen yleisiä strategioita ja opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemia koulutusviennin ja korkeakoulujen kansainvälistymisen ohjausdokumenteja. Tutkimusaineiston analysoinnissa on käytetty laadullista menetelmää, teemahaastatteluiden sisällönerittelyä.

² Korkeakoulujen ohella merkittävä koulutusvientitoimija Kuopiossa on Kriisinhallintakeskus, mutta tässä tutkimuksessa olen rajannut sen tarkastelun ulkopuolelle. Perustelen rajaustani sillä, että opetus- ja kulttuuriministeriön laatiman koulutusvientistrategian mukaan korkeakoulut ovat kansainvälisesti merkittävimmät toimijat koulutusviennissä, minkä ohella suomalaista keskustelua on leimannut juuri korkeakoulujen koulutusvientimahdollisuuksien parantaminen.

1.3. Tavoite

Tutkielman tavoite on olla ennen kaikkea uutta tietoa kartoittava tutkimus koulutusviennin ilmiöstä, mikä sellaisenaan kiinnostanee useita kohderyhmiä. Tutkimuksentarve on ilmeinen, koska vastaavaa tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty. Kansainvälisen politiikan tieteenalalla tutkielmani liittyy keskusteluun toimijoiden välisestä yhteistyöstä ja kilpailusta, ylikansallisesta vuorovaikutuksesta sekä inhimillisen toiminnan perustavasta luonteesta. Tutkielmani on myös vastaus tieteenalan lisääntyneeseen tarpeeseen tehdä poikkitieteellistä tutkimusta.

Suhteessa aikaisempiin tutkimuksiin tutkielmani tavoitteena on tuoda uusi ja monipuolinen näkökulma koulutusviennin tematiikkaan. Aikaisempi tutkimus on huomattavissa määrin ollut luonteeltaan normatiivista ja arvolutautunutta, minkä lisäksi tutkimus on kietoutunut julkisiin debatteihin sekä kansainvälisten organisaatioiden kuten OECD:n ja Unescon konferensseihin ja julkaisuihin. (Kehm – Teichler 2007, 262–268.) Tutkielmani tarjoaakin uudenlaisen lähestymistavan tematiikkaan hyödyntäen kuitenkin aikaisempia tutkimustuloksia: tutkielmani yksi tavoite on empiirisesti testata tutkimuskirjallisuuden tuloksia tutkimustapauksessani.

Tutkielmani puitteissa sivuan myös debattia korkeakoulutuksen muutoksesta ja siitä, mihin suuntaan suomalaisen korkeakoulusektorin kehitys – ja samalla kansainvälinen vuorovaikutus – ovat menossa. Rakentuuko kansainvälinen korkeakoulujen yhteistyö yhä keskinäiselle yhteistyölle ja akateemisten sekä kulttuuristen kytkösten aikaansaamiselle ja vahvistamiselle – tavoitteenaan akateeminen maailmanyhteisö? Vaihtoehtoisesti, onko kansainvälistymisen ja koulutusviennin taustalla globalisaation taloudellisesta ulottuvuudesta ja korkeakoulujen keskinäisestä kilpailusta juontuva pakonomainen tarve keksiä uusia ansaintakeinoja, ja vakuuttaa sidosryhmät toiminnan tuloksellisuudesta rahoituksen saamiseksi? Ryhdytäänkö koulutusvientitoimintaan passiivisesti maailman muutosten mukana kulkien, vai nähdäänkö koulutusvienti välineenä ja tilaisuutena aktiivisempaan, kansainväliseen vuorovaikutukseen ja strategisiin kumppanuuksiin?

1.4. Tutkielman eteneminen

Tutkielmani alkaa luotauksella käsiteltävään ilmiöön, koulutuksen ja osaamisen vientiin. Määriteltyäni laajasti koulutusviennin käsitteen, siirryn esittelemään tematiikkaa Suomen kansainvälistyvän korkeakoulukentän tasolla. Tämän jälkeen esittelen tutkittavat korkeakoulutoimijat ja motiivit juuri tämän tapauksen tutkimiseen.

Seuraavaksi siirryn esittelemään tutkimuksen teoreettista viitekehystä, joka koostuu wendtiläisen konstruktivismiin käsitteistöä (ideat, intressit, identiteetit) sekä aikaisemman tutkimuskirjallisuuden tuloksista. Konstruktivistisen teorian käsitteistö ja tutkimuskirjallisuuden havainnot yhdistyvät luvussa 4.2. synteesiksi, joka näyttäytyy analyttisenä tekstitaulukkona (kuvio 6). Taulukon tarkoituksena on antaa alustavasti vihjeitä tutkimuskysymyksiini, ja helpottaa siten tutkimuksen myöhempiä vaiheita kuten haastattelua ja analyysia. Siten se toimii myös osittain metodologisena välineenä.

Teoreettisen viitekehysten jälkeen tutkielmani etenee metodologisten lähtökohtien ja tutkimusprosessin kuvaamiseen, minkä jälkeen esittelen itse tutkimustulokset. Lopuksi kertaan tutkielman tärkeimmät vaiheet yhteenvedossa, ja jatkan tulosten pohdintaa tutkielman viimeisessä pääluvussa, jossa pyrin tarkastelemaan sitä, mitä korkeakouluissa koetut koulutusviennin merkitykset osaltaan kertovat kansainvälisestä vuorovaikutuksesta.

2. KATSAUS TEMATIikkaAN

2.1. Koulutusviennin määrittely

Opetus- ja kulttuuriministeriön määritelmä koulutusviennistä perustuu Maailman kauppajärjestön GATS-sopimuksen (General Agreement on Trade in Services) määritelmään, jossa koulutusvienti käsitetään osaksi maailman palvelukauppaa, jolle ominaista on kaikenlaisten opetuspalveluiden vienti ulkomaisille asiakkaille. Opetuspalveluihin lukeutuvat mm. perusopetus, toisen asteen opetus, korkeakoulutus ja ammatillinen jatko-opetus, aikuiskoulutus sekä muut koulutuspalvelut kuten konsultointipalvelut, tilauskoulutukset ja oppimisen teknologiset ratkaisut. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 7.) GATS-sopimuksessa koulutuspalvelut on jaettu neljään eri tarjontamuotoon, moodiin, jotka selventävät toiminnan erilaisia ulottuvuuksia:

Moodi 1: Palvelu ylittää rajan; palvelun tarjoajan ja kuluttajan ei tarvitse liikkua
<ul style="list-style-type: none">▪ esimerkkejä: etäopetus, e-oppiminen, virtuaaliyliopistot▪ kaupallinen merkitys toistaiseksi melko vähäinen▪ suuria kasvuodotuksia
Moodi 2: Palvelutuotteen kulutus ulkomailla; kuluttaja ylittää rajan kohdatakseen tuottajan tarjoaman palvelun
<ul style="list-style-type: none">▪ esimerkkejä: vaihto-ohjelmat tai omatoiminen opiskelu ulkomailla (opiskelukustannukset ovat vientituloja vastaanottavalle maalle), tilaus- ja täydennyskoulutus▪ nykyisin merkittävin palvelumuoto kansainvälisillä koulutusmarkkinoilla
Moodi 3: Kaupallinen läsnäolo; palvelun tuottaja, hänen laitoksensa tai investointinsa ylittää rajan
<ul style="list-style-type: none">▪ esimerkkejä: korkeakoulujen sivutoimipisteet, satelliittikampukset, twinning, franchising-sopimukset³▪ lisääntyvää kiinnostusta, suuria kasvuodotuksia▪ kiistellyin muoto: ulkomaisia investointeja koskevat kansainväliset säännöt
Moodi 4: Luonnollisten henkilöiden läsnäolo; väliaikainen oleskelu ulkomailla palveluiden tarjoajana
<ul style="list-style-type: none">▪ esimerkkejä: opettajien ja tutkijoiden väliaikainen työskentely ulkomailla▪ potentiaalisesti suuri merkitys; korkeasti koulutetun työvoiman liikkuvuutta edistävät toimet

Taulukko 1. GATS – koulutusviennin tarjontamoodit. (Lähde: Turunen 2005.)

Koulutusvientiä saavat Suomessa harjoittaa sekä yksityiset että julkiset toimijat. Tutkintoon johtava koulutus on poikkeustapaus, jota saa tarjota ainoastaan asiaa lainsäädännön perusteella hoitava taho eli oppilaitokset, ja johon on aina haettava erillinen, lain antama valtuutus. (Opetus- ja

³ Franchising -mallissa paikallinen tarjoaja saa lisenssin nojalla tarjota joko koko tutkinnon tai sen määrätyn osan osapuolten sopimien säännösten puitteissa. Twinning-ohjelmissa ulkomainen tarjoaja järjestää opetuksen ja opiskelijoita opetetaan koulutustarjoajan opetusohjelman mukaisesti. Opiskelijat suorittavat tutkinnon kotimaassaan, mutta saattavat sen loppuun tarjoajan kotiyliopistossa. Tämä muoto edellyttää siis sekä opiskelijoiden että ohjelmien liikkuvuutta. (OECD 2004, 3.)

kulttuuriministeriö 2010, 7.) Muuta tilaus- ja täydennyskoulutusta saa järjestää vapaasti, kunhan koulutuksesta perittävä maksu kattaa vähintään toiminnasta aiheutuneet kustannukset. (Emt. 11.)

Koulutusviennin asiakkaita voivat olla ulkomaiset yksityishenkilöt, valtiot, muut peruskoulutuksen järjestäjät tai esimerkiksi liikeyritykset, jotka haluavat kehittää henkilöstönsä osaamista (Juntunen 2009, 25). Itse toiminnan ei tarvitse tapahtua ulkomailla, vaan koulutusvientinä ovat myös esimerkiksi tilaus- ja täydennyskoulutuksen järjestäminen Suomessa maksajan ollessa ulkomainen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 7). Toiminnan periaatteina tulisi koulutusviennissä toteuttaa samoja periaatteita kuin kansallisesti tarjottavassa koulutuksessa huomioiden kulttuuriset erot; korkeakoulut ovat vastuussa tarjoamansa koulutuksen laadusta riippumatta siitä, missä ja miten se on toimitettu (Unesco – OECD 2005, 15).

Kansallisessa koulutusvientistrategiassa (2010, 30–34) korkeakouluille on annettu koulutusviennissä seuraavat tehtävät ja vastualueet:

- 1) Suomalaiset koulutusalan toimijat kartoittavat muiden alojen suomalaisten vientiyritysten tuotteisiin liittyviä koulutustarpeita.
- 2) Käynnistetään pilottiprojekteja, joihin haetaan julkista rahoitusta sitä hyödyntämään tottuneiden organisaatioiden, kuten Finpron ja korkeakoulujen johdolla, ja joihin saadaan mukaan alan yrityksiä ja muita toimijoita.
- 3) Vahvistetaan koulutusvientitoimijoiden laatutoimintaa ja toimijoiden oman laadun arvioimista.
- 4) Liitetään koulutusvientitoiminta osaksi koulutusvientialan toimijoiden laadunvarmistusjärjestelmiä.
- 5) Laaditaan korkeakoulujen laatujärjestelmien kuvaus englanniksi ja muilla kohdemarkkinoilla tarvittavilla kielillä.
- 6) Korkeakoulut liittyvät klusteriin joko suoraan tai perustettavien yhtiöiden kautta.
- 7) Korkeakoulut käynnistävät ja resursoivat aktiivisen koulutusvientitoiminnan. Korkeakoulut selvittävät erilaisia yhteistyömalleja koulutusviennin edistämiseksi sekä yhtiöittämismahdollisuuksia.
- 8) Varmistetaan asiantuntijoiden saanti kansainvälisiä hankkeita varten kehittämällä korkeakouluissa opintokokonaisuuksia, jotka parantavat valmistuvien valmiuksia toimia kansainvälisinä asiantuntijoina.
- 9) Kehitetään jo olemassa olevan englanninkielisen opetuksen ja kansainvälisten opiskelijoiden tukipalvelujen tuotteistamista.

2.2. Tausta korkeakoulujen kansainvälistymiselle

Ilmiönä koulutusvienti limittyy osaksi globalisoitumisen prosesseja, joissa maailmankylä tiivistyy, ylikansallinen vuorovaikutus lisääntyy, muutokset monimutkaistuvat ja verkostojen merkitys kasvaa kaikessa toiminnassa. Kansainvälisen toimintaympäristön muutokset heijastuvat entistä voimakkaammin myös suomalaiseen yhteiskuntaan, mikä on tuonut mukanaan uudenlaisia odotuksia korkeakouluille. (Opetusministeriö 2009, 9.) Uudet haasteet liittyvät muun muassa korkeakoulujen profiloitumiseen, rakenteelliseen kehittämiseen, rahoitusmallin uudistamiseen sekä tutkimuksen ja koulutuksen laadun varmistamiseen (Emt. 2007, 23). Yksi tärkeimmistä tavoitteista on kuitenkin lisätä korkeakoulujen kansainvälistymisen astetta; kilpailijoihinsa verrattuna kansainvälistymiskehitys on suomalaisissa korkeakouluissa ollut hidasta ja jopa pysähtynyttä, eikä enää kykene riittävästi vastaamaan toimintaympäristön muutokseen. Uhkakuvana on, että Suomen korkeakoulut menettävät asemiaan kiinnostavina yhteistyökumppaneina, mikäli ne eivät pääse kansainvälistymisessä ulkomaisten kollegoidensa tasolle. (Emt. 14–15.) Korkeakoulujen toimintaa ohjaavat raportit vuosilta 2007–2010 tuovatkin korosteisena esille korkeakoulujen muuttuvan roolin globaalissa maailmassa.

Erityisesti vuoden 2008 jälkeen odotukset korkeakoulujen kansainvälistymisestä ja koulutusviennin käynnistämisestä ovat olleet korkealla, sillä tällöin tuli voimaan tilauskoulutuksen mahdollistava lainsäädäntö, minkä lisäksi korkeakouluille mahdollistettiin ETA-alueen ulkopuolelta tulevien maisterivaiheen opiskelijoiden lukukausimaksukokeilun käyttöönotto vuosille 2010–2014. (Arene – Unifi 2010, 5–6.) Korkeakoulut saavat itse päättää lukukausimaksujen suuruuden, mutta niiden perimisen edellytyksenä on se, että yliopistolla on apurahajärjestelmä, jolla voidaan tarvittaessa tukea maksullisiin maisteriohjelmiin osallistuvien ulkomaisten opiskelijoiden opiskelua⁴. (Yliopistolaki, 10 §.)

Toistaiseksi lukukausimaksukokeilussa on mukana yhdeksän yliopistoa ja kymmenen ammattikorkeakoulua eli vähemmistö Suomen korkeakouluista (Arene – Unifi 2010, 6; Korkeakoulujen lukukausimaksukokeilu), mutta opetus- ja kulttuuriministeriö odottaa, että kokeiluun osallistuisivat vähitellen kaikki yliopistojen vieraskieliset maisterivaiheen ohjelmat ja ammattikorkeakoulujen ylempään AMK-tutkintoon johtavat koulutusohjelmat. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 11.)

⁴”Maksua ei voida kuitenkaan periä Euroopan talousalueeseen kuuluvan valtion kansalaiselta eikä siltä, joka Euroopan yhteisön lainsäädännön tai Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden muun sopimuspuolen kanssa tekemän sopimuksen mukaan rinnastetaan Euroopan unionin kansalaiseen. Maksua ei myöskään voida periä siltä, jolla on ulkomaalaislaissa (301/2004) säädetty oikeus pysyvään oleskeluun Suomessa.” (Yliopistolaki, 10 §.)

Lukukausimaksukokeilun ohella maksulliseen toimintaan liittyvää kansainvälistymiskehitystä on pyritty vauhdittamaan vuonna 2010 laaditun koulutusvientistrategian ja valtioneuvoston periaatepäätöksen kautta, joilla on vahvistettu linjausta korkeakoulujen harjoittaman koulutusviennin tärkeydestä. Korkeakoulujen halutaan olevan koulutusvientitoiminnassa aktiivisia ja pyrkivän koulutusviennin kansainväliseen kärkeen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 27–28.) Tämä on merkittävä ajattelutavan muutos, sillä korkeakoulutuksen maksuttomuus on perinteisesti ollut Suomessa tärkeä koulutus- ja yhteiskuntapoliittinen lähtökohta, josta ei ole haluttu luopua⁵. Korkeakoulut ovat tuottaneet ja kehittäneet palveluita ilman taloudellista riskiä, ja antaneet ne muiden käyttöön käytännössä ilmaiseksi.

Nyt koulutusvientiin panostaminen nähdään kuitenkin välttämättömänä uudistuksena etenkin globaalia kilpailutilannetta vastaan, jonka myötä opiskelijat ovat entistä vapaampia hakeutumaan omien tavoitteidensa kannalta parhaimpiin korkeakouluihin valtiollisista rajoista välittämättä. Avautuminen maailmalle nähdään tästä näkökulmasta katsoen mahdollisuutena ja välttämättömyytenä; kotimaisia hakijoita ei välttämättä enää jatkossa riitä tarpeeksi kotimaahan osan heistä hakeuduttua ulkomaille. Tämän vuoksi opiskelijavirran riittävyys on turvattava houkuttelemalla myös ulkomaisia opiskelijoita Suomeen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 27.) Koulutusvienti voisi olla tässä suhteessa sopiva väline, sillä se ei aseta toimijoiden maantieteelliselle sijainnille vaatimuksia: liikkuminen ja etäisyydet ovat tyypillinen osa koulutusvientiä.

Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa vuosille 2009–2015 linjataan, että korkeakoulujen koulutusviennistä tulee kehittää merkittävä vientituote, minkä ohella tavoitteita ovat kansainvälisen korkeakouluyhteisön kehittäminen, korkeakoulujen laadun ja vetovoiman lisääminen, monikulttuurisen yhteiskunnan tukeminen sekä globaalin vastuun edistäminen. (Opetusministeriö 2009, 10–11.)

2.3. Tutkimuskohteena Itä-Suomen yliopisto ja Savonia-ammattikorkeakoulu

Itä-Suomen yliopisto (UEF) ja Savonia-ammattikorkeakoulu (Savonia AMK) ovat koulutusviennissä vielä aloittelevia toimijoita, kuten useimmat muutkin Suomen korkeakoulutoimijat. Tapaukseksi suomalaisesta koulutusviennistä kyseiset korkeakoulut kuitenkin sopivat, sillä niistä molemmilla on koulutusvientitoiminnasta jo hieman kokemusta, minkä lisäksi

⁵ Lukukausimaksut olivat esillä jo vuonna 1993 silloisen opetusministeriön esityksestä. Tuolloinen esitys lukukausimaksuista hylättiin mm. yhdenvertaisuusperiaatetta, tasa-arvolakia ja YK:n hyväksymää TSS-sopimusta loukkaavana. (Korkeakoulujen lukukausimaksu, maksuperustelaki.)

kumpikin on mukana korkeakoulujen lukukausimaksukokeilussa. (Korkeakoulujen lukukausimaksukokeilu.)

Erityisesti Itä-Suomen yliopisto on pyrkinyt kehittämään koulutusvientiä ja korkeakoulutuksen kansainvälistämistä aktiivisesti: se on tehnyt eräänlaista pioneerityötä perustamalla tutkimusyhteistyöhön keskittyvän etäkampuksen Kiinaan, minkä ohella uusia yhteistyömahdollisuuksia kartoitetaan jatkuvasti muun muassa Afrikassa. Tutkittavat korkeakoulut ovat myös aikaisempina vuosina reagoineet huomattavan hyvin opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksiin⁶, minkä vuoksi voisi analogisesti olettaa, että myös koulutusviennin linjauksiin pyritään vastaamaan.

Sen lisäksi, että tutkittavat korkeakoulut tarjoavat tutkimuksen teolle relevanttia aineistoa, on niiden nostaminen tutkimuskohteeksi tärkeää aluepoliittisten syiden vuoksi. Pohjois-Savon alue on kärsinyt rakennemuutoksesta ja talouden laskusuhdanteesta muihin alueisiin verrattuna erityisen paljon: Pohjois-Savon alue on nimetty äkillisen rakennemuutoksen kohteeksi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011), ja tilanne on koetellut negatiivisesti etenkin alueen elinkeinoelämää, mikä on heijastunut työpaikkamäärään, alenneeseen väkilukuun ja korkeasti koulutettujen määrään. (Tilastokeskus 2010.) Koulutusvienti voisi olla yksi väline alueelliseen elvyttämiseen, sillä menestyvien korkeakoulujen ulkoisvaikutukset alueille ovat tutkitusti erittäin positiiviset; koulutusvienti puolestaan on tutkimuksissa todettu korkeakoulun vetovoimaisuuden osatekijäksi.

Seuraavaksi esittelen tutkittavat korkeakoulut ja niiden tärkeimmät koulutusviennin palvelut lyhyesti tarvittavan yleiskuvan saamiseksi. Tarkemmin erittelen korkeakoulujen kokemuksia koulutusvientipalveluista myöhemmin tutkimustulosten yhteydessä luvussa 6.1.2.

⁶ Tätä ilmentävät mm. Itä-Suomen yliopiston fuusio ja pilottihanke Pohjois-Savon korkeakoulukonsorttiosta, jotka olivat vastauksia OKM:n korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen ohjelmaan. Ohjelmasta lisää tietoa: Opetusministeriö 2008.

Itä-Suomen yliopisto

Itä-Suomen yliopisto	
Kampukset	Kuopio, Joensuu, Savonlinna
Opiskelijamäärä	n. 15 000
Henkilöstö	n. 2800
Koulutusalat	Farmasian ala Hammaslääketieteellinen Humanistinen Kasvatustieteellinen Kauppätieteellinen Luonnontieteellinen Lääketieteellinen Maatalous-metsätieteellinen Psykologian ala Teologinen ala Terveystieteiden ala Yhteiskuntatieteellinen
Vahvuusalat	Metsä ja ympäristö Terveys ja hyvinvointi Uudet teknologiat ja materiaalit Opettajankoulutuksen ja Venäjä-ulottuvuuden vahvistaminen

Taulukko 2. *Itä-Suomen yliopisto.* (Lähde: Itä-Suomen yliopisto.)

Itä-Suomen yliopisto on panostanut kansainvälisessä toiminnassaan useimpien muiden yliopistojen tavoin erityisesti tieteelliseen tutkimusyhteistyöhön ja pyrkii strategiassaan profiloitumaan kansainvälisenä, korkeatasoisena tiedeyliopistona, jolla on laaja verkosto ulkomaisia yhteistyökumppaneita.⁷ Kansainvälistä vuorovaikutusta edistetään useiden kansainvälisten yhteistyöverkostojen kautta, joista tärkeimmät ovat suomalaisten ja venäläisten yliopistojen muodostama The Finnish-Russian Cross-Border University (CBU)⁸ sekä pohjoismaisten yliopistojen Intia-keskus (Nordic Center in India, NCI)⁹, jota yliopisto myös hallinnoi. Strategisia yhteistyöalueita tutkimuksessa ja koulutuksessa ovat Eurooppa, Pohjois-Amerikka, Venäjä, Kiina ja eteläinen Afrikka. (Itä-Suomen yliopiston strategia 2010, 5–8.) Kansainvälisten julkaisujen määrässä yliopisto kuuluu Suomen parhaiden tutkimusorganisaatioiden joukkoon (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010b).

⁷ Yliopistolla on kahdenvälisiä yhteistyösopimuksia noin 70 ulkomaisen yliopiston kanssa. Lisäksi yliopisto on mukana lukuisissa kansainvälisissä verkostoissa ja alakohtaisissa verkostohankkeissa. Yliopisto visiona on päästä vuoteen 2015 mennessä maailman parhaimpien 200 yliopiston joukkoon.

⁸ CBU eli Cross-Border Universities -verkosto on venäläisistä ja suomalaisista yliopistoista koostuva yhteistyöelin, joka edistää kansainvälistä yhteistyötä erityisesti yhteisten tutkinto-ohjelmien muodossa. Ohjelmassa peritään toistaiseksi lukukausimaksuja ainoastaan venäläisissä yliopistoissa.

⁹ Vuonna 2001 perustettu Nordic Center in India (NCI) on 20 pohjoismaisen yliopiston yhteistyöelin, joka kehittää jäsenyliopistojensa yhteyksiä intialaisiin yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin.

Koulutusviennissä Itä-Suomen yliopisto on toistaiseksi panostanut etenkin luonnon- ja metsätieteiden sekä terveystieteiden aloille. Koulutusviennin moodien osalta toiminta on ollut melko monimuotoista: Itä-Suomen yliopisto järjestää mm. täydennyskoulutuksia, joita koordinoidaan yliopiston koulutus- ja kehittämispalvelu Aducaten kautta. Lisäksi yliopisto on tehnyt pioneerityötä perustamalla vuonna 2009 pienimuotoisen tutkimuskeskuksen/etäkampuksen Kiinan Nanjingiin, jossa sillä on tšekäläisen yliopiston kanssa yhteinen ympäristötutkimuskeskus The Sino-Finnish Environmental Research Centre (SFERC). Yliopistossa on pohdittu informaatioteknologian alalla vastaavan kampuksen perustamista Etelä-Afrikkaan, Meraka Instituuttiin. (Itä-Suomen yliopiston strategia 2010, 8; Itä-Suomen yliopiston kansainvälinen yhteistyö.) Lukukausimaksujen osalta Itä-Suomen yliopistolla on tällä hetkellä 22 koulutusohjelmaa, joista se voisi halutessaan periä lukukausimaksuja. Kyseiset koulutusohjelmat on lueteltu liitteessä 3. (Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yliopistojen väliaikaisesti maksullisista koulutusohjelmista, 1307/2010.)

Savonia-ammattikorkeakoulu

Savonia-ammattikorkeakoulu

Kampukset	Kuopio, Iisalmi, Varkaus
Opiskelijamäärä	n. 6400
Koulutusalat	Muotoilu Liiketalouden ala Luonnonvara-ala Matkailu- ja ravitsemisala Musiikki ja tanssi Tekniikan ala
Vahvuusalat	Sosiaali- ja terveysala Energia, ympäristö ja turvallisuus Yrittäjyys ja innovaatiot Hyvinvointituotteet ja –palvelut Integroitu tuotekehitys Venäjä-osaaminen ja matkailuliiketoiminta

Taulukko 3. *Savonia-ammattikorkeakoulu.* (Lähde: Savonia AMK.)

Savonia-ammattikorkeakoulun strategiassa tavoite tulla kansainvälisesti tunnustetuksi toimijaksi ei näy samalla tavoin kuin Itä-Suomen yliopistolla. Kansainvälinen vuorovaikutus tunnustetaan tärkeänä tehtävänä ja kansainvälistymisen kehittäminen on Savonian keskeinen tavoite, mutta sitäkin tärkeämpänä nähdään rooli alueellisena toimijana, joka on yksi ammattikorkeakoulujen avaintehtävistä. (Savonia-ammattikorkeakoulun strategia 2008–2012, 7.)

Koulutusviennin muodoista Savoniassa on kokemusta mm. yhteistutkinnoista, tilauskoulutuksesta ja kahdenvälisistä koulutussopimuksista, vaikkakin koulutussopimukseen perustuvat vaihto ja harjoittelu eivät ainakaan toistaiseksi ole opiskelijoille maksullisia. (Savonia-ammattikorkeakoulun strategia 2008–2012, 4–5.) Savonia on aloittanut lukukausimaksukokeilun ”Degree Programme in Industrial Management” -koulutusohjelmassa (Opetusministeriön kirje 12.10.2009). Tärkeä väylä kansainvälisen yhteistyön kehittämiseen on auennut myös ISAT-kumppanuuden¹⁰ kautta, jonka myötä kansainvälisiä toimintavalmiuksia on aiottu vahvistaa aloittamalla yhteisten kansainvälisten tuotteiden kehittäminen Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun kanssa¹¹. (ISAT Kumppanuusstrategia 2010–2012, 5.)

¹⁰ ISAT-kumppanuus (Itä-Suomen ammattikorkeakoulut) on Savonia AMK:n ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun vuonna 2008 solmima yhteistyösopimus, joka on Itä-Suomen yliopiston tavoin syntynyt vastaus valtion yliopistojen rakenteellisen kehittämisen toimenpideohjelmaan. (ISAT Toimintakatsaus 2010, 3.)

¹¹ ISAT-kumppanuus on määräaikainen vuoteen 2012 saakka. Joulukuussa 2011 uutisoitiin yhteistyön säröilystä, joten kumppanuuden jatko ei ole varmaa.

3. INHIMILLINEN TOIMINTA KONSTRUKTIVISTISESSA KEHYKSESSÄ

Tutkielmani teoreettinen ymmärrys kansainvälisestä vuorovaikutuksesta ja inhimillisestä toiminnasta perustuu sosiaaliseen konstruktivismiin. Konstruktivismin koulukuntaan kuuluu monia erilaisia lähestymistapoja, joille yhteistä on se, että ne korostavat intersubjektiivisesti rakentuneita käsityksiä ja merkitysrakenteita inhimillisen toiminnan lähtökohtana. Perustava oletus on se, että toimintaa määrittävät sosiaaliset prosessit ja toimijan vuorovaikutuksessa muotoutuvat käsitykset ympäröivästä maailmasta. (Adler 2002, 100.) Keskiöön nousevat toimijoiden ideat, intressit ja identiteetit, joiden kautta toimijat maailmaa tarkastelevat; ne ovat myös asioita, jotka minua tässä tutkielmassa kiinnostavat.

Varsinaisena metateorianana konstruktivismia ei kuitenkaan pidä käsittää, vaan ennen kaikkea metodologisena ajatusmallina ja näkemisen tapana (Guzzini 2000, 163; Ruggie 1998, 856), jollaisena se myös tässä tutkielmassa esiintyy. Konstruktivismi esittää kuvauksen kansainvälisen toiminnan ja vuorovaikutuksen rakentumisen prosessista, mutta ei ota kantaa siihen, millaisena kansainvälinen vuorovaikutus lopulta näyttäytyy. (Adler 1997, 323; Fearon & Wendt 2002, 52–53, 56.) Sen sijaan vuorovaikutuksen ymmärretään heijastelevan niitä ideoita, jotka kulloinkin ovat vallalla. (Wendt 1999, 249.)

Seuraavissa alaluvuissa esittelen aluksi hieman konstruktivismin historiaa ja tärkeimpiä oletuksia yleisellä tasolla, minkä jälkeen siirryn wendtiläisen konstruktivismin teeseihin ja käsitteisiin, joita olen hyödyntänyt tutkielman metodologisina välineinä.

3.1. Johdatus konstruktivismiin ja postpositivistiseen ajatteluun

Konstruktivismi on 1990-luvulta lähtien ollut kansainvälisen politiikan merkittävimpiä teoriasuuntauksia. Sen käsitys todellisuudesta sosiaalisesti rakentuneena on tarjonnut uuden tavan teoretisoida kansainvälisiä suhteita ja vuorovaikutusta tuoden siten vastapainoa erityisesti tieteenalan rationalistisille suuntauksille (Fierke & Jørgensen 2001, 3). Konstruktivistinen näkökulma inhimilliseen toimintaan haastaa perinteisten teorioiden näkemykset toiminnan kausaalisuudesta, materiaalisesta perustasta ja toimijoiden samankaltaisista, luonteeltaan sisäänrakennetuiksi oletetuista preferensseistä. Konstruktivistit esittävät, että materiaalisen vallan sijaan globaalia toimintaa ohjaavat intersubjektiivisten ja kollektiivisten merkitysrakenteiden sekä prosessien kautta muotoutuneet tietokäsitykset, minkä vuoksi myös kansainvälisen politiikan rakenne ja inhimillinen toiminta ymmärretään ennen kaikkea sosiaalisina. (Copeland 2006, 3; Adler

2002, 96, 100.) Epistemologisesti konstruktivismi kiinnittää huomion tiedon sosiaaliseen rakentumiseen, joka on riippuvainen paitsi vuorovaikutussuhteesta kontekstiin, myös toimijan aikaisemmista oletuksista, odotuksista ja kokemuksista (Haas 1992, 21). Ontologisella tasolla konstruktivismi on kiinnostunut sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta (Guzzini 2000, 147).

Kansainvälisen politiikan teoriakentällä konstruktivismi sijoitetaan yleensä osaksi tieteenalan kolmatta debattia¹², jolla viitataan 1980-luvun lopulla tapahtuneeseen konstruktivistiseen käänteeseen, jonka yhteydessä konstruktivismi osana muita postpositivistisia suuntauksia haastoi perinteisten teorioiden rationalismiin ja positivismiin pohjautuvat ajattelutavat. (Lapid 1989, 236–237.) Alkusysäys debatille oli Alexander Wendtin artikkeli toimijan ja rakenteen vuorovaikutussuhteesta (1987); Nicholas Onuf voimisti liikettä 1989 lanseeraamalla koulukunnalle konstruktivismin käsitteen; vuonna 1992 julkaistu artikkeli anarkian sosiaalisesta rakentumisesta¹³ vei konstruktivistien teesit Wendtin johdolla tieteenalan huipulle. (Fierke & Jørgensen 2001, 5–6.)

Konstruktivistinen käänne oli osa laajempaa, yhteiskuntatieteissä tapahtunutta postpositivistista murrosta, joka haastoi positivistiset käsitykset todellisuuden ennalta määrätystä luonteesta ja muuttumattomuudesta. Postpositivistit halusivat osoittaa, että kansainvälinen politiikka ei ole mikään arvovapaa, todellisuudesta irrallinen tiede, vaan olemassa aikansa kontekstissa ja sosiaalisessa ajattelussa. (Brown 2001, 57.) Avaus oli merkittävä, sillä se päätti positivismiin nojaavan epistemologisen konsensuksen, jota kansainvälisen politiikan toisessa debatissa ei ollut vielä juuri ravisteltu. (Lapid 1989, 238.) Merkittävää tukea teeseilleen postpositivistinen suuntaus sai aikansa kansainvälisen toimintaympäristön muutoksista – liennytyksestä, kylmän sodan päättymisestä ja multilateraalisuuden noususta – kansainvälisen vuorovaikutuksen ilmiöistä, joita positivistit eivät kyenneet uskottavasti selittämään. (Fierke & Jørgensen 2001, 6.)

Erotuksena positivistisiin lähestymistapoihin uusi käänne korosti toiminnan tulkinnallisuutta ja sosiologista rakentumista, havaintojen merkitystä ja muutoksen mahdollisuutta. Konstruktivistit ja muut postpositivistit painottavat, että ei ole olemassa mitään ennalta määritettyä toiminnan tai ihmismielen konseptia, vaan ymmärryksemme kontekstista ovat erilaisia ja voivat siten johtaa erilaisiin toiminnan tulemiin. Tämä piirre pätee kaikenlaiseen inhimilliseen toimintaan ja vuorovaikutusilmiöihin. Ihmiset voivat kuitenkin tulla prosessista tietoisiksi, jolloin vaikuttaminen toiminnan kulkuun mahdollistuu: rakenne ei ole olemassa toimijasta riippumatta, vaan saa

¹² Debattien lukumäärästä on eriäviä näkemyksiä tutkijasta riippuen, joten jaottelua on pidettävä suuntaa antavana. Yleensä ensimmäisellä tieteenalan debatilla viitataan idealismi vs. realismi, toisella historia vs. tiede ja kolmannella debatilla positivismi vs. postpositivismi -koulukuntajakoihin.

¹³ Wendt (1992), *Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*.

muotonsa vasta toimijan tekemien havaintojen ja toimien kautta. (Adler 1997, 321–322; Guzzini 2000, 149; Ruggie 1998, 856.)

Konstruktivismiin merkittävä etu suhteessa kansainvälisen politiikan perinteisiin teorioihin onkin juuri sen kyky huomioida ja selittää inhimilliseen toimintaan johtavia prosesseja ja kansainvälisen vuorovaikutuksen erilaisia ilmenemismuotoja. (Guzzini 2000, 153–155; Fearon & Wendt 2002, 55.) Lähtökohtaa tukien konstruktivistit korostavat tutkimusotteessaan metodologista holismia, jota seuraten tutkimuksen huomio tulee kiinnittää sosiaalisiin kokonaisuuksiin ja vuorovaikutussuhteisiin, missä neo-suuntaukset ovat epäonnistuneet¹⁴. (Fearon & Wendt 2001, 57–58.) Postpositivistien tärkein vastalause neo-neo-debatille kritisoikin varsinaisen sisällön sijaan sitä, mitä jätetään sanomatta: toimijoiden intressien sosiaalisesti rakentuva perusta ja maailmanpolitiikan sosiaalinen luonne. (Checkel 1998, 324.) Tarkasteluun postpositivistit tuovat siten asioita, joita rationalistiset suuntaukset eivät tutkimuksessaan huomioi; tärkeimpinä niistä ideoiden ja identiteettien merkityksen inhimillisen vuorovaikutuksen ja toiminnan muotoutumisen taustalla. (Adler 1997, 321–322; 2002, 96.)

3.2. Wendtiläinen merkitysten maailma

Ideoiden ja identiteettien merkitystä on konstruktivismiin kentällä korostanut erityisesti Alexander Wendt, jonka maineikas teesi ”anarkia on sitä, mitä valtiot siitä tekevät” (1992, 395) kyseenalaistaa realismiin kuvauksen todellisuudesta nk. anarkian logiikkaan perustuvana, deterministisenä järjestelmänä, ja tarjoaa tilalle esityksen konstruktivistisesta merkitysten maailmasta. (Wendt 1992, 394–395.) Wendtin merkitysten maailma on vuorovaikutuksellisesti rakentunut todellisuus, jossa ratkaisevaa ei ole materiaallinen valta (joskin sillä on vaikutusta toimijoihin ideoiden kautta), vaan vallitsevat ideat ja vuorovaikutuksen laatu, joiden kautta toimijat merkityksellistävät ympäristöään ja muodostavat käsityksiä itsestään, intresseistään ja toimintatavoistaan. (Wendt 1992, 397; Copeland 2006, 9.) Ideat antavat toimijoille rajat mahdollisesta ja mahdottomasta (Adler 1997, 325). Kaikki inhimillinen toiminta on siten palautettavissa toimijoiden ideoihin siitä, mikä on tavoiteltavaa, ja miten maailmassa tulisi toimia; myös kansainvälinen vuorovaikutus on ennen kaikkea vallitsevien ideoiden funktio¹⁵. (Wendt 1999, 96; 110.)

¹⁴ Konstruktivistit kritisoivat neo-suuntauksia metodologisesta individualismista, mikä käsittää toimijoiden ominaisuudet ja intressit valmiiksi annettuina, riippumattomina kontekstistaan ja näin ollen vähentää tutkimuksen funktion lähinnä näiden yksilöiden yksittäisten tekojen tarkasteluun. (Fearon & Wendt 2001, 57–58.)

¹⁵ Perustana on oletamus siitä, että toimijoiden ideat maailmasta näyttäytyvät vuorovaikutusprosesseissa. Mikäli toimijat turvautuvat esimerkiksi perinteisen realismiin mukaiseen voimapolitiikkaan, se johtuu realismiin ideaan nojaavasta vuorovaikutusprosessista, ei nk. anarkian logiikasta. (Wendt 1992, 394.)

3.2.1. Ideat, identiteetit ja intressit

Merkitysrakenteet ja ideat ovatkin wendtiläisen konstruktivismin ytimessä: toimijat käyttäytyvät suhteessa muihin objekteihin ja subjekteihin sen pohjalta, mitä merkityksiä niillä heille on. (Wendt 1992, 396–397; 1999, 140.) Laskelmoinnilla on siten merkitystä, mutta vain siinä mielessä, että sen tulokset riippuvat aina niistä subjektiivista merkityksistä ja odotuksista, joita toimijoilla tilanteessa on, ja jotka muodostuvat toimijoiden omaaman a priori -tiedon pohjalta ja vuorovaikutuksessa kontekstiin. Tieto on siten väistämättä intersubjektiivista ja tilannesidonnaista, eli aika ja paikka vaikuttavat käsityksiimme maailmasta ja sen ilmiöistä. (Emt. 1992, 394–398; Emt. 1995, 73; Fearon & Wendt 2002, 88.) Vuorovaikutussuhde toimijan ja rakenteen välillä on kaksisuuntainen: toimijoiden toimet auttavat uusintamaan yhteisön rakennetta, mutta toisaalta yhteisö, joka on rakennettu sosiaalisten suhteiden varaan, rakentaa vuorovaikutussuhteet toimijoiden välille. (Wendt 1987, 338.) Vallitsevasta ideoiden kulttuurista riippuukin, millaiseksi vuorovaikutussuhde muotoutuu.

Vihjeitä vallitsevista ideoista voidaan löytää tarkastelemalla ensinnäkin toiminnan kontekstia: konstruktivistisessa viitekehyksessä toiminnan prosessi ei koskaan tapahdu tyhjiössä, vaan pohjautuu ainakin jossain määrin vallitseviin yhteiskunnan käytäntöihin, sääntöihin ja normeihin. Kollektiivisilla normeilla on siten suuri vaikutus inhimilliseen toimintaan, koska toimijoilla on sisäinen taipumus seurata toiminnallaan ympäristönsä normeja; he voivat uskoa, että normin mukainen toiminta on oikein tai pakottavaa – täten kollektiivisen normin ylläpitäminen voi muodostua myös toimijan omaksi intressiksi ja siten osaksi hänen identiteettiään. (Emt. 1999, 337.) Toisaalta, etenkin kansainvälisissä suhteissa kollektiivinen normisto on välttämätön edellytys johdonmukaiselle toiminnalle (Ruggie 1998, 879).

Normisto itsessään ei kuitenkaan vielä kerro todellisesta toiminnasta tai sen laadusta. Toimijat itse päättävät, miten he ympäristöönsä ja sen normeihin reagoivat. Välttämättä kaikki eivät normeja tahdo noudattaa tai toisaalta, jos identiteetti itsessään on jo valmiiksi hajanainen ja ristiriitainen, voi toiminta joka tapauksessa muodostua irrationaaliksi. (Zehfuss 2001, 317.) Erilaiset toimijat näkevätkin ympäristönsä eri tavoin, minkä seurauksena normien sisäistämisen aste vaihtelee toimijakohtaisesti heikosta vahvaan selittäen siten toimintatapojen eroavaisuuksia. (Fearon & Wendt 2002, 61.) Valittu toiminnan linja riippuukin ennen kaikkea siitä, millaisia mahdollisuuksia ja haasteita toimija itse kontekstissaan näkee – ratkaisevaa on toisin sanoen se, millaiset ajatukset hänen toimintaansa ohjaavat. (Wendt 1992, 404–405; Adler 2002, 100.)

Toisinaan toimijan oma vaikutusvalta kuitenkin unohtuu, ja tähän liittyen Wendt viittaa reifikaation käsitteeseen, jolla tarkoitetaan ilmiötä, jonka yhteydessä ihmistoiminta aletaan nähdä tuloksena jostain muusta kuin ihmisestä itsestään, esimerkiksi luonnonlakina. Reifikaation seurauksena ihminen unohtaa oman johtajuutensa maailmassa ja sen seurauksena kyvyn ja vallan vaikuttaa todellisuuteen ja sen rakenteisiin. Reifikaatio johtaa ajatukseen kontrollin puutteesta, jolloin ideoita ja rakenteita aletaan kohdella ikään kuin riippumattomina sosiaalisesta toiminnasta. Käytännössä reifikaatio johtaa toimijan passivoitumiseen. (Wendt 1992, 410.)

Vuorovaikutuksessa rakentuvat merkitykset ja toiminnan intersubjektiivisuus läpäisevät kaikki inhimillisen toiminnan alueet vaikuttaen myös toimijoiden identiteettien ja intressien muotoutumiseen (Ruggie 1998, 879). Sosiaalisessa merkitysten maailmassa toimijat peilaavat jatkuvasti kontekstia itseensä ja vuorovaikutusprosessin kautta muodostavat käsitykset itsestään ja siitä, miten kontekstissa tulisi menetellä; miten maailma toimii, mikä on oikein ja väärin, miten saavutamme päämäärämme? (Goldstein & Keohane 1993, 4.) Se, miten koemme kontekstin ja vastapuolen toimivan, määrittääkin merkittävästi omaa asennoitumistamme (Berger & Luckmann 1994, 41). Toimijan asennoituminen puolestaan on yhteydessä toiminnan lopputulokseen: negatiivinen asennoituminen johtaa yksilökeskeiseen toimintaan, jossa toimijat suhtautuvat toisiinsa kilpailijoina tai ääripäässä vihollisina, ja tavoittelevat toiminnallaan lähinnä absoluuttisia, materiaalisin mittarein mitattavia voittoja. (Wendt 1992, 400.) Sen sijaan yhteisöllisissä järjestelmissä toimijoiden välinen vuorovaikutus on aidosti positiivista, ja toimijat tuntevat keskinäistä velvollisuudentuntoa toisiaan kohtaan. Sen seurauksena he muodostavat yhteisiä toiminnan järjestelyitä, joiden tavoitteena ovat relatiiviset voitot, ja joihin sisältyy vaihtelevissa määrin myös solidaarisuuden elementti. (Wendt 1992, 400–401.)

Toiminnan ideoiden taustalla ratkaisevina tekijöinä ovatkin toimijoiden identiteetit ja intressit, jotka ovat toisistaan riippuvaisia: ilman intressejä identiteetillä ei ole motivoivaa voimaa, ilman identiteettiä intresseillä ei ole suuntaa. Intressit viittaavat siihen, mitä toimijat haluavat, ja auttavat siten selittämään käyttäytymistä. Intressejä edeltää identiteetti, sillä toimija ei voi tietää, mitä haluaa, ennen kuin tuntee itsensä. (Wendt 1999, 231.) Vuorovaikutussuhde näyttäytyy seuraavassa kysymyksessä, jonka toimija alitajuisesti esittää ennen toimintaan ryhtymistään: ”Kuinka sellaisen toimijan, joka on vastaavassa roolissa tai omaa vastaavan identiteetin kuin minä, odotetaan käyttäytyvän tällaisessa tilanteessa?”¹⁶ (Fearon & Wendt 2001, 60.) Vastaus antaa vihjeen toimintatavasta, mutta mikäli toimija ei osaa vastata kysymykseen, seurauksena voi olla tilanteen

¹⁶ Oma käännös. Alkuperäinen: *”How is a person in my role (or with my identity) supposed to act in this circumstance?”*

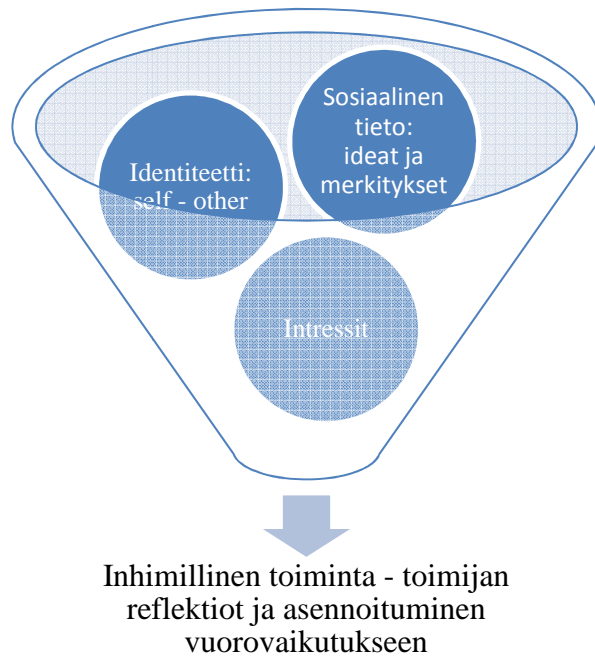
tunnistamisen ja omien intressien määrittelyn vaikeutuminen, mikä puolestaan voi johtaa hämmennyneisyyteen omasta identiteetistä. (Wendt 1992, 398–399.) Tosin on luonnollista, että toimijoiden käsitykset itsestään ja intresseistään muuttuvat ajan mukana heijastellen sitä, miten ympäröivä todellisuus ja sen saamat kollektiiviset merkitykset muuttuvat.¹⁷ Tämän vuoksi toimijan on myös mahdollista omata useampi identiteetti, jotka ovat rakentuneet suhteessa toimijan senhetkiseen toimintaympäristöön ja vallitseviin ideoihin. (Emt. 408–409.)

Wendtin mukaan identiteetti rakentuu kahdesta osasta, jotka ovat Self ja Other. Self viittaa toimijan omiin näkemyksiin, ymmärryksiin ja odotuksiin itsestään – Other siihen, miten muut toimijan näkevät. Toteutuakseen halutunkaltaisena identiteetin kummankin osan täytyy näyttäytyä yhdenmukaisena: ei riitä, että itse haluamme olla jotakin, vaan meidän täytyy saada myös muilta tunnustus siitä, että olemme todella sitä, mitä kuvittelemme olevamme. (Wendt 1992, 224.)

Kuten todettu, identiteetit luovat pohjan intresseille, jotka muodostuvat Wendtin mukaan sosiaalisissa tilanteissa toimijoiden tekemien havaintojen ja arvioiden kautta. Usein tilannearviot perustuvat jollekin aikaisemmalle käsitykselle vastaavista tilanteista ilmentäen siten toiminnan historiallisuuden elementtiä: ennakkokäsitykset muodostuvat ikään kuin toimintaa ohjaaviksi rutiinipiirteiksi, joihin turvaudumme määritellessämme uusia tilanteita. (Emt. 397–398.) Toimija voi toki mennä tilanteiden tulkinnassa myös harhaan, mikä voi olla seurausta esimerkiksi toisen osapuolen tahallisesta tai tahattomasta johdattelusta tai toimijan omasta väärinkäsityksestä. (Goffman 1986, 25–26; 116.) Syynä voi olla myös toimijan vähäinen tieto asiasta, mikä todennäköisemmin johtaa virheellisiin tulkintoihin. (Emt. 448.) Konstruktivismi ei kuitenkaan sinällään puutu siihen, onko tulkinta väärä vai oikea.

¹⁷ Esimerkiksi Saksan liittotasavalta on kokenut massiivisen muutoksen identiteetin ja intressien tasolla sitten toisen maailmansodan jälkeisen ajan. (Adler 1997, 863.)

3.2.2. Tulkintakokonaisuuden muodostuminen

Kuvio 1. *Inhimillisen tiedon rakentuminen.* Lotta Turunen.

Yllä oleva kuvio kuvastaa tiivistettynä inhimilliseen toimintaan johtavaa konstruktivistista vuorovaikutusprosessia merkitysten maailman ja toimijan välillä. Suppilon tavoin toimija vastaanottaa sosiaalista tietoa ympäröivästä todellisuudesta. Suppilossa nämä ideat sekoittuvat vuorovaikutusprosesseissa vaikuttaen toimijan identiteettien ja intressien muotoutumiseen. Lopulta suppilosta suodattuu ulos inhimillistä toimintaa ohjaava tulkintakokonaisuus, jonka kautta toimija asennoituu todellisuuteen, ja reflektoi sekä merkityksellistää sen ilmiöitä.

4. TEOREETTISIA NÄKÖKULMIA KOULUTUSVIENTIIN

Tässä luvussa osoitan tutkimuskirjallisuuden avulla, kuinka monin eri tavoin koulutusvientiin voidaan suhtautua. Pohjaan esityksen aikaisemman tutkimuskirjallisuuden havainnoille, joita hyödyntämällä ja yhdistelemällä olen muodostanut erilaisia tulkintakokonaisuuksia koulutusviennin ilmiöstä. Esitän nämä tulkinnat tekstitaulukon avulla, joka on muodostettu seuraavien pystysarakkeiden varaan:

INTRESSI	IDEA	TOIMIJATYYPPI
----------	------	---------------

Taulukolla on merkittävä asema tutkielmassani, sillä hyödynnän sitä myös aineiston keruun ja analysoinnin yhteydessä. Lisäksi se tarjoaa mahdollisuuden testata tutkimuskirjallisuuden tuloksia tutkimustapauksessani.

Ennen taulukkoon siirtymistä esittelen tutkimuskirjallisuuden paikantamat intressit koulutusvientiin. Intressien rooli taulukossa on tärkeä, sillä ne muodostavat taulukon pääluokat, jotka jakavat sen muut sarakkeet eli ideat ja toimijatyypit (identiteetit) erilaisiin lähestymistapoihin.

4.1. Koulutusviennin intressit

Koulutusviennin intressit voidaan tutkimuskirjallisuuden mukaan luokitella akateemiseen, kulttuuriseen, poliittiseen ja taloudelliseen ulottuvuuteen. Intressien painoarvot ovat vaihdelleet ajan mukana: varhaiset yliopistot painottivat akateemista ja kulttuurista intressiä kansainvälistymisen lähtökohtana, kun taas kylmän sodan aikana poliittinen intressi oli etusijalla. Kylmän sodan päätyttyä taloudelliset intressit ovat nousseet globaalisti yhä tärkeämmiksi (Beerkens 2003, 141), ja nykyisin koulutusvientiä perustellaan entistä useammin kansainvälisen vetovoiman lisäämisellä, jonka saavuttamista muut intressit osaltaan tukevat. (ACA 2008, 53–58.) Kansainvälisen vetovoimaisuuden korostaminen selittyy osittain globalisaation ja voimistuneen kilpailun lieveilmiönä: menestyäkseen globaalisti verkottuneessa maailmassa, korkeakoulujen on panostettava kansainväliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön, jonka osaksi koulutusvienti on tullut.

On kuitenkin huomattava, että vaikka jokin intressi tiettyinä aikakautena korostuisi, harva koulutusvientitoimija toimii vain yhden intressin varassa. Sen sijaan intressit ovat yhteen kietoutuneita ja toisiinsa limittyneitä. Esimerkiksi jos ajatellaan maksavien kansainvälisten

opiskelijoiden kouluttamista, taustalta voidaan löytää liittymäkohtia akateemisiin (lahjakkain opiskelija-aines), taloudellisiin (lukukausimaksut, injektiot) ja kulttuurisiin intresseihin (kulttuurinen vuorovaikutus ja ymmärrys). Edellytyksenä korkeakoulu yhteistyön aloittamiselle voi olla ministeriötason tuki esimerkiksi yhteistyöpöytäkirjan muodossa (poliittiset intressit). Itse kansainväliset opiskelijat ovat edellytys kansainväliselle vetovoimaisuudelle, mikä on yksi elinehto myös viejille. Menestyvä korkeakoulu puolestaan tuo positiivisia ulkoisvaikutuksia koko yhteiskunnalle (sosiaaliset intressit): kansalaisyhteiskunta ja sen koheesio vahvistuvat, samoin julkinen dialogi ja elämänlaatu, lisäksi alueiden korkean koulutustason on todettu olevan yhteydessä mm. alhaisempaan rikollisuustasoon. (Institute for Higher Education Policy 1998, 9–18.)

Seuraavissa kaavioissa on esitelty tiivistetysti koulutusviennin keskeisimmät intressit jaoteltuina akateemiseen, taloudelliseen, kulttuuris-sosiaalis-eettiseen sekä poliittiseen luokkaan. Intressit on määritelty luokittain, mutta yleensä ne esiintyvät toimijoilla jossakin suhteessa sekoitettuna.

<p>Akateemiset intressit</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Koulutuksen ja tutkimuksen laadun parantaminen, tutkimusyhteistyö • Henkilöstön osaamisen kasvu • Akateemisten yhteistyölinkkien luonti • Kansainvälinen vuorovaikutus apuna vetovoimaisen imagon kehittymiselle ja opiskelijoiden houkuttelulle> vähäinen ulkomaalaisten määrä voi viestiä suljetusta korkeakoulujärjestelmästä ja heikentää siten korkeakoulun vetovoimaisuutta
<p>Taloudelliset intressit</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Opiskelijoiden rekrytointi on etu kilpailukyvyille, ja mahdollistaa mm. työvoimapulan paikkaamisen • Kansainväliset opiskelijat maksavat koulutuksesta ja tuovat injektioita kansantalouteen, lisäksi he edesauttavat mahdollisten kauppasuhteiden luomista kotimaahansa • Menestyvä korkeakoulu on alueen kasvun moottori: toimijoiden houkuttelu> työpaikat> elinkeinoelämä> verotulot ja kulutus
<p>Kulttuuris-sosiaaliset ja eettiset intressit</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Koulutusvienti kasvattaa kulttuurista monimuotoisuutta ja yhteisymmärrystä • Menestyvän korkeakoulun sosiaaliset edut kansalaisyhteiskunnalle: yhteiskunnan koheesio, julkinen dialogi, alhaisempi rikollisuustaso • Eettiset edut: mahdollisuus kehittyvien maiden kapasiteetin vahvistamiseen ja kehitysyhteistyöhön> positiivinen vaikutus myös viejän kansainväliseen profiiliin

Poliittiset intressit

- Koulutusvienti on investointi diplomaattisiin suhteisiin, joista saadaan kokonaisvaltaista hyötyä muuhunkin yhteistyöhön ja helpotusta koulutusvientitoimintaan
- Opiskelijat ovat kotimaassaan sananlähettiläitä ja mahdollisia tulevaisuuden johtajia: koulutusviennillä edistetään vuorovaikutusta ja luodaan myönteinen imago kohdemaassa
- Kontaktit hallituksen ja muiden paikallisten toimijoiden kanssa voivat olla edellytys toiminnan aloittamiselle, minkä lisäksi ne tuovat näkyvyyttä ja voivat johtaa jopa rahalliseen avustukseen

Kansainvälinen vetovoimaisuus

Kuvio 2. *Koulutusviennin intressit.* (Lähteet: ACA 2008, 53–54, 56, 94; Daniel et al. 2005, 5–6; De Wit & Knight 1995, 11; OECD 2004, 4; Opetusministeriö 2001, 29; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 7.)

4.2. Koulutusviennin tulkintakokonaisuudet

Pentti Alasuutari on todennut, että laadullisen tutkimuksen teossa on kyse arvoituksen ratkaisemisesta, jossa kriittisessä roolissa ovat vihjeet, joita arvoituksen ratkaisijalla on käytössään. Vihjeet ovat aikaisemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta tehtyjä päätelmiä, ns. merkitystulkintoja, jotka auttavat tulkitsemaan ilmiötä ja pääsemään lähemmäksi arvoituksen ratkaisua mielekkäällä ja luotettavalla tavalla. (Alasuutari 1993, 27–31.)

Ajatusta seuraten olen etsinyt tutkimuskirjallisuudesta vihjeitä siitä, millaisia havaintoja koulutusvientiä sivuavista ideoista on aikaisemmin tehty. Tutkimuskirjallisuuden tuloksia ja teoreettista viitekehystä hyödyntäen olen muodostanut analyyttisen taulukon, joka kokoaa yhteen ne tulkintakokonaisuudet, jotka koulutusviejiä aikaisempien tutkimustulosten mukaan koulutusvientitoiminnassa ohjaavat. Taulukon näkökulmat on muodostettu tutkimuskirjallisuuden tuloksia yhdistellen ja niitä peilaten¹⁸, minkä pohjalta on saatu muodostettua mielikuvituksellisesti rakennettuja, mutta todellisiin tutkimustuloksiin pohjautuvia toimijatyyppejä, joilla on toisistaan

¹⁸ Esimerkiksi ns. globalisoitujan malli on muodostettu sen mielikuvan perusteella, minkä koulutusviennin neoliberaalistinen kritiikki tematiikasta antaa. Huomautuksena kuitenkin, että erityisesti tämän haaran tutkimuskirjallisuus on ollut luonteeltaan hyvin normatiivista ja arvolatautunutta, eikä siinä ole juuri huomioitu koulutusviennin positiivisia ominaisuuksia kohdemaille.

poikkeavat ideat ja intressit koulutusviennin suhteen. Taulukko ei ole tyhjentävä, mutta olen pyrkinyt kokoamaan siihen olennaisimmat ideat koulutusviennistä.

Taulukko on jaettu kolmeen sarakkeeseen, sillä konstruktivismin mukaan tulkintakokonaisuus edellyttää kolmea asiaa: intressiä, ideaa ja identiteettiä. Taulukon ensimmäinen sarake esittää intressin, joka kyseisessä tulkinnassa on tärkein (mutta ei ainoa) toimintaa ohjaava tavoite¹⁹. Keskimmäinen sarake ilmaisee toiminnan idean, joka edistää kyseisen tulkinnan tärkeimmäksi koettua intressiä. Viimeinen sarake kertoo toimijatyyppin (identiteetti), joka toimijalla kyseistä tulkintaa seuraten näyttäytyy. Tulkintakokonaisuudet eivät ole toisiaan poissulkevia: sama toimija voi siis tukeutua useampaan kokonaisuuteen merkityksellistäessään ilmiöitä. Taulukon sisältöä avaan tarkemmin seuraavissa alaluvuissa. Jokaisen alaluvun alle on sisällytetty koonti näkökulman keskeisimmistä ideoista. Koonteihin palataan tutkimustulosten esittelyn yhteydessä.

INTRESSI	IDEA	TOIMIJATYYPPI
Akateeminen	Yhteisten normien ja monenkeskisten hyötyjen edistäminen	Yhteistyön rakentaja
Taloudellinen	Gloaalissa kilpailussa selviytyminen ja hyötyminen	Kilpailija
	Tuoton maksimointi ja neoliberalismin edistäminen	Globalisoituja
Kulttuuris-sosiaalinen ja eettinen	Solidaarisen yhteistyön, kulttuurisen oppimisen ja eettisten periaatteiden edistäminen	Maailmankansalainen
Poliittinen	Toimiminen kansallisen politiikan vuoksi	Mukautuja
	Ideologinen vaikuttaminen	Imperialisti

Taulukko 4. *Toimijoiden intressit, ideat ja toimijatypit.* Lotta Turunen.

4.2.1. Yhteisten normien ja monenkeskisten hyötyjen edistäminen

Yhteisten normien ja monenkeskisten hyötyjen edistäjän olen nimennyt tutkielmassani ns. yhteistyön rakentajaksi. Yhteistyön rakentaja näkee koulutusviennin luonnollisena osana nykyaikaista korkeakoulujen kansainvälistymistä: korkeakoulut ovat entistä verkottuneempia ja riippuvaisempia toisistaan, minkä vuoksi koulutusvientä on tärkeää ennen kaikkea yhteisten

¹⁹ Haluan painottaa sitä, että vain tärkein intressi kyseisen tulkinnan suhteen on esitetty, eli jaottelu ei tarkoita, etteikö kyseisen tulkintakokonaisuuden taustalla olisi myös muita intressejä tai kytköksiä niihin.

käytäntöjen edistämisen näkökulmasta. Yhteistyön rakentaja näkeekin koulutusvientiin siirtymisen helpottavan korkeakoulujen kansainvälistä yhteistyötä, sillä maksullisuus on jo yleinen käytäntö monissa ulkomaisissa korkeakouluissa. Korkeakoulujen käytäntöjen ja toimintatapojen yhtenäistäminen on yksi tapa lisätä koulutuksen laatua (Jiang 2006, 350), ja sitä kautta korkeakoulun kansainvälistä vetovoimaisuutta.

Yhteistyön rakentajalle onkin tärkeää, että hänet nähdään laadukkaana ja vetovoimaisena yhteistyökumppanina. Yhteistyön rakentajan mielestä panostus kansainväliseen yhteistyöhön ja näkyvyyteen on muille toimijoille viesti siitä, että kyseessä on maailmalle avoin ja moderni korkeakoulu. Akateeminen läsnäolo ulkomailla ja korkeakoulujen kansainvälinen yhteistyö edesauttavat myös toimijan brändin kehittymistä, ja sitä kautta akateemisten intressien saavuttamista. (ACA 2008, 53–54.)

Yhteisten normien edistämisen lisäksi koulutusviennillä nähdäänkin olevan tärkeä rooli etenkin akateemisten intressien tavoittamisessa. Koulutusviennillä voidaan luoda mm. tärkeitä yhteistyökontakteja, edistää tutkimusta ja opetusta, luoda kehittymismahdollisuuksia henkilöstölle, sekä houkutella kansainvälisiä opiskelijoita, mikä on yksi vetovoimaisuuden edellytys. (Ibid.) Lisäksi koulutusvienti on alusta tutkimuksen ja koulutuksen kehittymiselle sekä tutkimusinnovaatioille, jotka tuovat mukanaan monenlaisia hyötyjä niille, jotka edistävät keskinäistä yhteistyötä parhaansa mukaan.

Yhteistyön rakentajan ideat ovat yleisiä etenkin arvostetuilla korkeakouluilla, joiden ei tarvitse harjoittaa koulutusvientiä taloudellisten hyötyjen takia, vaan ennen kaikkea siitä koituvan tutkimuksellisen hyödyn vuoksi. (Altbach & Knight 2007, 292.)

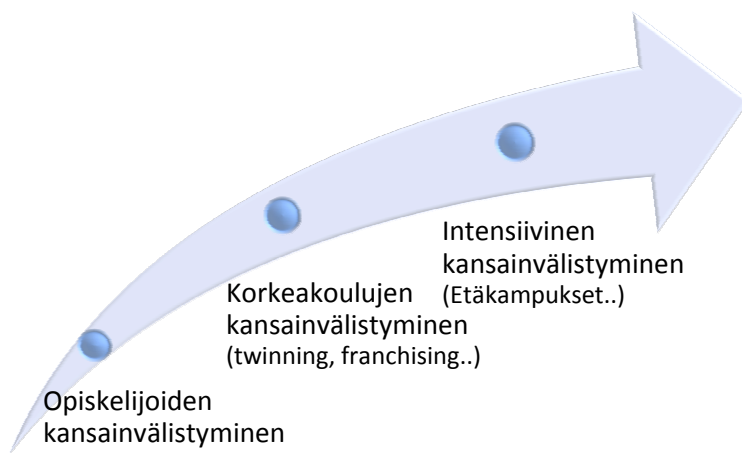
Koonti näkökulman ideoista:

Koulutusvienti on tänä päivänä luonnollinen osa korkeakoulujen kansainvälistymistä.
Lukukausimaksut ovat yleinen normi ulkomailla, minkä vuoksi kansainvälinen yhteistyö helpottuu maksullisuuden ja koulutusviennin myötä.
Koulutusvienti edistää imagoa nykyaikaisesta ja modernista toimijasta.
Kansainvälinen vetovoimaisuus ja akateeminen laatu ovat edellytyksiä kansainvälisten opiskelijoiden ja opettajien saannille.
Koulutusviennistä saavutetaan ennen kaikkea tutkimuksellista, monenkeskistä hyötyä.

Taulukko 5. Koonti yhteistyön rakentajan ideoista.

4.2.2. Globaalissa kilpailussa selviytyminen ja hyötyminen

Koulutusvientä kilpailun ja hyötymisen kautta lähestyvän toimijatyyppin olen nimennyt kilpailijaksi. Kilpailija nimensä mukaisesti hahmottaa kontekstin erityisesti kiihtyvän kilpailun kautta, jossa selviytyäkseen eteen tulevat tilaisuudet täytyy osata hyödyntää. Kilpailija näkee koulutusviennin osana väistämätöntä korkeakoulujen kansainvälistymiskehitystä (ks. kuvio 3), jonka mukana on edettävä, ellei halua jäädä muiden kilpailijoiden jalkoihin.

Kuvio 3. Väistämätön kansainvälistymisprosessi. Lotta Turunen.

Ajatus koulutusviennin väistämättömyydestä pohjautuu malliin, jonka mukaan korkeakoulujen kansainvälistyminen on edennyt kolmena aaltona opiskelijoiden kansainvälistymisestä (opiskelijavaihto) korkeakoulujen kansainvälistymiseen (twinning, franchising) ja 2000-luvulla siirtymiseen koulutuksen systemaattisempaan vientitoimintaan (etäkampukset, virtuaaliyliopistot)²⁰. Mallin mukaan ensimmäiseen vaiheeseen voivat jäädä ainoastaan ne korkeakoulut, jotka ovat niin vahvoja, omaleimaisia ja erikoistuneita jollakin alalla kuten tutkimuksessa, että mallia olisi vaikea toisintaa ulkomailla ja siten kannattamatonta tuotteistaa. Mikäli korkeakoululla ei kuitenkaan ole tällaista kilpailuetua, se jää muiden toimijoiden varjoon ja menettää pahimmillaan opiskelijoiden kiinnostuksen, ellei se panosta kansainvälistymiseen yhtä voimakkaasti kuin muut toimijat. (Mazzarol et al. 2003, 96.)

²⁰Aaltomallista on tutkimuskirjallisuudessa erilaisia sovelluksia. Yhteinen nimittäjä niille on se, että kolmas vaihe käsitetään vaiheeksi, jolloin valtion kontrollia koulutuksesta on alettu enenevässä määrin vähentää. Suomen kohdalla aaltomalli näyttäisi toteutuvan ainakin sen suhteen, että korkeakoulujen riippumattomuutta on lisätty, ja samaan aikaan on aloitettu julkinen pohdinta koulutusviennistä.

Kilpailussa menestyäkseen kilpailija näkeekin, että huomio on kiinnitettävä ennen kaikkea omien etujen ajamiseen ja proaktiiviseen toimintaan – hyväntekeväisyyteen tai empimiseen ei ankarassa kilpailussa ole varaa. Tämän vuoksi kilpailija harkitsee koulutusvientiin ryhtymistä etenkin siitä koituvien etujen pohjalta. Etu näyttäytyy kilpailijalle erityisesti taloudellisten intressien ja imagon nostamisen muodossa, sillä hänelle koulutusvienti merkitsee kilpailukyvyn edistämistä.

Kilpailija näkeekin kansainväliset opiskelijat resursseina ja hyödyntuottajina kilpailukyvyn edistämiseksi: koulutusvienti avaa mahdollisuuden haalia lahjakkain opiskelija-aines kohdemaasta, minkä avulla voidaan esimerkiksi paikata työvoimapulaa, edesauttaa huippututkimusta (OECD 2004, 4), ja helpottaa kauppasuhteiden solmimista opiskelijoiden kotimaihin. Samalla kansainväliset opiskelijat ovat rahanlähteitä maksaessaan opetuksesta ja tuodessaan rahaa kulutuksen kautta kansantalouteen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 7.) Toisaalta taloudellisten intressien saavuttaminen voi edellyttää myös sosiaalisten ja kulttuuristen intressien huomioimista; esimerkiksi USA on viime vuosina kasvattanut kaupankäyntiään Amerikkaan ja Aasiaan, minkä vuoksi maassa on nähty tärkeänä panostaa opiskelijoiden sosio-kulttuurisen ymmärryksen, kielitaitoisuuden ja kohdealueiden poliittisen ja taloudellisen tilanteen ymmärrykseen. (Yhdysvaltojen liittovaltion opetusministeriö 2007.)

Tyypillisenä piirteenä taloudellisia hyötyjä painottavaan lähestymistapaan kuuluu koulutusviennin keskittyminen tietyille aloille ja jatko-opiskelijoiden sekä vastavalmistuneiden suosiminen opiskelijarekrytoinnissa. (OECD 2004, 4.)

Koonti näkökulman ideoista:

Gloaalissa kilpailussa pysyminen ja selviytyminen edellyttävät intensiivistä kansainvälistymistä, joka on yksi kilpailukyvyn osatekijä.
Kilpailun vuoksi on tärkeää toimia strategisesti ja yrittäjämäisesti ja tehdä yhteistyötä sopivien kumppanien kanssa.
Koulutusviennin liiketaloudelliset mahdollisuudet täytyy osata hyödyntää, koska muuten jäädään itse paitsi koulutusviennin materiaalisista hyödyistä.
Koulutusvientiä on globaalin kilpailutilanteen vuoksi katsottava ennen kaikkea palveluna ja hyödykkeenä, joka muodostaa osan toimijoiden tulorakenteesta.

Taulukko 6. Koonti kilpailijan ideoista.

4.2.3. Tuoton maksimointi ja neoliberalismin edistäminen

Globalisoitujalla taloudelliset intressit näyttäytyvät voimakkaampina kuin kilpailijalla. Siinä missä kilpailija on kiinnostunut koulutusviennin taloudellisista hyödyistä, globalisoituja haluaisi valjastaa

koko koulutusjärjestelmän taloudellisten hyötyjen edistämiseen, sillä hänen mielestään olennaisinta kaikessa toiminnassa on pyrkiä maksimoimaan siitä saatava taloudellinen tuotto. Sosiaalisten missioiden ja akateemisten prioriteettien sijaan korkeakoulujen pitäisikin toiminnassaan keskittyä ennen kaikkea tarkkailemaan toiminnan tuottavuutta, laatua, kulurakennetta ja nettotuotto prosenttia. (Torres – Schugurenky 2002, 429.)

Globalisoitujaa kritisoidaan näkemystensä vuoksi usein neoliberalismista²¹ ja yrityksestä supistaa korkeakoulujen funktioita, mutta hänen mielestään koulutuksen valjastaminen markkinatalouden tarpeisiin edistäisi parhaiten ihmisten hyvinvointia. (Ibid.) Globalisoituja suhtautuukin koulutusvientiin positiivisesti ja näkee sen parhaimmillaan johtavan siihen, että korkeakoulut lopulta kohtaavat saman kuin teollisuus: siirtyvät yhteisiin hankkeisiin, sulautuvat yli rajojen ja jakavat humaaneja resursseja. (de Wit 1998, 3.)

Diskursseissaan globalisoituja suosii tietotalouden termejä kuten yrittäjämäinen yliopisto, uusi julkisjohtaminen (new public management) ja kokonaisvaltainen laadunjohtaminen (total quality management). Tämän vuoksi globalisoitujaa on kritisoitu siitä, että hän yrittää tehdä koulutuksesta hyödykkeen, minkä ohella hän väheksyy ja yrittää tiettyyn pisteeseen asti jopa korvata kansallisia koulutuksen rakenteita, malleja ja määritelmiä. (Dale 2005, 146; Jiang 2008, 347–348.)

Kenties kritiikin vuoksi globalisoituja onkin oppinut nokkelaksi: hän sovittaa puheensa kohderyhmän mukaan ja pyrkii mahdollisimman pitkälle korostamaan koulutusviennin asiakkaille yhteistyöstä saatavia keskinäisiä hyötyjä, vaikka tämä ei todellinen motiivi olisikaan. (Chan & Dimmock 2008, 201.) Globalisoituja paljastuu usein toimintansa myötä, kun hän osoittaa todelliset motiivinsa kulttuurisen välinpitämättömyyden kautta: hän ei esimerkiksi huomioi lainkaan kohdemaiden kulttuurisia eroja opetussisällöissä, vaan samoja kursseja myydään maasta ja kulttuurista toiseen. (Daniel et al. 2005, 5–6.)

Koulutusvientiin kehitysyhteistyön muotona globalisoituja suhtautuu kielteisesti, sillä hänelle ratkaisevaa on asiakkaan maksukykyisyys. Tästä syystä esimerkiksi alhaisen HDI-luokituksen (Human Development Index) maat eivät häntä kiinnosta, koska niillä ei ole yleensä riittävästi pääomaa tai toisaalta riittävästi varakkaita yksityishenkilöitä, jotta koulutusvientitoiminta kyseisiin maihin olisi kannattavaa. (Daniel et al. 2005, 4–5.)

²¹ Harveyn mukaan neoliberalistisessa ajattelussa ihmisten hyvinvointia edistetään parhaiten ”vapauttamalla yksilön yritteliäisyys ja osaaminen sellaisessa institutionaaliossa viitekehyksessä, jota määrittävät vahva yksityinen omistusoikeus, vapaat markkinat ja vapaakauppa. Valtion tehtävänä on luoda ja vaalia tätä institutionaalista viitekehystä.– Jos markkinoita ei ole (esimerkiksi maankäyttöön, vesihuoltoon, koulutukseen, terveydenhuoltoon, sosiaaliturvaan ja ympäristönsuojeluun liittyvillä aloilla), ne pitää luoda tarvittaessa valtion toimin.” (Harvey 2008, 8.)

Koonti näkökulman ideoista:

Koulutusviennin taustalla on neoliberalistinen agenda ja pyrkimys tehdä koulutuksesta voiton tavoitteluun tähtäävä hyödyke.
Kansainvälistymistä määrittävät markkinoiden logiikka ja taloudelliset intressit.
Koulutusviennissä ei huomioida kulttuurisia eroja.
Ratkaisevaa koulutusviennin kohdealueiden valinnassa on asiakkaan maksukykyisyys.

Taulukko 7. *Koonti globalisoitujen ideoista.*

4.2.4. Solidaarisen yhteistyön ja kulttuurisen oppimisen edistäminen

Solidaarisen yhteistyön, kulttuurisen oppimisen ja eettisten periaatteiden edistämisen olen nimennyt ns. maailmankansalaisen toimijaprofiiliksi. Maailmankansalainen suhtautuu koulutusviennin luonnollisena osana korkeakoulujen kansainvälistymistä, jonka tavoitteet ovat ajan saatossa luonnollisesti moninaistuneet. Tavoitteiden moninaistuminen ei kuitenkaan ole muuttanut kansainvälistymisen solidaarisuutta ja yhteisöllisiä tavoitteita, jotka maailmankansalaiselle ovat erityisen tärkeitä: viittaahan yliopistokin jo nimellään globaaliin yhteisöön ja universaalisuuteen (university – universal).

Maailmankansalainen mieltääkin koulutusviennin osana korkeakoulujen kansainvälistymistä, jonka avulla voidaan saavuttaa vastavuoroista oppimista ja kulttuurien välistä yhteisymmärrystä, jota koossapitävää liimaa ihmisten väliset yhteydet ja kontaktit entisestään vahvistavat. Maailmankansalainen pohjaa näkemyksensä ns. kansainvälistymisen perinteiseen malliin, jossa kansainvälisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön tiivistyminen tapahtuvat luonnollista reittiä kansainvälisten suhteiden solmimisen pohjalta tähdäten kansojen välisen yhteisymmärryksen ja rauhan kasvattamiseen. (Chan & Dimmock 2008, 201.) Maailmankansalainen uskoo teoriaan siitä, että koulutuksen myötä globaalit ideoiden, informaation, ihmisten ja teknologioiden virrat tarjoavat ihmisille mahdollisuuden löytää yhteinen kieli globaalissa mittakaavassa, ja muodostaa sitä kautta demokraattinen yhteisö, jonka jäsenet jakavat yhtenevät identiteetit ja intressit. (Henry et al. 1999, 88.)

Tämän vuoksi koulutusviennin eettiset periaatteet ja solidaarisuus ovat maailmankansalaiselle ensiarvoisen tärkeitä. Hän näkee koulutusviennin yhtenä kehitysyhteistyön muotona, jolla voidaan lisätä korkeakoulutuksen saatavuutta ja kapasiteettia myös kehitysmaiden kansalaisille. Tästä syystä hän hakeutuu erityisesti ohjelmiin, joissa koulutusviennin maksut katetaan kolmannella rahoittajalla.

Maailmankansalaiselle koulutusviennistä koituvat eettiset, kulttuuriset ja sosiaaliset hyödyt ovatkin tärkeimpiä toimintaa ohjaavia tekijöitä. Hän näkee, että koulutusvienti mm. mahdollistaa kehittyvien maiden kapasiteetin vahvistamisen sekä koulutettujen ihmisten pysymisen maassa ja alueella, kun näiden ei tarvitse lähteä ulkomaille koulutuksen perässä. Tämä auttaa parhaimmillaan maata parantamaan asemaansa osana kansainvälistä yhteisöä. (Daniel et al. 2005, 2.) Koulutusviennin kysyntä kehittyvissä maissa on myös ilmeisen suurta, sillä investoinnit ja kansainvälisen kaupan kasvu ovat lisänneet korkeakoulutusta tahtovien ja tarvitsevien ihmisten määrää. (Bollag 2006, 2.) Toisaalta kehitysyhteistyöstä koituu hyötyä myös maailmankansalaiselle, kun kulttuurinen avoimuus ja kehitysyhteistyöhön osallistuminen vaikuttavat positiivisesti hänen kansainväliseen profiiliinsa tehden maailmankansalaisesta houkuttelevamman vaihtoehdon ulkomaisten opiskelijoiden silmissä. (ACA 2008, 56.) Lisäksi viejäorganisaation omat opiskelijat hyötyvät koulutusviennistä, sillä se useimmiten lisää vieraskielisten kurssien tarjontaa vaikuttaen siten positiivisesti mm. kielitaidon kehittymiseen (ACA 2001, 20.)

Kriittiset tahot torjuvat maailmankansalaisen ideat esittäen, että koulutusvienti olisi uhka kansallisille kielille ja kulttuureille (ACA 2008, kpl 2.5.), mutta maailmankansalainen näkee, että kulttuurien sekoittuminen voisi saada aikaan ykseyden löytymistä ja siten, teoreettisesti ajatellen tarjota toimijoille välineitä jopa maailmanlaajuisen yhteisöllisyyden vahvistamiseksi.

Konkretian tasolla vastaavia ajatuksia välittyy esimerkiksi Erasmus-ohjelmasta²², joka pitää sisällään myös poliittisia intressejä eurooppalaisen kansalaisuuden kehittymiseksi ja integraation syventämiseksi. (De Wit 1998, 3.) Myös Euroopan unionin komissio on kannustanut jäsenmaitaan lisäämään panostustaan koulutuksen ja osaamisen vientiin, ja yhtenä perusteluna on vedottu juuri siihen, että se voisi edesauttaa Euroopan integraatiota ja unionin yhtenäisyyttä.

Koonti näkökulmaan sisältyvistä ideoista:

Koulutusvienti on osa luonnollista kansainvälistymistä ja sen avulla voidaan edistää kulttuurista yhteisymmärrystä, vastavuoroista oppimista, kehitystä ja kapasiteettia.
Koulutusvienti, henkilökohtaiset kontaktit ja kulttuurien sekoittuminen edistävät yhteisten intressien ja jopa yhteisen identiteetin kehittymistä.
Eettiset ohjenuorat ja yhteistyöstä saatavat sosiokulttuuriset edut ovat tärkeämpiä kuin vastapuolen maksukykyisyys, minkä vuoksi koulutusvientiä tulee harjoittaa ennen kaikkea kehitysyhteistyöprojekteina kolmannen rahoittajan tuella.

Taulukko 8. Koonti maailmankansalaisen ideoista.

²² ”Erasmus-ohjelman avulla tuetaan eurooppalaisten korkeakoulujen yhteistyötä sekä korkeakoulujen välistä opiskelija- ja opettajavaihtoa. Ohjelma tukee myös korkeakoulujen ja työelämän välistä yhteistyötä ja liikkuvuutta. Erasmus on Euroopan laajin korkeakouluopiskelijoiden vaihto-ohjelma.” (Cimo.)

4.2.5. Toimiminen kansallisen politiikan tai sidosryhmän vuoksi

Mukautuja toimii koulutusviennissä lähinnä sen vuoksi, että hänen on pakko. Pakko voi johtua monesta syystä, mutta tutkimuksissa on esitetty pakon johtuvan mm. hallituspolitiikasta (ns. poliittinen intressi). Mukautujan tapauksessa kansainvälistyminen ja koulutusvienti ovatkin seurausta lähinnä hallituksen politiikasta, jolla on vähennetty valtion tukea korkeakouluille ja haluttu siten lisätä niiden riippumattomuutta valtiosta (Bollag 2006, 2). Esimerkiksi Englannissa on vähennetty valtion tukea korkeakouluille pitäen samalla kiinni kotimaisten lukukausimaksujen säännöstelystä, mutta vapauttaen kansainväliset lukukausimaksut. Seurauksena hallituspolitiikkaan mukautuvien korkeakoulujen on täytynyt muuttaa toimintatapojaan, kun ne eivät ole voineet paikata taloudellista tukivajetta kotimaisia lukukausimaksuja merkittävästi korottamalla. (Healey 2008, 352.) Usein mukautuja onkin ns. matalamman statuksen korkeakoulu, kun taas arvostetummat korkeakoulut eivät ole kokeneet rahoituspainetta, joten ne ovat voineet keskittyä tavoittelemaan koulutusviennistä tutkimuksellista hyötyä sekä akateemisen tiedon ja kulttuurisen ymmärryksen lisäämistä. (Altbach & Knight 2007, 292.)

Toisaalta myös muut sidosryhmät ja halu seurata heidän toiveitaan voi olla koulutusvientiin ryhtymisen taustalla. Mukautujaa voi ohjata esimerkiksi halu miellyttää rahoittajia; monessa tapauksessa korkeakoulujen rahoituspohja ei enää nykyisin muodostu vain valtiontuesta, vaan mukana voi olla mm. yrityksiä, ulkomaisia tutkimusyhteisöjä, ulkomaisia rahoittajia ja ulkomaisten opiskelijoiden lukukausimaksuja. (Beerkens 2003, 142.) Mukautuja voi kokea painetta miellyttää rahoittajiaan, sillä valinnanvaran lisääntyessä, ulkopuolisen rahoituksen kasvaessa ja lukukausimaksujen myötä opiskelijat ja heidän vanhempansa sekä muut korkeakoulutuksen rahoittajatahot ovat entistä kiinnostuneempia siitä, saadaanko sijoitetuille rahoille vastinetta. (OPM 2001, 20.)

Äärimmillään mukautuja näkee tarvetta mukautua ja sopeutua koko maailman mittakaavassa. Mukautujan mielestä taloudellisen kilpailun kasvaessa ja maailmankylän edelleen integroitua syrjäisillä alueilla toimivilla korkeakouluilla on vain vähän mahdollisuuksia pitäytyä sivussa valtavirran trendeistä, minkä vuoksi koulutusvientiin olisikin ryhdyttävä. Toisaalta mukautuja myös helposti antaa muiden vaikuttaa toimintaansa, mikä voi johtaa siihen, että se alkaa nähdä traditionaalisen koulutuspolitiikkansa muuttamisen tarpeellisenä; esimerkiksi Suomen tasolla halu edustautua eurolitossa ns. mallioppilana voi edesauttaa mukautumisen etenemistä. (Rinne 2000, 139–140.)

Mukautujan erottaa kilpailijasta se, että mukautuja ei näe voivansa toimia koulutusviennissä aktiivisesti ja aloitteellisesti. Sen sijaan hän näkee omat vaikutusmahdollisuutensa globaalissa maailmassa niin pieninä, että ainut keino on sopeutua ja tyytyä reaktiivisuuteen; toimintatapa ilmentää globalisaation reifioinnista juontuvaa passiivisuutta. Mukautumisen riskinä on se, että yrittäessään kiitettävästi sopeutua muiden malleihin mukautuja huomaamattaan luopuu myös arvoista, jotka oikein hyödynnettyinä olisivat kilpailuetu. (Rinne 2000, 140.)

Koonti näkökulmaan sisältyvistä ideoista:

Koulutusvientiin on pakko ryhtyä, koska kansallinen politiikka vaatii sitä.
Koulutusviennin intressejä ei varsinaisesti omata, tärkein intressi on pitää sidosryhmät tyytyväisinä ryhtymällä toimintaan.
Koulutusviennin proaktiivinen kehittäminen ei ole tärkeää, sen sijaan toiminta tapahtuu sen seuraamalla muiden toimijoiden esimerkkejä ja yleisiä linjauksia.
Pienten toimijoiden on koulutusviennin kansainvälisillä markkinoilla selvitäkseen sopeutettava koulutuspolitiikkansa valtavirran mukaan.

Taulukko 9. Koonti mukautujan ideoista.

4.2.6. Ideologinen vaikuttaminen koulutusviennin keinoin

Ideologisen vaikuttamisen mallia kuvaa taulukossani imperialistin profiili. Imperialistille koulutusvienti on ennen kaikkea keino ideologiseen vaikuttamiseen. Imperialisti pyrkii saavuttamaan koulutusviennin avulla etenkin pehmeää vaikutusvaltaa vastapuoleen. Esimerkiksi Yhdysvaltojen panostusta koulutuksen kansanvälistämiseen ja koulutusvientiin kylmän sodan aikana on selitetty maan halulla kasvattaa vaikutusvaltaansa ja levittää amerikkalaista kulttuuria. (de Wit 1998, 2.) Globalisoitujan tavoin imperialisti omaa puhuessaan kahdet kasvot; usein hän ei myönnä todellista agendaansa, vaan perustelee koulutuksen kansanvälistämistä kulttuurisosiaalisilla intresseillä, kuten rauhan ja yhteisymmärryksen lisäämisellä. (Ibid.)

Konkreettisessa toiminnassa imperialistin todelliset motiivit usein paljastuvat, kun imperialistin oma kulttuuri luisuu vuorovaikutuksessa dominoivaan asemaan (Jiang 2006, 351). Tällaisissa tilanteissa koulutusvientiä aletaan kritisoida kulttuuri-imperialismiksi, joka uhkaa kehitysmaiden suvereenisuutta. (Sidhu 2007, 221.)

Koonti näkökulmaan sisältyvistä ideoista:

Koulutusvienti on keino ideologiseen vaikuttamiseen ns. pehmeän vallan kautta.
Kulttuuri on merkittävässä roolissa, mutta siten, että keskinäisen oppimisen sijaan vastapuolen kulttuuria halutaan muuttaa vastaamaan omia arvostuksia.
Viejän kulttuuri luisuu vuorovaikutuksessa dominoivaan asemaan.

Taulukko 10. *Koonti imperialistin ideoista.*

Yhteenveto

Edellä olen pyrkinyt omaperäisellä tavalla luomaan kattavan yleiskuvan aikaisemman tutkimuskirjallisuuden erilaisista näkökulmista koulutusvientiin. Nämä konstruktivistisen teorian varaan rakennetut näkökulmat muodostavat tutkielmani teoreettisen viitekehyksen.

Seuraavassa osiossa esittelen tutkielman metodologiset välineet ja tarkan kuvauksen tutkimusprosessin kulusta, minkä jälkeen siirryn tutkimustulosten esittelyyn. Tutkimustulosten yhteydessä punnitsen, missä määrin aikaisemman tutkimuskirjallisuuden profiilit erilaisista koulutusviejistä sopivat tutkittujen korkeakoulujen tapaukseen.

5. METODOLOGISET VÄLINEET

5.1. Tutkimusotteena laadullinen tapaustutkimus

Tutkielmani on metodologisesti otteeltaan laadullinen tapaustutkimus, jossa tutkimusaineisto kerätään valmiiden tekstiaineistojen (korkeakoulujen strategiat ja opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausdokumentit) lisäksi haastattelemalla Itä-Suomen yliopiston ja Savonia-ammattikorkeakoulun työntekijöitä. Tutkimus toteutetaan laadullisella menetelmällä erityisesti sen vuoksi, että tarkoituksena on syvällisesti ymmärtää tarkasteltavaa sosiaalisen todellisuuden ilmiötä; sen sijaan määrällinen tutkimus pyrkisi ymmärtämisen sijaan selittämään ilmiötä ja tekemään yleistyksiä ja painotuksia sen muuttujista. (Hirsjärvi et al. 2000, 180.) Laadullinen tutkimus sopii myös ontologisilta oletuksiltaan paremmin tutkielmani yleiseen viitekehykseen ymmärtäessään maailman merkityksellisenä kokonaisuutena. (Alasuutari 1993, 13; Eskola & Suoranta 1998, 45; Varto 2005, 15.)

Koska laadullisessa tutkimuksessa kyseessä on kokonaisvaltaisen tiedon hankinta sosiaalisen todellisuuden ilmiöstä, suositaan tiedon keruun instrumenttina yleensä ihmistä. Aineiston hankinnan metodeina käytetään tästä syystä usein erilaisia haastattelun muotoja, jolloin tutkija luottaa ennen kaikkea omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa. Tutkimusjoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaismenetelmää käyttäen. Tärkeimpiä yleispiirteitä laadullisessa tutkimuksessa on se, että tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä. Näin ollen tutkimuksen toteutus tapahtuu joustavasti, ja suunnitelmia voidaan muuttaa tarpeen niin vaatiessa. (Hirsjärvi et al. 2010, 164.)

Tapaustutkimuksen suhteen tutkielmaani on ohjannut ajatus siitä, että ilmiöstä voitaisiin tapauksen avulla oppia jotakin uutta ja sitä kautta lisätä tutkittavan aiheen ymmärrystä (Stake 1995, 4; Laine et al. 2007, 10). Rajatun erityisilmiön kautta otetaan siten tosiasialliseen haltuun laajempi ilmiökenttä, ja pyritään tekemään ilmiö ymmärrettäväksi (Alasuutari 1993, 196–197). Suoraa yleistettävyyttä tutkielmani tuloksista ei kuitenkaan voi tehdä, sillä laadullinen tutkimusprosessi on aina jossain määrin ainutkertainen: jokainen tutkimus on tutkimus uudesta alusta, koska mitkään merkitykset eivät pysy samoina ajasta ja paikasta toiseen. (Varto 2005, 149.) Tärkeää onkin huomata, että tapauksen tarkastelua ei voi irrottaa tai siirtää pois alkuperäisestä kontekstistaan. (Yin 1994, 13; Häikiö & Niemenmaa 2007, 42; Eriksson & Koistinen 2005, 7.)

Tutkimustulosten yleistettävyyttä hankaloittaa laadullisessa tapaustutkimuksessa myös se, että tutkimusotos on aina jossain määrin rajoitettu, minkä vuoksi muuttujia ei sinällään pystytä kontrolloimaan. Myös tämän tutkielman osalta on huomioitava se, että haastateltavien määrä on ollut suhteellisen suppea, minkä vuoksi tuloksia ei voi yleistää laajemmin; suurempi haastateltavien määrä olisi ehkä voinut antaa aivan toisenlaisen kuvan koulutusviennin ilmiöstä tutkittavissa korkeakouluissa, tai nostanut joitakin vastauspiirteitä erityisen hallitseviksi. Toisaalta voidaan kuitenkin ajatella niin, että tutkimusaineistosta on mahdollista löytää myös toimijoita yleisemmin yhdistäviä tekijöitä tai piirteitä. (Hirsjärvi et al. 2000, 182.) Tutkielmassa voidaan siis puhua pienistä askelista yleistämisen suuntaan, vaikka se ei laadullisen tutkimuksen päätarkoituksena olekaan.

Tutkimustulosten osalta on tärkeää huomioida laadullisen tutkimuksen oletus siitä, että paitsi ilmiöt, niin myös tutkija ja tutkittava, ovat kiinteä osa kontekstiaan ja sen merkitysten kokonaisuutta. Tämän vuoksi tulkinnat ovat aina jossain määrin riippuvaisia henkilöiden omista arvomaailmoista. (Hirsjärvi et al. 2010, 161.) Tutkimuksen onnistumisen kannalta olisikin tärkeää, ettei tutkijalla olisi määrääviä ennakkokäsityksiä tutkimuskohteesta tai tuloksista ennen analyysin suorittamista. Tutkimus tulisi sen sijaan nähdä kokonaisvaltaisena oppimisprosessina, jossa ennako-oletukset tiedostetaan ja huomioidaan tutkimuksen esioletuksina, mutta ei anneta niiden rajoittaa ymmärrys- ja tulkintahorisonttia. (Eskola & Suoranta 1998, 19–20; Eräsaari 2007, 167.) Jotta tutkimuksessa voitaisiin tehdä myös yllättäviä löydöksiä, tulisi tutkimusasetelmassa ja tutkimuskysymyksissä tästä syystä suosia suhteellisen joustavaa mallia (Silverman 1993, 24–25) hyödyntämällä esimerkiksi tulkintaa vaativia kysymyksiä ”miksi” ja ”miten” (Yin 2003, 5–9; Malmsten 2007, 62).

5.2. Tapauksen valinta ja tutkimusprosessin eteneminen

Tapauksen valinta ja tarkempi rajaus etenivät tutkimuksessani käytäntölähtöisesti. Tällöin tutkiminen ei ala teoreettisista huomioista, vaan vasta tapaukseen tutustuminen, aineiston kerääminen ja kontekstin ymmärtäminen osoittavat, miten tapaukseen kannattaa lähteä tutkimaan ja miten sitä voidaan parhaiten ymmärtää. (Gillham 2000, 2; Häikiö & Niemenmaa 2007, 47.)

Tutustuminen koulutusviennin tematiikkaan tapahtui kohdallani ensimmäisen kerran kesällä 2010 suorittaessani korkeakouluharjoittelua opetus- ja kulttuuriministeriössä. Harjoittelun yhteydessä pääsin sivusta seuraamaan suomalaisen koulutusviennin alkutaivalta, minkä seurauksena kiinnostuin aiheesta. Syksyn 2010 lopulla ryhdyimme pro gradu -ohjaajani kanssa pohtimaan tematiikan mahdollisuuksia pro gradu -tutkielman aiheeksi. Esille nousi mahdollisuus tehdä aiheesta tapaustutkimus esimerkiksi jotakin koulutusviennin toimijaa tarkastellen.

Taustani vuoksi mieleen tulivat Kuopiossa vaikuttavat korkeakoulut ja muut koulutusviennin toimijat²³. Ensin täytyi kuitenkin selvittää, oliko niissä ainesta koulutusviennin tapaukseksi. Tässä yhteydessä kävin keskustelemassa aiheesta Kuopion kaupungin talous- ja strategiapalvelun työntekijän kanssa, jolta sain alustavaa tietoa alueen koulutusviennin toimijoista ja varmistuksen siitä, että koulutusviennin tematiikka on Kuopiossa ajankohtainen. Koulutusviennin toimijoista rajasin omalle tutkimustehtävälleni riittäväksi tarkastelukohteeksi alueen korkeakoulut, ja etenin tapauksen kartoittamisessa seuraavaksi keskusteluun Itä-Suomen yliopiston työntekijän kanssa. Keskustelussa sain alustavaa tietoa ja materiaalia yliopiston koulutusvientitoiminnasta ja ajankohtaisista projekteista.

Tapauksen alustava kartoittaminen toimijoiden kanssa oli tutkimusprosessin kannalta erityisen tärkeää sen vuoksi, että ilmiön tuoreuden takia minun oli varmistettava, että Kuopion tapaus tarjoaisi tutkimukselleni relevanttia aineistoa. Alkuvaiheen keskustelut ja kontaktit olivat hyödyllisiä myös tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa, sillä niiden kautta sain apua avainhenkilöiden löytämiseen ja ajankohtaisiin tietoihin. Ammattikorkeakoulua ei tutkimuksen alkuvaiheessa lähestytty, sillä alustavaa tietoa korkeakoulun koulutusvientitoiminnasta oli saatu jo muilta alkuvaiheen kontakteilta.

Tapauksen alustavan kartoittamisprosessin jälkeen lähdin rajaamaan tutkimuksen lähestymistapaa, tutkimuskysymyksiä ja teoriaa syvällisemmin. Valinnat tein omien kiinnostusteni perusteella sekä sitä ajatellen, että saisin tutkimusasetelman luonnollisella tavalla limittymään osaksi kansainvälisen politiikan tutkimuskenttää. Tätä ajatusta seuraten keskustelimme ohjaajani kanssa siitä, että minun kannattaisi lähestyä aihetta erityisesti kansainvälisen vuorovaikutuksen näkökulmasta ja yhdistää aineiston tärkeimpään keruumenetelmään eli teemahaastatteluun käyttämäni konstruktivismin käsitteistöä (ideat, identiteetit ja intressit). Käytännössä synteesi näyttäytyy haastatteluteemojen muotoilussa ja analyysissa, joissa olen hyödyntänyt teoreettista viitekehystä. Muuta aineistoa tutkimuksessani ovat opetus- ja kulttuuriministeriön koulutusviennin ohjausdokumentit, korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiat sekä muu koulutusviennin dokumentaatio.

5.3. Teemahaastattelu aineiston keruumenetelmänä

Laadullisen aineiston keruumenetelmänä olen käyttänyt teemahaastattelua eli ns. puolistrukturoitua haastattelumenetelmää. Teemahaastattelu on yksi yleisimmistä metodeista yhteiskuntatieteissä, sillä

²³ Muiden toimijoiden osalta mieleen tuli lähinnä Kriisinhallintakeskus, josta mainittiin sivulla 2, alaviitteessä 2.

se on helposti toteutettava inhimillisen vuorovaikutuksen muoto. (Hirsjärvi et al. 2000, 208; Koskinen et al. 2005, 105.)

Teemahaastattelussa tutkija määrää etukäteen haastattelussa käsiteltävät teemat ja kysymykset, joihin haastateltava vastaa omin sanoin. Keskeinen haastattelua ohjaava väline onkin teemahaastattelurunko, jonka avulla varmistetaan tarvittavien kysymysten esittäminen ja haastattelun sujuminen luontevasti. Tarvittaessa haastattelija voi edetä teemojen välillä joustavasti ja muuttaa kysymysten järjestystä. Haastattelijan tärkein tehtävä on kuitenkin esittää kysymyksiä ja kuunnella haastateltavan vastaukset huolellisesti ottamatta kantaa niiden sisältöön. Tarvittaessa sekä haastattelija että haastateltava voivat esittää haastattelun edetessä tarkentavia lisäkysymyksiä. (Koskinen et al. 2005, 108–111.)

Tutkielmani aineiston keruumenetelmäksi teemahaastattelu on perusteltu valinta etenkin sen vuoksi, että se on oikeastaan ainoita keinoja kerätä luotettavasti ihmisten asioille antamia merkityksiä ja tulkintoja. (Emt. 106.) Lisäksi tutkimusaiheeni on vielä verrattain niin uusi ilmiö, ettei valmista aineistoa tapauksesta ole; teemahaastattelu tarjosikin mahdollisuuden sen koonnille. Välineenä teemahaastattelu on otollinen etenkin joustavan rakenteen ja osallistuvan havainnoinnin vuoksi, mikä mahdollistaa myös sellaisten asioiden havaitsemisen, jotka eivät välttämättä ole tulleet esille virallisissa dokumenteissa tai aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa, ja joita en osaisi välttämättä kyselylomakkeessa esittää. Mahdollisuus tarkentaviin ja syventäviin kysymyksiin (Eskola & Suoranta 1999, 87–88; Hirsjärvi et al. 2010, 204–205) tekeekin teemahaastattelusta hyödyllisen välineen tutkielmassani, minkä lisäksi menetelmä tarjoaa haastateltaville mahdollisuuden tuoda kokemuksiaan vapaasti ja aktiivisesti esille, kun taas lomaketutkimus tavoittaa vastaajan ajatusmaailman vain harvoin. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 15–16; Silverman 1993, 90–91.)

Teemahaastatteluun liittyy kuitenkin myös ongelmia, jotka täytyy huomioida haastatteluiden ja niiden analysoinnin yhteydessä. Hirsjärvi et al. (2010, 206) on luetellut seuraavat tekijät haastattelumetodin olennaisimpina ongelmina:

- Haastattelut vievät aikaa;
- Haastattelut edellyttävät huolellista suunnittelua ja kouluttautumista haastattelijan rooliin ja tehtäviin;
- Haastattelut sisältävät virhelähteitä, kun esimerkiksi haastateltava antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia, tai kokee haastattelun itseään uhkaavaksi tai pelottavaksi tilanteeksi;

- Haastattelija voi tulkita haastateltavan vastauksia ja ajatuksia toisin, kuin haastateltava itse on ne tarkoittanut.

5.4. Teemahaastattelujen toteutus ja arviointi

Tutkielmani haastattelurunko (ks. liite 2) koostui yhteensä viidestä haastatteluteemasta. Teemat käsittelivät haastateltavien ja organisaatioiden koulutusviennin perustietoja; ajatuksia koulutusviennistä; motiiveja ja intressejä koulutusvientiin; koulutusviejien identiteettejä; sekä palautetta haastattelijalle.

Haastattelukysymysten muotoilussa käytin apuna muodostamaani havaintotaulukkoa, johon olin koonnut aikaisemmasta tutkimuskirjallisuudesta esiin nousseita havaintoja koulutusviennin ilmiöstä ja mahdollisista toimijaprofiileista. Havainnot toimivat ns. tutkimuksen esivihjeinä, joiden tarkoituksena oli helpottaa ilmiön tulkintaa sekä edesauttaa mielekkään ratkaisun löytymistä: mitä enemmän samaan ratkaisumalliin sopivia johtolankoja löytyisi, sitä todennäköisemmin ratkaisu olisi oikea. (Alasuutari 1993, 30–31.) Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että uusien ratkaisujen löytymisen mahdollisuutta olisi suljettu pois. Tällaista tekniikkaa, jossa haastattelutuloksia pyritään vertaamaan ainakin osittain muiden lähteiden tietoihin, kutsutaan tutkimuksenteossa ns. triangulaatioksi, joka on yksi keino lisätä tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi et al. 2010, 233.)

Varsinaisen haastatteluaineiston keräsin alueen korkeakoulutoimijoilta haastatteleamalla neljää Itä-Suomen yliopiston henkilöä ja kolmea Savonia-ammattikorkeakoulun henkilöä. Lähestyin haastattelupyynnöillä myös noin viittä muuta kyseisten organisaatioiden edustajaa, mutta osaa heistä en tavoittanut, ja osan kanssa ei löytynyt sopivaa haastattelu-aikaa. Yhteensä tutkimusta varten tehtiin siis seitsemän yksilöhaastattelua, jotka suoritettiin haastateltavien työpaikoilla maaliskuusta ja toukokuussa 2011. Haastatteluista yksi toteutettiin puhelinhaastatteluna. Haastateltaviin suhtauduttiin haastatteluissa organisaatioidensa edustajina.

Sukupuolijakauman osalta haastateltavista oli naisia kolme ja miehiä neljä. Ikänsä puolesta ryhmä edusti keski-ikää. Työkokemuksen osalta haastateltavilla oli suhteellisen pitkä historia omasta organisaatiostaan sekä kansainvälisistä tehtävistä: suurin osa oli työskennellyt organisaatiossaan erilaisissa tehtävissä jo pitkälti toistakymmentä vuotta tai enemmän. Osa oli toiminut aikaisemmin kansainvälisissä tehtävissä myös ulkomailla. Nykyiset työtehtävät liittyivät mm. kansainvälisen koulutuksen kehittämis- ja suunnittelutehtäviin, johtotehtäviin ja hankkeisiin. Haastateltavina oli

siten henkilöitä niin viralliselta toiminnan koordinoitetasolta, kuin myös laitoksista ja konkreettisemmalla projektitasolla.

Haastatteluteemat lähetettiin haastateltavien tiedoksi ennen haastattelujen toteuttamista. Heille myös kerrottiin, ettei heidän henkilötietojaan tuoda esille missään vaiheessa tutkielmantekoa (ks. liite 1). Täydellistä anonymiteettia haastateltaville ei kuitenkaan taattu, eikä sitä tutkimuksen yleisluontoisuuden vuoksi nähty tarpeellisenakaan. Haastatteluiden osalta on kuitenkin huomioitava se, että haastattelumethodin yleiset ongelmat, kuten taipumus antaa sosiaalisesti suotuisia vastauksia ja pelko paljastua, on saattanut vaikuttaa annettuihin vastauksiin.

Itse haastattelutilanteet sujuivat rauhallisesti ilman erityisiä häiriötekijöitä. Haastattelut nauhoitettiin ja ne olivat kestoltaan keskimäärin 1.5 tunnin mittaisia. Lopuksi haastattelut litteroitiin sanatarkasti; litteroitua aineistoa kertyi 55 sivua rivivälillä 1.5 ja fonttikoolla 12. Koska henkilöllisyys ei ole tutkimuksessani olennaista, käsittelin haastatteluaineistoa analyysivaiheessa yhtenä kokonaisuutena.

Haastattelut sujuivat melko hyvin suunnitelmien mukaisesti, vaikkakin alkuvaiheessa haastattelemineen tuntui hieman jäykältä ja noudatin kysymysten osalta tarkasti haastattelurunkoa. Ensimmäisessä haastattelussa tein nauhurin lisäksi kirjallisia muistiinpanoja, mikä hieman vaikeutti keskusteluun syventymistä. Tekniikkani parantui huomattavasti ja suhteellisen nopeasti haastattelukokemusten myötä: loppuvaiheessa pystyin muistamaan rungon ulkoa, ja esittämään kysymyksiä luovasti myös rungon ulkopuolelta. Jätettyäni ensimmäisen haastattelun jälkeen kirjallisten muistiinpanojen teon, pystyin myös huomattavasti paremmin kuuntelemaan ja keskustelemaan haastateltavien kanssa. Oppimisprosessina haastattelumetodi ja haastattelujen teko osoittautuivat onnistuneiksi. Epämiellyttäväksi koin metodissa ainoastaan litterointivaiheen.

Kokemus osoitti, miten tärkeää haastattelurunگون muodostaminen teemahaastattelumetodia käytettäessä on; pääpiirteittäin haastattelurunkoni sisälsi oikeat asiat, eli pystyin sen avulla vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Huomasin kuitenkin analyysin yhteydessä, että haastattelurunko sisälsi myös tietoa, jolle tutkimuksessa ei löytynytäkään merkittävää käyttöä. Haastattelurunkoni olisikin ehkä voinut olla alateemojen osalta hieman suppeammin esitetty.

Haastateltavilta saamani palaute haastattelutilanteista oli positiivista. Kehitysehdotuksia sain muodostamiini havaintotaulukoihin ja tutkimusmetodiin liittyen. Moni haastateltava ei kokenut havaintotaulukoita täysin heidän tilannettaan kuvaavana, ja jouduinkin selittämään, että mallit sisälsivät vain esimerkkejä aikaisemmasta tutkimuskirjallisuudesta, eikä niiden tarvitsisi vastata tutkittavien korkeakoulujen näkemyksiä. Palautteen perusteella minun olisi kuitenkin pitänyt ehkä

selittää haastateltaville tarkemmin havaintojen tausta etukäteen tai jättää taulukot kokonaan haastattelurungosta pois, etteivät ne olisi aiheuttaneet haastateltavissa hämmennystä.

Tutkimusmetodin osalta minulta tiedusteltiin, miksi en käytä tutkielmassani kvantitatiivista metodologiaa; kvalitatiivinen metodi nähtiin analyysin kannalta vaikeana. Itse kuitenkin koin, että kvalitatiivinen metodi oli tiedonhankinnan kannalta parempi vaihtoehto verrattuna kvantitatiiviseen menetelmään johtuen erityisesti tutkimusasetelmastani. Lisäksi haastattelukokemukset olivat minulle hyödyllisiä ja opettavaisia.

5.5. Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimuseettisiin seikkoihin ja haastattelujen luotettavuuden osatekijöihin pyrin kiinnittämään huomiota mm. suunnitteleamalla haastattelut huolellisesti etukäteen. Pyrin muodostamaan haastattelurungon ja kysymykset mahdollisimman selkeiksi ja sellaisiksi, että ne onnistuisivat tavoittamaan ilmiöstä olennaiset piirteet (Hirsjärvi & Hurme 1988, 129; Silverman 1993, 148). Tässä yhteydessä pyrin lisäämään luotettavuutta muodostamieni havaintotaulukkojen avulla, joihin olin koonnut aikaisemman tutkimuskirjallisuuden havaintoja ilmiöstä (Alasuutari 1993, 150–152).

Itse haastattelut suoritettiin luottamuksellisesti haastateltaville tutussa ympäristössä heidän työpaikoillaan, ja tilanteen tasapuolistamiseksi ja selventämiseksi kerroin haastateltaville tutkielman taustat, tarkoituksen ja kiinnostuskohteet ennen haastatteluja. Annoin haastateltaville myös mahdollisuuden perehtyä haastatteluteemoihin etukäteen ja antaa haastattelusta palautetta. Näin pyrin luomaan luottamuksellisen suhteen haastateltaviin, mikä osaltaan on yksi keino vähentää vääristyneiden vastausten todennäköisyyttä. (Eskola & Suoranta 1998, 93–94; Silverman 1993, 95–97.) Haastateltavilta myös kysyttiin lupa haastatteluiden nauhoittamiseen, johon he kaikki suostuivat.

Itse haastatteluissa pyrin välttämään johdattelevia kysymyksiä ja säilyttämään kysymykset avoimina. Pyrin säilyttämään myös haastattelutyylini koko ajan neutraalina ja välttämään haastateltavien mielipiteiden kommentointia tai liiallista teoreettisiin käsitteisiin viittaamista, jotta haastatteluiden ilmapiiri olisi säilynyt haastateltaville koko ajan mahdollisimman miellyttävänä. Haastattelut pyrin purkamaan kirjalliseen muotoon mahdollisimman pian jokaisen haastattelun jälkeen, ja tutkielmaraportoinnin yhteydessä kiinnitin huomiota tutkimusprosessin mahdollisimman tarkkaan kuvaukseen, minkä myös on todettu lisäävän tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi et al. 2010, 232–233.)

5.6. Aineiston analysointi

Aineiston analysoinnin aloitin sen jälkeen, kun kaikki haastattelut oli tehty ja litteroitu. Litterointi- ja analyysivaihetta erotti noin kolmen kuukauden tauko. En kuitenkaan kokenut, että tauosta olisi ollut merkittävää haittaa tutkielmalle muussa mielessä, kuin sen valmistumisen viivästyttämisessä.

Aineiston analysoinnissa hyödynsin laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysin keinoja. Tärkeimmät lähdeoteokset olivat Syrjälä et al. (1994, 143–147) ja Metsämuuronen (2006, 121–133). Aluksi jäsentelin litteroidun aineiston kokonaisuudeksi teemahaastattelurungon pohjalta, minkä jälkeen aloin lukea vastauksia tarkemmin pyrkien paikantamaan teemojen alla olevista keskusteluista esiin tulleet erilaiset tulkintakategoriat eli ns. tulkintakokonaisuudet kyseisestä aiheesta. Nämä esiin nousseet kategoriat käsittelemäni omina tulkintakokonaisuuksinaan pääteemojen alla. Kategorioihin liittyviin haastatteluvastauksiin hain täydennystä ja tukea tutkielman teoriaosuudesta. Tutkimustuloksiksi kokosin kategorisoidun haastatteluaineiston teemahaastattelurungon pohjalta.

Tutkielman analyysia vaikeutti se, että julkista dokumentaatiota koulutusviennistä tai sen suunnitelmista ei ollut juuri saatavilla kummaltakaan korkeakoululta. Analyysissa on sen vuoksi jouduttu tukeutumaan korkeakoulujen osalta lähinnä haastatteluihin. *Tutkimustulosten osalta onkin huomattava, että ne perustuvat pääosin varsin pienen otoksen haastatteluihin.* Haluankin painottaa sitä, että tulokset voisivat olla erilaiset suuremmalla haastateltavien otoksella, ja mikäli kirjallista materiaalia olisi ollut enemmän tarjolla. Haastateltavien lukumäärän suppeus pyrittiin kuitenkin tutkielmassa korvaamaan haastatteluiden syvällisellä laadulla, puolueettomalla käsittelyllä ja tutkimusprosessin tarkalla kuvauksella.

Tutkielmani etenee seuraavaksi analyysin pohjalta tehtyjen tutkimustulosten esittelyyn.

6. TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustulokset -osio jakautuu viiteen päälukuun. Ensimmäinen luku pyrkii luomaan yleiskuvan tutkittavien korkeakoulujen koulutusviennin ensimmäisistä kokemuksista ja siitä, miten koulutusvienti on heidän organisaatioissaan käynnistynyt. Samalla esitellään organisaatioiden koulutusviennissä seurattavia periaatteita sekä kokemuksia erilaisista koulutusviennin moodeista. Toisessa luvussa siirrytään erittelemään toimijoiden erilaisia näkökulmia koulutusvientiin ja selvitetään sitä, millaisten ideoiden kautta toimijat koulutusvientiä merkityksellistävät, eli millaisia ajatuksia koulutusvienti toimijoissa herättää. Kolmas luku paneutuu toimijoiden intresseihin ja siihen, minkä vuoksi koulutusvientiä kannattaisi tehdä. Neljäs luku tuo esille toimijoiden näkemyksiä toimintaympäristöstä, ja tarjoaa siten taustaa toimijoiden intressien tulkinnalle. Viimeisessä luvussa luonnehditaan organisaatioiden toimijaidentiteettiä ja sen vaikutuksia koulutusvientitoiminnan etenemiselle. Tutkimustulosten esittelyn jälkeen kertaan tutkielman tärkeimmät vaiheet kokonaisuudessaan läpi yhteenvedossa, ja siirryn tutkielman viimeiseen osioon, pohdintaan.

Lukijan odotusten selventämiseksi painotan, että ensimmäisen luvun pääpaino on nimenomaan tutkittavien korkeakoulujen ja haastateltavien koulutusviennin kokemuksissa, kun taas instituutiotasoa ja tutkittavien organisaatioiden suhdetta opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksiin käsitellään enemmän osion muissa luvuissa. Tutkimustulosten pääpaino on kuitenkin instituutiotason suhteiden analysoimisen sijaan korkeakoulujen ajatusten kartoittamisessa, analysoinnissa sekä tulosten vertailussa keskenään sekä suhteessa ministeriön ohjausdokumenttien linjauksiin. Mielestäni tämä auttaa parhaiten ja mielenkiintoisimmalla tavalla ymmärtämään koulutusviennin ilmiötä osana tutkittavien korkeakoulujen konkreettista toimintaa ja kansainvälistä vuorovaikutusta.

6.1. TOIMIJOIDEN KOKEMUKSET KOULUTUSVIENNISTÄ

6.1.1. Koulutusviennin alkutaival

Haastateltavat kertoivat, että koulutusvienti oli aloitettu heidän organisaatioissaan lähinnä sen jälkeen, kun opetus- ja kulttuuriministeriön linjaukset olivat tuoneet asian esille. Tämä tuo esille konstruktivistisessä teoriassa painottuvan, toimintaa ohjaavan inhimillisen piirteen: toimijat eivät elä tyhjiössä, vaan seuraavat ympäristönsä liikkeitä ja toimivat sen pohjalta.

Toisin kuin aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa on havaittu, haastateltavat kuitenkin kumosivat käsityksen siitä, että koulutusviennin käynnistyminen olisi ollut seurausta sellaisista kontekstuaalisista tekijöistä kuten taloudellisesta ahdingosta johtuen esimerkiksi valtiontuen muutoksista²⁴ tai sidosryhmien ristipaineeseen joutumisesta (ks. kpl 4.2.5: Toimiminen kansallisen politiikan tai sidosryhmän vuoksi, 30). Valtiontuen merkitys kyllä myönnettiin tutkittavissa korkeakouluissa, mutta sen vaikutuksista oli eriäviä mielipiteitä. Valtiontuen merkityksen nähtiinkin tulevaisuudessa riippuvan ennen kaikkea siitä, miten koulutusvienti tultaisiin kytkemään osaksi valtion tulospisteitä, joiden perusteella korkeakouluille maksettava tuki määräytyy. Mikäli tuki laskisi, olisi sillä ammattikorkeakoulun mukaan väistämättä vaikutusta korkeakoulun toimintaan, mutta siitä ei oltu varmoja, olisiko korvaava kanava valtiontuen vähenemiselle juuri koulutusvienti. Yliopiston haastateltavat eivät myöskään uskoneet, että valtiontuen määrä välttämättä korreloisi organisaation koulutusvientiin. Näkökulmia selittänee osittain se, että koulutusvientiä ei toistaiseksi nähty organisaatioissa taloudellisesti tuottoisana toimintana.

Myös sidosryhmien vaikutus koulutusviennin aloittamiselle osoittautui tutkittavissa korkeakouluissa vähäisemmäksi kuin aikaisemmat tutkimustulokset antoivat olettaa. Sidosryhmiin suhtauduttiin tutkittavissa korkeakouluissa ennen kaikkea yhteistyötahoina, joiden mielipiteitä kuunneltiin tarkoin, mutta joiden pohjalta toimittiin vain ehdotusten sopiessa saumatta korkeakoulujen strategioihin. Samalla tavoin harkitusti tutkittavissa korkeakouluissa suhtauduttiin kansainvälisen toimintaympäristön muutoksiin: trendien seuraamisen nähtiin olevan liian lyhytjännitteistä toimintaa, mikä ei sopinut korkeakoulujen toimintatapoihin. Kansainvälisen toimintaympäristön muutoksen pitkällä aikajänteellä nähtiin kuitenkin molemmissa tutkittavissa korkeakouluissa vaikuttavan koulutusvientitoiminnan käynnistämiseen: koulutusvienti nähtiin opetus- ja kulttuuriministeriön linjausten tavoin osana korkeakoulujen kansainvälistymistä, joka puolestaan nähtiin olennaisena osana vetovoimaisen korkeakoulun imagonrakentamista.

²⁴Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu korrelaatiota korkeakoulun taloudellisen ahdingon, valtiontuen ja koulutusviennin aloittamisen välillä.

Tutkittavat korkeakoulut kumosivat myös käsityksen siitä, että koulutusviennin aloittamisen taustalla olisi kyse erittäin syvälle menevästä arvojen muutoksesta koskettaen korkeakoulujen perustavia funktioita. Toki itse kansainvälistymisen tapa on koulutusviennissä erilainen suhteessa nk. perinteiseen kansainvälistymiseen, mutta sinällään koulutusviennin ei nähty tuovan organisaatioiden kansainväliseen vuorovaikutukseen suurta muutosta, lähinnä uuden ulottuvuuden. Tämä johtui siitä, että molemmilla korkeakouluilla oli kansainvälisessä yhteistyössä jo pitkät perinteet. Erityisesti yliopistossa korostettiin sitä, että tutkimusongelmat ovat olleet globaaleja jo kauan, mikä on edellyttänyt globaalia tutkimusta, koulutusta ja yhteistyötä aikaisemminkin. Siten koulutusvienti nähtiin eräänlaisena jatkumona tälle asioiden globalisoitumiselle.

Uutena ilmiönä tutkittavat korkeakoulut olivat kohdanneet sen, että PISA-menestyksen seurauksena ulkomailta oli tullut kiinnostuneita yhteydenottoja myös korkeakoulutuksesta, mikä oli herättänyt haastateltavien henkilöiden organisaatioissa pohdintoja koulutusviennin kysynnästä ja siihen vastaamisesta. Tätä piirrettä ei ole käsitelty tutkimuskirjallisuudessa, ja kyseessä onkin lähinnä suomalainen erityispiirre koulutusviennin aloittamisen taustalla. Toinen erityispiirre oli sattuman merkitys: koulutusvientiprojektit eivät olleet kaikissa tapauksissa huolellisen suunnittelun tai klusteritoiminnan tuloksia; sen sijaan osaan hankkeista oli ajauduttu sattumanvaraisesti. Tämä liittyy teoreettisessa viitekehyksessä siihen, että kansainvälinen vuorovaikutus ei ole aina suunnitelmallista eikä varsinkaan determinististä, vaan se hakee uusia muotoja kontekstinsa mukana.

”Joskus se menee niinkin päin, että ei oo ollut suunnitelmisakaan ruveta operoimaan johonkin suuntaan, mut sit huomataan että hei, täällähän on erityisrahoitusta olemassa Intiaan, anomus sisään ja saattaa lähteä semmosesta liikkeelle.”

Konkreettisella tasolla koulutusvientiä oli lähdetty tutkittavissa korkeakouluissa viemään ministeriön linjausten jälkeen aktiivisesti eteenpäin, mikä oli suurelta osin seurausta myös Finpron Future Learning Finland -hankkeesta, jonka tarkoitus on käytännössä koordinoida ja toteuttaa opetus- ja kulttuuriministeriön koulutusviennin linjauksia Suomen valtakunnallisella tasolla. Hankkeen tiimoilta molempien korkeakoulutoimijoiden oli ollut kartoitettava tarkemmin toimintansa suuruusluokkaa, toimijajoukkoa, taustoja, tuotteita ja rahoitusväyliä, mikä oli vienyt opetus- ja kulttuuriministeriön linjaukset korkeakouluissa konkreettiselle tasolle. Yliopistossa toiminta oli edennyt pidemmälle kuin ammattikorkeakoulussa: keväällä 2011 hakemus rahoittajalle oli jätetty, ja parhaillaan siihen tehtiin tarkennuksia. Ammattikorkeakoulussa oltiin sen sijaan vielä toiminnan kartoittamisen ja määrittelyn vaiheessa. Yhteistyökumppaneita ja verkostoväyliä oli

mietitty molemmissa korkeakouluissa. Yliopisto haki yhteistyökumppaneita ennen kaikkea toisista yliopistoista, kun taas ammattikorkeakoulussa oli pohdittu konsultointia yritysten kanssa ja ISAT-kumppanuuteen liittyen (ks. s. 12). Ammattikorkeakoulu kertoi pääväyläkseen koulutusviennissä Finpron koordinoiman klusterin, kun taas yliopisto pohti vielä muitakin väyliä ja myös oman klusterin muodostamista esimerkiksi toisen yliopiston kanssa.

”Visiona meillä on tulevaisuudessa vientiyritys jonkun kumppanin kanssa, joko suomalaisen tai esim. ruotsalaisen kanssa. On puhuttu, mutta ei vielä tehty mitään.”

Koulutusviennin parissa saadut työkokemukset liittyivät haastateltavilla erityisesti koulutusviennin suunnitteluun, linjauksiin, markkinointiin, hankkeistamiseen ja yhteistyökumppaneiden sekä asiakkaiden kartoittamiseen. Osalla oli myös onnistuneita kokemuksia osallistumisesta toteutettuihin koulutusviennin projekteihin; yliopisto kertoi esimerkiksi ”Indian Forest Service Officers Mid-Career Training” -koulutusmoduulista, jota oli tarjottu onnistuneesti intialaisille metsäalan työntekijöille yhteensä neljä kertaa vuonna 2010. Koulutus oli toteutettu Suomessa, ja siihen oli sisältynyt yksi vierailu Pietariin, Venäjälle. Koulutuksen tavoitteena oli ollut intialaisten perehdyttäminen suomalaisten asiantuntijoiden kokemuksiin, sekä tietoisuuden syventäminen metsäalan globaalista ulottuvuudesta ja keskinäisriippuvuudesta. Koulutettaville oli organisoitu mm. luentoja, harjoituksia, keskusteluita, kenttävierailuja sekä runsaasti yhteistä vapaa-ajan ohjelmaa. Kurssista saatu palaute oli ollut erittäin positiivista. Ohjelman koulutusmoduulit oli nimetty seuraavasti: Internet-based introduction to the course; From timber production to multi-functional, sustainable management and governance of forests; Science and education based innovative sustainable forest management; sekä Cross-border analyses of forest sector. (Indian Forest Service Officers Mid-Career Training Report, 2010.)

Myös ammattikorkeakoululla oli positiivisia kokemuksia toteutetuista hankkeista. Konkreettista kokemusta oli mm. Kanadassa toteutetusta, kaukolämpöverkkoihin liittyneestä koulutuksesta. Kanada oli koettu ammattikorkeakoulussa positiiviseksi kohteeksi, sillä maassa vallitsevat toimintatyyli, kiinnostuskohteet ja olosuhteet olivat olleet samankaltaisia kuin Suomessa. Ammattikorkeakoulun tavoitteena olikin seuraavaksi kehittää koulutusmoduulia pidemmälle, ja rakentaa sille sopiva pohja, jota voitaisiin viedä myös muualle.

Kokonaisuudessaan haastateltavien kokemukset koulutusviennistä olivat kuitenkin melko vähäisiä johtuen toiminnan käynnistymisvaiheesta. Toteutetut hankkeet olivat olleet lähinnä harjoittelua laajemman mittaluokan koulutusviennin. Poikkeus oli yksi yliopiston haastateltava, jonka

laitoksella koulutusvienti oli käynnistynyt hajanaisina kokeiluina jo 1990-luvulla. Kyseessä oli ollut Master of Public Health -koulutusohjelman myynti, josta oli voitu ottaa maksu, sillä kyseessä oli ollut ns. epävirallinen koulutusohjelma. Bologna-sopimuksen myötä vuonna 2005 ohjelma oli kuitenkin virallistettu, jonka jälkeen maksua ei enää voitu periä. Sinällään kokeilu oli kuitenkin tarjonnut ensimmäisiä tunnusteluja koulutusviennin saralla ja nyt uuden yliopistolain myötä, paluu ohjelman maksullisuuteen olisi taas mahdollinen.

Haastateltavat kuitenkin painottivat sitä, että toistaiseksi kansainvälistyminen oli tapahtunut heidän organisaatioissaan pääosin perinteisen kansainvälistymisen lähtökohdasta, eli palveluiden maksullistamisesta ei ollut merkittävästi kokemusta. Niissä tapauksissa, joissa maksullista toimintaa oli kokeiltu esimerkiksi kolmannen osapuolen rahoituksen varassa (esimerkiksi ulkoasianministeriön tukemat hankkeet), oli rahoitus kulunut pääosin verkostojen rakentamiseen eikä riittänyt kattamaan toiminnasta aiheutuneita hallinnollisia kuluja. Tämän vuoksi projekteja ei ollut osattu ajatella varsinaisena koulutusvientitoimintana, vaan ennemminkin esimerkiksi verkostoitumisena. UM-rahoitteisista kehitysyhteistyöprojekteista kokemusta oli yliopistolla, jossa kehitysyhteistyö oli johtanut koulutusvientiin niissä yksiköissä, joiden toimijoilla oli ollut muutakin yhteistyötä kehitysyhteistyökohteisiin. Yksi esimerkki oli UM-rahoitteinen, yritysyhteistyössä toteutettu äiti-lapsi-terveysprojekti, jota oli pilotoitu menestyksekkäästi Etelä-Afrikassa. Ammattikorkeakoulussa kehitysyhteistyöhankkeita ei pidetty juurikaan kiinnostavina koulutusviennin kannalta, mikä johtui ehkä vähäisestä kokemuksesta.

”Sitten taas tämä meidän asiantuntemus näissä hankkeissa selvästikin on julkisrahoitteista, ulkopuolelta tulevaa rahoitusta. Selvästikin UM on niissä rahottanut verkostoja tai muut yliopistot verkostojen kautta, sitä kautta on saatu kanavoitua meille resursseja. Ei kuitenkaan ehkä itekään ajateltu, tällä kertaa esim. ostajana UM, että tietyllä tavalla se on maksullista toimintaa. On se ollut meille tärkeää, koska sillä tavalla on saatu pyöritettyä näitä muutamia ohjelmia ja tukipalveluihin saatu vähän resursseja. Tosin UM:n rahoitus on aika tarkkaan rajoitettu siihen ite toimintaan, mikä on järkevää, ja menee erityisesti siihen verkostojen rakentamiseen esimerkiksi Afrikassa, eikä meidän omiin hallinnollisiin kuluihin. Meidän on pitänyt niitä sitten erilailla venkslata.”

6.1.2. Kokemus koulutusvientipalveluista

Kokemuksen niukkuudesta huolimatta koulutusvientipalveluita oli tutkittavissa korkeakouluissa kokeiltu hyvin monipuolisesti, kuten alla olevan taulukon merkinnöistä näkyy. Kaikesta paitsi

twinning ja franchising -järjestelyistä sekä oppimisen teknologisista ratkaisuista oli jossakin määrin kokemusta.

Moodi 1	e-oppiminen, virtuaaliyliopisto	x
Moodi 2	kahdenväliset koulutus sopimukset	x
	yhteis- ja kaksoistutkinnot	x
	tilaus- ja täydennyskoulutus	x
	vaihto-ohjelmat (lukukausimaksut)	x
Moodi 3	sivutoimipisteet, etäkampukset	x
	twinning	
	franchising	
Moodi 4	opettaja- ja tutkijavaihto	x
Muut palvelut	konsultointipalvelut	x
	oppimisen teknologiset ratkaisut	
	kehitysyhteistyöprojektit (rahoittaja?)	x

Taulukko 11. Korkeakoulujen kokemus koulutusvientipalveluista. Lotta Turunen.

Moodin 1 osalta molemmat korkeakoulut olivat kiinnostuneita syventämään toimintaa, mutta toistaiseksi etäopetusta ja e-oppimista oli kokeiltu lähinnä yliopistossa. Etäopetuksen muodot koettiin kiinnostavina tulevaisuuden mahdollisuuksina sen vuoksi, että ne eivät edellyttäisi liikkumista ja olisivat helposti kaupallistettavia. Yliopistolla oli virtuaalisista opetusmuodoista kokemusta mm. ENO-verkkoyliopiston²⁵ parissa toimimisesta, minkä koettiin antavan hyviä esimerkkejä etenkin pienestä paikasta käsin toimimiseen.

Moodin 2 osalta molemmissa korkeakouluissa mainittiin, että keskinäiset vaihto- ja koulutus sopimukset halutaan säilyttää jatkossakin pääosin perinteisen kansainvälistymisen piirissä eli maksuttomina. Yhteis- ja kaksoistutkinto-ohjelmien osalta tulevaisuudessa haluttaisiin mennä etenkin yliopistossa maksullisuuden suuntaan sen vuoksi, että maksuttomuus oli alettu kokea hankalana korkeakoulujen välisessä yhteistoiminnassa. Yliopisto kertoi mm. tilanteista, joissa toisella osapuolella oli ollut lukukausimaksut käytössä, mikä oli aiheuttanut hämmennystä puolin ja toisin ja vaikeuttanut yhteistoimintaa. Yliopistolla lukukausimaksuja oli jo käytössä CBU- ja Mundus-ohjelmissa.

²⁵ ENO-ohjelma on toiminut vuodesta 2000 lähtien. Toiminnasta vastaa ENO-verkkokoulun tuki ry. Verkkokouluhankkeessa tuodaan esille etenkin ympäristökasvatukseen liittyviä asioita, ja sen toimintaan on osallistunut yli 2000 koulua 122 maassa. Hiljattain keskustelua on käyty myös verkkokoulutoiminnan kaupallistamiseksi. (ENO-verkkosivusto; ENO-neuvottelukunnan kokousmuistiot.)

Yhteistutkinnot koettiin mielekkäinä etenkin sen vuoksi, että ne tarjoaisivat mahdollisuuden tutkinnon osien yhdistelyyn, jolloin kummallakaan osapuolella ei tarvitsisi olla kokonaisen tutkinnon vertaa englanninkielisiä ohjelmia. Tämä nähtiin kustannustehokkaana ja vetovoimaisena koulutusviennin toimintatapana. Haasteina nähtiin kuitenkin byrokraattiset järjestelyt ja tutkintojen osien yhteensovittaminen.

”CBU oli aluksi kunnianhimoinen tavoite kehittää yhteistutkinto-ohjelmia, mutta se on osoittautunut erittäin vaikeaksi. Meillä on ollut rinnakkaiset ohjelmat, Venäjällä byrokraattiset vaikeudet kehittää koulutusta, tosi hidasta edetä, kun kaikki päätökset ollut saatava Moskovasta. Ja ei siellä ole aina ymmärretty tällaista uutta koulutussysteemiä... – - Yhteis- ja kaksoistutkintojen kehittäminen osoittautuu aina aikamoiseksi haasteeksi EU:n sisälläkin. Vaikka koulutusvaatimukset olisivat melko samat, aina niissä on jotain erilaisuutta ja niiden saaminen yhtenäiseksi on aika vaikeaa.”

Tilaus- ja täydennyskoulutuksen osalta organisaatioiden kokemukset olivat myönteisiä, mutta haasteena nähtiin koulutettavien asumisjärjestelyt, jotka tulivat eri tavalla vastaan kuin tutkinto-opiskelijoilla. Tilauskoulutuksen osalta haastateltavia mietitytti hinnoittelu ja se, ettei tilauskoulutus ollut vielä osa valtion tulospisteitä. Tutkintojen ja niiden osien myynti koettiin molemmissa korkeakouluissa kiinnostavana koulutusviennin alueena.

Moodin 3, eli palveluntuottajan ulkomaisen läsnäolon, osalta kokemukset olivat toistaiseksi vähäisiä, mutta kiinnostus moodia kohtaan suurta. Twinning ja franchising -mahdollisuuksia ei ollut vielä kokeiltu. Etäkampuksen mahdollisuudet sen sijaan kiinnostivat etenkin yliopistoa, jossa oli pohdittu afrikkalaisen tukikohdan perustamista aasialaisen rinnalle. Läsnäolon nähtäisiin vahvistavan keskinäistä yhteistyötä, minkä lisäksi ideana olisi myydä paikallisille opiskelijoille peruskoulutus paikan päällä ja varmistaa siten, että näillä olisi vaadittavat valmiudet tutkintokoulutukseen Suomessa. Ongelmana hankkeessa oli se, että bachelor-tasoinen koulutus ei toistaiseksi kuulunut koulutusviennin piiriin, eli siitä ei saanut periä opiskelijoilta maksua. Ulkomaisen läsnäolon heikkoutena nähtiin myös se, ettei sen myötä muodostuisi tulovirtaa suomalaisen kansantalouteen.

”Sillä perusteella, että jos lähdetään siitä, että koulutusvienti voisi olla edes jossain määrin merkittävä toiminto kansantuotetta ajatellen, eli että siitä syntyisi suomalaiseen yhteiskuntaan tulovirta, niin eihän se synny muuten, kuin että opiskelijat ovat täällä. Jos koulutus

toteutetaan muualla, niin sehän sisältää vain muutaman opettajan työn ja mahdollisesti konseptin viemistä.”

Ulkomaiseen läsnäoloon kerrottiin liittyvän myös paljon monitahoisia käytännön haasteita ja vaatimuksia, mitkä toistaiseksi ovat pidätelleet intensiivistä kansainvälistymistä; koulutusviennin käynnistäminen edellyttää paljon muutakin kuin koulutusvientituotteen luomista. Korkeakoulut kertoivatkin ongelmista huomattavasti moninaisemmin, kuin opetus- ja kulttuuriministeriön koulutusvientistrategia, mikä näkee haasteita ennen kaikkea suomalaisten korkeakoulujen liiketoimintaosaamisen puutteissa. Haasteiden moninaisuus on myös tutkimuskirjallisuudessa nostettu merkittäväksi, koulutusvientiä jarruttavaksi tekijäksi. Haastateltavien mukaan haasteita organisaatioille seuraisi mm. henkilöiden olojen järjestelystä ja siitä, ettei kukaan halua yksin ottaa vastuuta toiminnan kehittämisestä.

”Oltiin innoissaan pari vuotta sitten Afrikan suunnalta, mutta yliopiston johto alkoi katsoa varovasti, kun siinä on muitakin haasteita, miten saadaan homma pyörimään. Mutta nyt taas johto on osoittanut merkkejä, että voisi olla hyvä idea. Ollaan kyllä heti mukana, jos ollaan yhdessä kehittämässä, mutta yksin laitoksena/yksikkönä me ei tietenkään olla mitään lähdetty kehittämään.”

”Jos esimerkiksi puhutaan opettajien viennistä, niin yleensä opettaja menee sinne, joten on mietittävä realiteetteja tämän menevän henkilön osalta.”

Moodin 4 sisältämästä opettaja- ja tutkijavaihdosta korkeakouluilla oli kokemusta, ja yhteistyö oli koettu positiiviseksi etenkin opetuksen ja tutkimuksen kansainvälistämistä ajatellen. Keskinäinen opettajavaihto oli koettu erittäin antoisaksi ja tärkeäksi asiaksi myös korkeakoulujen arjessa ja henkilökohtaisella tasolla. Esimerkiksi yliopistolla oli kokemusta intensiivikursseista ja vaihto-opettajajärjestelyistä afrikkalaisten, venäläisten ja intialaisten partnereiden kanssa; yhteistyö oli koettu hyödylliseksi erityisesti kulttuurisen oppimisen näkökulmasta.

Muiden palveluiden osalta molemmat korkeakoulut olivat erityisen kiinnostuneita konsultointipalveluista, joiden nähtiin olevan yksi tulevaisuuden painopisteistä. Konsultointipalvelut liittyisivät etenkin koulutuksen ja koulutusrakenteiden kehittämiseen eri maissa sekä suomalaisten, hyväksi todettujen konseptien viemiseen.

”Tutkintojen vienti ei tuu olemaan se pääjuttu, vaan konsultointi, tietämyksen vieminen tietyiltä alueilta. Esimerkiks korkeakoulujen ja yritysten yhteistyö on herättänyt mielenkiintoa,

esim. Technopolis-ympäristö. Tämän sabluunan myyminen jonnekin vois olla sentyyppistä toimintaa, jossa voitaisiin pärjätä hyvin. Viime viikolla oltiin Liverpoolissa ja ne ihmetteli, miten te ootte onnistuneet kaikille hankkimaan harjoittelupaikan, et heille se oli mahdotonta, et he saa ees jonku yhteyden yritykseen. Me sanottiin, että meillä jokaisen opiskelijan on oltava 6 kk työharjoittelussa ennen valmistumista ja opettajillakin on oltava vähintään 3 vuotta valmistumisen jälkeen oman alan työkokemusta ennen kuin saavat opettaa, niin se oli varsin suuri hämmennyksenaihe siellä, kysyivät, miten se on mahdollista? Tässä asiassa ollaan varmaan edellä monia muita. Se on suomalaisten vahvuus.”

6.1.3. Koulutusvientitoiminnan periaatteet

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä (2010) on lueteltu seuraavat strategiset linjaukset koulutusvientitoiminnan periaatteiksi:

1. Toimivat kotimarkkinat ovat viennin edellytys;
2. Koulutusosaamisen vienti vahvistaa muita viennin aloja;
3. Verkostotoiminta luo lisäarvoa;
4. Tavoitteellisuus on tärkeä osa kansainvälistymistä;
5. Tuotteistaminen on kansainvälisen markkinoinnin edellytys;
6. Vain laadulla voi menestyä;
7. Oma klusteri vauhdittaa vientiä;
8. Korkeakoulut toimivat viennin vetureina.

Tutkittavissa korkeakouluissa koulutusvientitoiminnan periaatteet hahmottuivat hyvin pitkälti yllämainittujen periaatteiden kautta, mikä vahvistaa käsitystä siitä, että tutkittavatt korkeakoulut toimivat virallisten ohjausdokumenttien pohjalta, eivätkä elä tyhjiössä. Profiloituminen ja tuotteistaminen nähtiin tutkittavissa korkeakouluissa koulutusvientitoiminnan perusedellytyksinä, kuten valtioneuvosto ja opetus- ja kulttuuriministeriö ovat linjanneet. Profiloitumisen tärkeimpinä ulottuvuuksina nähtiin selkeät, modifioidut tuotteet ja kokonaispaketin luominen, millä tarkoitettiin sitä, että varsinaisen tutkinnon ohella olisi huomioitava kysymykset liittyen esimerkiksi asumiseen, terveydenhuoltoon ja turvallisuuteen. Tuotteistaminen nähtiin tutkittavissa korkeakouluissa kansainvälisen markkinoinnin perusedellytyksenä, aivan kuten valtioneuvoston periaatepäätöksessä. Erityisen tärkeänä molemmissa korkeakouluissa pidettiin myös sitä, että löydettäisiin juuri se oma erikoisosaamisen alue, jolla pystyttäisiin erottautumaan kilpailullisilla markkinoilla muista

toimijoista. Suomalaisen laadun mainetta haluttiin molemmissa tutkittavissa korkeakouluissa suojella.

”Jos halutaan viedä koulutusohjelmia, niiden osia, kursseja, tuoda ihmisiä tänne opiskelemaan, niin ne ei tässä nykyisessä paketissa todellakaan ulos mene, jossa ne täällä tarjotaan. Tuotteistaminen on hyvin tärkeää ja hyvin pitkälinen prosessi. Totta kai sitä edeltää järkevien tuotteiden identifiointi, jotka ovat niin pitkällä, että ne voidaan tuotteistaa.”

”Kilpailussa ei pärjää, ellei ole jotain erityistä tarjottavaa. Jos ajatellaan vaikka liiketalouden koulutusta ja mietit, meekö Amerikkaan vai Suomeen, niin Amerikkaan sä todennäköisesti meet, koska ei Suomella oo siinä mitään erityistä annettavaa. Osaamisalueet, joissa suomalaiset on vahvoja, niistä ollaan valmiita maksamaan. Jokaisen korkeakoulun olisikin löydettävä se oma profiili. Kannattaako sitä liiketaloutta hirveesti kaupata, kun ei siinä oo mitään erityisosaamista. Mut ajatellaan sit vaikka metsäala, terveystieteet, Itä-Suomessa vaikka Venäjä-osaaminen, siinä on jotain, mitä muut eivät välttämättä pysty tarjoamaan.”

Profiloitumisen osalta kumpikin korkeakoulu kannatti ajatusta siitä, että keskityttäisiin niille korkeakoulun vahvuusalueille ja niihin maihin, joihin kontakteja jo entuudestaan oli. Molemmilla korkeakouluilla tärkeimmät kontaktit olivat Afrikkaan, Aasiaan ja Venäjälle. Arabimaista keskustelua oli ollut, ja ne koettiin kiinnostavina, mutta toisaalta alueeseen liitettiin myös epäluuloja erilaisesta toimintakulttuurista ja omista menestymismahdollisuuksista.

”Katsotaan, että parhaat mahdollisuudet meillä menestyä on Venäjällä ja Kiinassa, kun niihin on valmiita kontakteja eikä tarvitse aloittaa alusta puhtaalta pöydältä. Ollaan mukana Finpron hankkeessa, et siinähän Arabimaat on yhtenä kohteena, mut siinä pitäis aloittaa puhtaalta pöydältä ja nehän on tällä hetkellä vähän sellaisia riskimaita... et ei kauheeta hinkua oo Libyaan lähtee.”

”Sinne (Arabimaihin) me ei olla vielä katsottu. Mulla on se käsitys, että me oltais siellä isojen amerikkalaisten jaloissa. Onhan se tietysti yksi mahdollinen markkina. Pääpaino on kuitenkin aikaisemmissa kohteissa.”

Etenkin ammattikorkeakoulussa ostajamaan yleisellä toimintakulttuurilla nähtiin olevan suuri merkitys toiminnan onnistumiselle, mikä ehkä osaltaan selittää sitä, että epäluuloja tuntemattomiin Arabimaihin koettiin yliopistoa enemmän. Yliopisto sen sijaan näki Arabimaiden alueessa todellista

potentiaalia ja kiinnostavuutta johtuen erityisesti alueen asiakkaiden maksukykyisyydestä. Yliopistossa oli oltukin aktiivisia etenkin Omaniin päin.

Toimintatapojen osalta verkosto- ja klusteriyhteistyö koettiin molemmissa korkeakouluissa positiivisena, luonnollisena ja välttämättömänä asiana, mikä noudattelee valtioneuvoston linjausta. Yhteistyön välttämättömyys korostui etenkin koulutusviennin resursseja, yhteistyösuhteita ja kontakteja mietittäessä. Verkostoja keuhuttiin myös siitä, että ne tarjosivat erinomaisen kanavan asiantuntijoiden väliselle tiedonvaihdolle. Erityisesti yliopisto korosti tätä aspektia. Yliopisto myös kertoi, että henkilökohtaiset suhteet olivat joissakin tapauksissa auttaneet hyvän maineen kiirimisessä eteenpäin suosittelujen kautta, ja olleet siten ratkaisevia koulutusviennin hankkeiden käynnistymiselle. Ammattikorkeakoulussa sen sijaan koettiin, että henkilökohtaiset suhteet tulivat vasta toisessa aallossa sen jälkeen, kun toiminta johonkin kohteeseen oli jo päätetty omassa organisaatiossa aloittaa.

”Henkilöstöresurssit tulee nopeasti vastaan jos halutaan lähteä tarjoamaan koulutusta johonkin maahan. Omassa yliopistossa ei ole henkilöitä tai jos irrotetaan, niin heidän työt jää hoitamatta. Siinä mielessä verkostoyhteistyö on hyvä.”

”Kyllä se [klusteri] meille tärkeä on ja varmaan muillekin, suht hyvin ja tuottoisasti se kuitenkin saa toimijoita yhteen, koska jos me lähdetään yksin jonnekin Kuwaitiin tai muualle myymään, niin me ollaan todella pieni toimija. Et kyllä se yhteisöllisyys, yhdessä tekeminen, on järkevämpää.”

”Yhteensulautumien rooli on myös tärkeä, koska meillä, esimerkiksi jos omaa työtäni mietin, niin kontaktit, partnerit ulkomailla on erittäin merkittäviä, et jos esim. hankkeen kautta on voinut viedä positiivista viestiä ja imagoa ulkomaille, niin se on todella kullanarvoista ja hirveen paljon tietoa ja päätöksiä tehdään ihan verkostojen sisällä, eikä tavallaan objektiivisten mittarien perusteella. Kun yksikin henkilö suosittelee, että hei näiden kanssa kannattaa toimia, niin sillä on hyvin merkittävä rooli tarjouskilpailujen yhteydessä.”

Verkostoyhteistyössä nähtiin kuitenkin myös haasteita. Kansallisen koulutusvientiklusterin (ks. alaviite 1, 1) koettiin olevan toistaiseksi hahmottomaton, ja erilaisten toimijoiden yhteensovittamisessa nähtiin haasteena intressien erilaisuus. Myös vähäinen korkeakoulujen kokemus toimimisesta monialaisessa, kansainvälisessä klusterissa koettiin haasteena.

”Musta on hyvä ajatus, että korkeakoulut ja yritykset yhdessä, mutta siinä on se haaste, että yleensä kun yritykset on mukana, niin siinä on tiukat aikataulut ja kiire tehdä rahaa siitä hommasta. Opetussektorilla siinä ei niin nopeasti ehkä rahaa päästä tekemään.”

”Siinähan [klusterissa] on luotu näitä alaklustereita kuten korkeakoulut/yliopistot, määritelty yhteisiä intressejä. Erikoisesti jaettu, jotkut hyvin yksityiskohtaisia, yhteen asiaan keskittyneitä, ja jotkut kuten ”yliopisto”, eli hyvin epäsuhtaisia. Siellä on ollut paljon toimijoita paikalla, ja suurin piirtein huutoäänestyksellä muodostettu ryhmät, ad hoc-periaatteella, ja ryhmätöinä alettu muodostaa klustereita. Herättää huvitusta jälkikäteen, ja varmaan moni on ilmaissut siitä mielipiteensä, mut tilannehan elää koko ajan.”

Toiminnan volyymin osalta koulutusviennin kehittämiseen suhtauduttiin kokonaisuudessaan varovaisesti ja huomattavasti maltillisemmin, kuin mitä opetus- ja kulttuuriministeriö on linjannut. Koulutusviennin kehittämisen mainittiin olevan kiinni vuoteen 2014 ulottuvan lukukausimaksukokeilun onnistumisesta, jonka lopputulosta ei kuitenkaan lähdetty arvailemaan. Mikäli koulutusvientä päätettäisiin jatkaa, sen osuuden uskottiin jäävän molemmissa korkeakouluissa noin 5–10 prosenttiin kokonaisbudjetista. Toiminnan volyymia haluttiin kuitenkin jatkossa lisätä ja kehittää. Konkreettisina keinoina tutkituissa korkeakouluissa nähtiin mm. englanninkieliseen koulutustarjontaan panostaminen ja sen lisääminen. Yliopistolla oli lisäksi työntekijöitä, jotka kartoittivat esimerkiksi Afrikassa jatkuvasti uusia koulutusviennin mahdollisuuksia.

Kokonaisuudessaan korkeakoulujen toimintatavat koulutusviennissä olivat keskenään melko samankaltaisia, ja haastateltavien vastaukset pohjautuivat valtion ohjausdokumenttien antamiin yleislinjoihin. Tämä voi johtua siitä, että Finpron koordinoima koulutusvientiklusteri toteuttaa nimenomaan koulutusviennin kansallisia ohjausdokumenteja käytännössä, ja molemmat tutkittavat korkeakoulut kuuluivat tähän klusteriin. Mikäli toimintatavoista sovitaan klusterissa, voi olettaa, että koulutusviennin toimintatavat ja näkemykset olisivat siis suhteellisen samanlaisia jokaisella, klusteriin kuuluvalla korkeakoululla. Tämä lisäisi haastatteluaineistoni luotettavuutta.

6.2. TOIMIJOIDEN AJATUKSET KOULUTUSVIENNISTÄ

Luvussa 4 esittelin aikaisemman tutkimuskirjallisuuden ja konstruktivismin käsitteiden pohjalta muodostamani koulutusviennin tulkintakokonaisuudet, jotka antoivat erilaisia näkökulmia koulutusviennin intresseihin, ideoihin ja toimijatyyppeihin. Intressit, ideat ja toimijatyypit jakautuivat taulukossa seuraavasti:

INTRESSI	IDEA	TOIMIJATYYPPI
Akateeminen	Yhteisten normien ja monenkeskisten hyötyjen edistäminen	Yhteistyön rakentaja
Taloudellinen	Globaalissa kilpailussa selviytyminen ja hyötyminen	Kilpailija
	Voiton maksimointi ja neoliberalismin edistäminen	Globalisoitaja
Kulttuuris-sosiaalinen ja eettinen	Solidaarisen yhteistyön, kulttuurisen oppimisen ja eettisten periaatteiden edistäminen	Maailmankansalainen
Poliittinen	Toimiminen kansallisen politiikan vuoksi	Mukautuja
	Ideologinen vaikuttaminen	Imperialisti

Taulukko 4. *Toimijoiden intressit, ideat ja toimijatyypit.* Lotta Turunen.

Tutkimustulosten perusteella kaikki edellä mainitut näkökulmat lukuun ottamatta imperialistin ja globalisoitujan profiilia tulivat jossakin määrin tutkimustapauksessa esille. Tutkittujen korkeakoulujen välillä oli kuitenkin kaksi merkittävää eroa: yliopistossa akateeminen ja kulttuuris-sosiaalinen intressi korostuivat enemmän kuin ammattikorkeakoulussa. Ammattikorkeakoulussa taasen korostui yliopistoa enemmän mukautujan toimijatyypin, mikä kytkeytyi poliittiseen intressiin ja haluan pitää opetus- ja kulttuuriministeriö tyytyväisenä. Molemmissa korkeakouluissa taloudellinen intressi ja kilpailijan profiili oli alkanut kasvattaa osuuttaan viime aikoina entistä enemmän, mutta toistaiseksi akateeminen intressi koettiin vahvimpana.

Tutkimustulokset ovat linjassa aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen, jonka mukaan taloudelliset intressit ovat lisääntyneet vasta viime aikoina, kun taas aikaisemmin korkeakouluissa ovat korostuneet lähinnä akateemiset intressit. Imperialistin profiilin poissaolo selittyy suomalaisen koulutuksen pyrkimyksellä demokratiaan, objektiivisuuteen ja tiedon vapauteen. Globalisoitujan

profiili puolestaan ei sovi siihen suomalaisen yhteiskunnan perustaan, jossa ilmainen koulutus on ollut jokaisen kansalaisoikeus.

Merkittävimmät erot opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausdokumenttien ja tutkittavien korkeakoulujen välillä liittyivät ideoiden tasolla taloudellisten intressien ulottuvuuteen. Ministeriön ohjausdokumenteissa taloudellisten intressien kategoriaan luokiteltu kilpailijan näkökulma näyttäytyi erityisen vahvana: ministeriö korostaa koulutusviennissä etenkin siitä koituvia taloudellisia hyötyjä, ja merkityksellistää korkeakouluja koulutusviennissä etenkin kilpailijoina, joiden täytyisi yhdistää voimansa menestyäkseen kilpailussa ulkomaisia korkeakouluja vastaan. Korkeakoulujen tasolla taloudellisia intressejä ei sen sijaan koettu erityisen merkittävinä toiminnan kannustimina, sillä koulutusvientitoiminnasta saatavien tuottojen uskottiin jäävän pieniksi. Kaikkia koituneita kuluja koulutusviennin kokeilut eivät myöskään olleet kattaneet, kuten esimerkiksi yliopiston haastateltavat kertoivat UM-rahoitteisista hankkeista (ks. kpl 6.1. koulutusviennin alkutaival, 42). Korkeakoulut eivät myöskään mieltäneet koulutusvientiä ainakaan toistaiseksi varsinaisena liiketoimintana, mikä oli ristiriidassa opetus- ja kulttuuriministeriön tavoitteisiin, jotka tähtäävät siihen, että koulutuksen myynnistä muodostuisi merkittävä osa korkeakoulujen tulonmuodostusta ja suomalaista vientiä.

Korkeakouluissa kiinnitettiin taloudellista ulottuvuutta enemmän huomiota kansainvälistymisestä koituviin akateemisiin hyötyihin (etenkin yliopisto korosti tätä) ja toisaalta myös koulutusviennin moninaiisiin haasteisiin, jotka osaltaan jarruttavat toimintaan ryhtymistä. Korkeakoulujen kokemat haasteet olivatkin paljon monitahoisempia verrattuna kansalliseen koulutusvientistrategiaan, joka näkee eniten vaikeuksia liittyen korkeakoulujen liiketoimintaosaamisen puutteisiin, mikä hidastaisi niiden toimintaa palvelukaupassa.

Haasteita huolimatta haastateltavien ajatukset koulutusviennistä olivat pääosin myönteisiä ja uteliaita, joskin maltillisia ja varovaisia. Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoin korkeakoulut olivat yksimielisiä siitä, että heillä olisi paljon annettavaa maailmalle, minkä ohella kehitys kohti koulutusvientiä nähtiin välttämättömänä, jos korkeakoulutuksen taso haluttaisiin pitää modernina ja ajanmukaisena.

Seuraavissa alaluvuissa esitellään korkeakoulujen ajatuksia koulutusviennistä tarkemmin suhteuttaen samalla korkeakoulujen näkemyksiä toisiinsa ja opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksiin. Koulutusviennin toimijoissa herättämät ajatukset on jaettu teemoihin intressien mukaan. Tulkinnassa painottuva intressi ilmenee luvun aloittavasta kuviosta, joka kertoo kyseisen toimijatyypin tulkinnan taustana olleet oletukset, jotka poimittiin aikaisemmasta

tutkimuskirjallisuudesta sivuilla 23–32 (koulutusviennin tulkintakokonaisuudet). Luvut osoittavat, että koulutusvientiä voidaan tarkastella hyvin monesta eri näkökulmasta. Huomio korostaa sitä, että koulutusvientitoiminta voi saada erilaisia ilmenemismuotoja riippuen siitä, millaisen tulkinnan kautta toimija sitä tarkastelee.

Intressit painottuvat alaluvuissa seuraavan jaon mukaisesti:

Taloudellinen intressi

6.2.1. ”Kun muut kuitenkin selvästi hyötyy siitä”

6.2.2. ”Ei se meille kuitenkaan bisnestä ole”

6.2.3. ”Rahaa on oltava ja jostain sen rahan on tultava”

Akateeminen intressi

6.2.4. ”Kiinnostavampaa on se, että onks siinä näkymä yhteistyöhön”

Kulttuuris-sosiaalinen ja eettinen intressi

6.2.5. ”Opiskelijoiden liikkumisesta maailman edistymiseen”

Poliittinen intressi

6.2.6. ”Kun on tavallaan tietty pakko”

6.2.7. ”Sehän on kuitenkin vaan strategia”

6.2.1. ”Kun muut kuitenkin selvästi hyötyy siitä”

Globaalissa kilpailussa selviytyminen ja hyötyminen	Globaalissa kilpailussa pysyminen ja selviytyminen edellyttävät intensiivistä kansainvälistymistä, joka on yksi kilpailukyvyn osatekijä.
	Kilpailun vuoksi on tärkeää toimia strategisesti ja yrittäjämäisesti ja tehdä yhteistyötä sopivien kumppanien kanssa.
	Koulutusviennin liiketaloudelliset mahdollisuudet täytyy hyödyntää, koska muuten jäädyään itse paitsi koulutusviennin materiaalisista hyödyistä.
	Koulutusvientiä on globaalien kilpailutilanteiden vuoksi katsottava ennen kaikkea palveluna ja hyödykkeenä, joka muodostaa osan toimijoiden tulorakenteesta.

Taulukko 6. Koonti kilpailijan ideoista. Lotta Turunen.

Kautta linjan sekä ammattikorkeakoulun että yliopiston haastateltavat korostivat globaalisti kiihtynyttä kilpailua, mikä osaltaan oli tuonut tarpeen tarkastella ja harkita koulutusvientiin ryhtymistä vakavasti. Korkeakouluissa nähtiin, että koulutusvientiin olisi ryhdyttävä muun muassa kilpailukyvyyn säilyttämiseksi: jos muut korkeakoulut sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla ovat enenevässä määrin koulutusviennissä mukana, ei siitä ole varaa jättäytyä pois.

Kilpailunäkökulmaan yhdistyi mukautujan näkökulma; sidosryhmien, kuten opetus- ja kulttuuriministeriön ja toisten korkeakoulujen, liikkeiden aikaansaama, pakottavan tuntuinen tarve ryhtyä koulutusvientiin. Myös imagolliset syyt, uskottavuuden säilyttäminen ja ajan hermolla pysyminen koettiin korkeakouluissa tärkeinä kannustimina ryhtyä koulutusvientiin, jotta kilpailukyky suhteessa muihin toimijoihin onnistuttaisiin säilyttämään. Sen sijaan kilpailijan näkökulmassa korostuva materiaalisen edun tavoittelu ei ollut haastateltavien mukaan korkeakouluille merkittävä tekijä koulutusviennissä, joskin molemmissa korkeakouluissa todettiin, että rahaakin toiminnasta oli saatava. Ennen kaikkea kilpailijan näkökulman taustalla oli kuitenkin näkemys kilpailullisesta kontekstista, jonka vuoksi kilpailijan ideoita ja yrityksen lailla toimimista oli täytynyt alkaa tarkemmin pohtia. Näkemystä kontekstista käsitellään tarkemmin myöhemmin luvussa 6.4.

”No jos kaikki muutkin maat jo tekee sitä, niin se on oltava mukana siinä. Ei Suomi ja muut Pohjoismaat voi olla pitkään poikkeuksia näissä asioissa. Jos suomalainen koulutus on maailmalla arvostettua ja koulutukselle on todettu selkeästi kysyntää, niin miksei siihen sitten vastattaisi.”

”Kun muut kuitenkin jossain päin sitä soveltaa ja selvästi hyötyy siitä, että joissain tapauksissa ne toimivat yritysmäisesti. Niin jos itse ei sitä oivalla, niin jää kyllä jalkoihin.”

”Se imagotappio on siinä ehkä sit se suurin kuitenkin. Et kun muut on mukana koulutusviennissä ja sit me sanotaan, et me ei olla, niin se on et uuuu... voimakas imagonlasku, et no niin, ette te sitten ole ajan hermolla ollenkaan.”

Opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausdokumenteissa ja valtioneuvoston periaatepäätöksessä kilpailunäkökulman ideat korostuvat erityisen paljon. Dokumenteissa koulutusvientiä lähestytään ennen kaikkea liiketoimintamahdollisuutena, johon olisi nopeasti ja aktiivisesti tartuttava, ja jonka osalta myös korkeakoulujen olisi opittava ottamaan riskejä ja toimimaan yrittäjämäisemmin.

”Koulutuskauppa on kansainvälisesti kasvava markkina, minkä vuoksi koulutusvienti tarjoaa Suomelle paljon mahdollisuuksia. – - Suomen vahvuudet koulutuksen alalla on hyödynnettävä ja koulutuksesta luotava Suomelle menestyksekkäs vientiala. – - Vientitoimijoiden on myös itse kannettava taloudellista riskiä. – - Vientitoiminnan on pitkällä aikavälillä muodostuttava osaksi korkeakoulujen tulorakennetta.”(VN 2010, 1–7.)

Ministeriön ohjausdokumenteissa kansainvälistymisen vahvistamisen uskotaan olevan väistämätön kehityslinja globaalissa toimintaympäristössä (vrt. väistämättömän kansainvälistymisprosessin malli). Dokumenteissa nähdään, että suomalaisten korkeakoulujen tulee kilpailla yhä voimakkaammin selviytyäkseen ja säilyttääkseen asemansa osaamisen ja tiedon tuottajina, siirtäjinä ja hyödyntäjinä. (Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2010–2015, 17.) Kilpailu ja sen edellyttämät keinot on dokumenteissa ikään kuin reifioitu kontekstin normeiksi, joiden mukaisesti on toimittava, ja joille ei esitetä dokumenteissa vaihtoehtoja.

Tutkittujen korkeakoulujen tasolle ideat kiihtyneestä kilpailusta ja sen edellyttämistä keinoista ovatkin välittyneet hyvin. Korkeakoulut mielsivät taloudelliset tavoitteet ja hyödyn tavoittelun luonnollisena kehityskulkuna erityisesti kansainvälisen kehityksen ja kilpailun vuoksi. Ajatukset resurssien riittävydestä ja taloudellisista tavoitteista olivat saaneet korkeakoulut pohtimaan ilmaisen koulutuksen tarkoituksenmukaisuutta. Molemmissa korkeakouluissa pohdittiin sitä, onko oikeudenmukaista, että laadukasta korkeakoulutusta tarjotaan ilmaiseksi ulkomaisille opiskelijoille, kun resurssipulan vuoksi kotimaistenkaan opiskelijoiden kouluttamiseen ei helposti löydetä varoja.

”Ehkä koulutus meillä kuitenkin kotimaisille opiskelijoille pysyy maksuttomana tulevaisuudessakin, mutta hullua on se, että meillä koulutetaan ihmisiä, yhden maisteritutkinnon saaminenkin on aika kallista, saati väitöskirjatyöt, niin hulluahan se on antaa asioita ilmaiseksi kun niistä voidaan saada maksukin. Kyllähän se vähentää kysyntää, kun asioille laitetaan hintalappu päälle, et tähän asti monia kv-opiskelijoita on kiinnostanut tulla tänne, koska koulutus on ilmaista tai melkein ilmaista, mutta se on liiketaloudellisesti järkevää, ja varmasti uusi oikeusasema on pakottanut miettimään näitä, että ei voi olla valtion rahoitus pohjaton.”

”Kun ajattelee, että se [koulutus] on tuolla jossain hyvin kaupallista bisnestä, niin kyllähän Suomessakin jossain vaiheessa kohdataan realiteetit, että korkeakoulutuksella on jonkin verran kannattavuustavoitteita ja taloudellisia tavoitteita. Tietysti tieteen tekeminen on se toinen puoli. Mutta taloudelliset intressit on ehkä pistetty etusijalle.”

Kasvanut hyödyn tavoittelu on merkittävä muutos aiemmin vallinneeseen näkökulmaan siitä, että koulutuksen tulisi olla ilmaista. Selittävä tekijä muutokseen on voinut olla opetus- ja kulttuuriministeriön asettamat, hyötyä korostavat normit, jotka ovat samalla kollektiivisia normeja kaikille suomalaisille korkeakouluille; konstruktivistisen teorian mukaan kollektiiviset normit koetaan usein kaikkein vahvimpina, minkä vuoksi niiden ylläpito muodostuu toisinaan toimijan omaksi intressiksi ja jopa osaksi identiteettiä (ks. kpl 3.2.1: Ideat, identiteetit ja intressit, 16).

Toinen selittävä tekijä voi olla toimijoiden omat kokemukset kansainvälistymisestä; konstruktivismin mukaan toimijoiden kokemukset ovat merkittävä tulkintoja ja toimintaa ohjaava tekijä. Molempien korkeakoulujen toimijoilla olikin ollut negatiivisia kokemuksia kansainvälistymisestä: he olivat muun muassa tulleet huijatuiksi kansainvälisten opiskelijoiden taholta, mikä osaltaan oli saattanut tuoda kansainväliseen vuorovaikutukseen varovaisuutta ja tietynlaista kyynisyyttä. Korkeakouluissa koettiin, että aikaisemmin oli oltu liian luottavaisia; oli eletty eräänlaisessa lintukodossa, jota muut olivat hyödyntäneet. Näiden negatiivisten kokemusten vuoksi hyöty haluttiin nyt itselle.

”Kun aloitettiin vieraskielinen koulutus, niin tuli paljon näitä tapauksia, että oli väärennettyjä todistuksia ja kielikokeiden kohdalla, etenkin Kiinan kohdalla, kielikokeeseen meni eri henkilö kuin joka tuli koulutukseen. Et miten saatiin varmistettua, et oikea henkilö. On viisastuttu näistä virheistä. On oltu ehkä liian rehellisiä, kun ei ole totuttu sellaiseen. Uskotaan siihen, mitä kerrotaan, mut ei enää uskota hevillä.”

”Sanotaan, että on kyllästytty siihen, että me tuotetaan osaamista ja annetaan sitä ulkomaalaisille opiskelijoille, jotka hyödyntävät sen ja vievät mukanaan. Että varmaan monet tekijät vaikuttavat tähän, että halutaan nyt se rahallinen hyöty ja intellektuaalinen hyöty meille itsellemme.”

6.2.2. ”Ei se meille kuitenkaan bisnestä ole”

Varsinaisena liiketoimintana haastateltavat eivät koulutusvientä kuitenkaan ainakaan toistaiseksi pitäneet. Sinällään opetus- ja kulttuuriministeriön korkeakouluille antama rooli koulutusviennin veturina hyväksyttiin ja koettiin järkevänä, mutta rooliin sisältyvät liiketoiminnan periaatteet kuten riskinotto, koettiin molemmissa korkeakouluissa haasteellisena, eikä liiketoiminnallisten periaatteiden oikein nähty soveltuvan korkeakoulujen toimintakulttuuriin.

”Yritystoiminnassa pitää ensin ottaa riski ja satsata tarjouksen tekemiseen, mutta vielä ei tiedä, saako kaupan tehtyä vai ei. Toistaiseksi se malli ei oikein istu yliopistoon ja yliopiston toimintatapaan.”

”Tutkintokoulutus on kuitenkin maailmalla kiinnostavaa, et luontevaa, et yliopistot on ajateltu vatureiks. Ainut vaan, mikä siinä on, niin on se, että yliopistojen keskeiset tehtäväthän on tutkimus ja koulutus, ei suinkaan liiketoiminta. Niin yliopistot ei itse miellä sitä kuitenkaan, et se [koulutusvienti] on heidän avaintehtävänsä ja niinpä siihen ja sen koulutusviennin kehittämiseen on aika vaikea löytää resursseja et saatais se käynnistymään. Tarpeeks tekemistä on jo avaintehtävissäkin.”

6.2.3. ”Rahaa on oltava ja jostain sen rahan on tultava”

Vaikka kummankin korkeakoulun haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, ettei koulutusviennistä todennäköisesti muodostuisi tulevaisuudessakaan merkittävää liiketoimintaa, oli taloudellinen intressi väistämättä jollakin tapaa jatkuvasti läsnä. Kuten haastateltavat totesivat, ei koulutusvientiä voisi tehdä ilman rahaa; maksullisuus on koulutusvientiin leimallisesti kuuluva elementti, minkä vuoksi maksullisuuden kehittäminen kehittää myös koulutusvientiä. Korkeakoulujen sisällä taloudelliset intressit korostuivat erityisesti johtoportaan haastatteluissa, kun taas laitostasolla korostettiin enemmänkin toimintaan liittyvää kansainvälistymisen aspektia ja siitä koituvia hyötyjä. Näin oli kummankin korkeakoulun tapauksessa, mikä on luonnollista, sillä johdon tehtävähän on viime kädessä huolehtia toiminnan rahoituksen ja resurssien riittävydestä.

”On erittäin vaikea tehdä koulutusvientiä ilman rahaa, mahdotonta. Kuka sen maksaa, yliopistollehan se sinällään ei ole, sehän on sama, että tuleeko ne eurot sitä varten kotimaasta vai ulkomailta, mutta jos ne eivät tule mistään, niin sitten sitä ei voi tehdä. – - Rahaa on oltava toiminnan pyörittämiseen ja jostain sen rahan on tultava, se on joko niiltä asiakkailta tai sitten se on joku kolmas taho, joka sen maksaa. En toisaalta usko, että yksikään yliopisto pääsee rikastumaan sillä.”

6.2.4. ”Kiinnostavampaa on se, että onks siinä näkymä yhteistyöhön”

Yhteiset normit ja monenkeskiset hyödyt	Koulutusvienti on tänä päivänä luonnollinen osa korkeakoulujen kansainvälistymistä.
	Lukukausimaksut ovat yleinen normi ulkomailla, minkä vuoksi kansainvälinen yhteistyö helpottuu maksullisuuden ja koulutusviennin myötä.
	Koulutusvienti edistää imagoa nykyaikaisesta ja modernista toimijasta.
	Kansainvälinen vetovoimaisuus ja akateeminen laatu ovat edellytyksiä kansainvälisten opiskelijoiden ja opettajien saannille.
	Koulutusviennistä saavutetaan ennen kaikkea tutkimuksellista, monenkeskistä hyötyä.

Taulukko 5. Koonti yhteistyön rakentajan ideoista. Lotta Turunen.

Tutkimustulosten perusteella pelkkä taloudellinen hyöty ei kuitenkaan ole korkeakouluille koulutusviennissä ratkaisevaa. Kuten edellisessä kappaleessa todettiin, tuotiin etenkin laitostasolla paljon esille kansainvälisestä vuorovaikutuksesta saatavia hyötyjä, mutta myös johtoporras korosti niiden merkitystä. Tutkimustulokset haastoivatkin koulutusviennin kriittisen tutkimuskirjallisuuden tulokset siitä, että koulutusvienti olisi lähinnä taloudellisten intressien motivoimaa, itsekästä voitontavoittelua. Empiriassa tällaiset tulokset eivät ainakaan tutkittujen korkeakoulujen tapauksessa toteudu.

Kansainvälisen vuorovaikutuksen hyötyjä korostettiin haastatteluissa etenkin itselle (korkeakoululle) koituvina, minkä vuoksi voi todeta, että koulutusvienti on tutkittavissa korkeakouluissa hyödyn hakemista itselle, mutta pääasiassa muussa, kuin taloudellisessa mielessä. Hyödyn hakemiseen ei liittynyt absoluuttisten voittojen tavoitetta, mikä vuorovaikutuksen tasolla ilmentäisi äärimmäistä kilpailullisuutta – sen sijaan hyötyjä haettiin keskinäisen yhteistyön kautta ja relatiivisiin voittoihin tähdäten. Yliopiston haastatteluissa keskinäisten hyötyjen näkökulmaa korostettiin hieman ammattikorkeakoulua enemmän, mikä johtunee siitä, että kansainvälisellä yhteistyöllä oli yliopistossa jo ennestään hyvin syvälle juurtunut, vahva perinne.

”Kiinnostavampaa on se, että onks siinä näkymä yhteistyöhön ja siihen, et sieltä saadaan lahjakkaita tutkijoita ja opiskelijoita. Siinä on tavallaan muukin idea. Koko ideahan kansainvälistymisessä on muu kuin kaupallinen toiminta. Ei me yliopistojen rahoitusongelmaa ratkaista tällä myynnillä, et se rahoittaa itsensä sellainen toiminta, mut ei se muuten tuo resurssia tutkimukseen itsessään.”

”Tehdään yhdessä, ei pelkästään sellaista että me mennään ja myydään. Yhteistyönäkökulma on ehkä hedelmällisin.”

Tutkimustulosten perusteella tutkittavat korkeakoulut olivatkin toiminnassaan vielä hyvin perinteisiä toimijoita, joiden kansainvälistymistä ohjasivat merkittävässä määrin akateemiset, tieteelliset hyödyt, joita voitiin maksimoida uusiin kulttuurisiin ympäristöihin tutustumalla. Näitä seikkoja korostettiin erityisesti yliopiston laitosten haastatteluissa, kun taas ammattikorkeakoulussa akateemisia seikkoja ei niin paljon pohdittu johtuen varmaankin siitä, että tutkimus ei kuulu sen perinteisiin aivan samalla tavoin kuin yliopistolla. Akateemisista hyödyistä yliopistossa tärkeinä nähtiin asiat kuten kansainvälisen yhteistyön helpottuminen ja omien toimijoiden kansainvälistyminen, millä oli suuri merkitys haastatelluille. Yksi tärkeistä kannustimista kansainväliseen yhteistyöhön ja koulutusvientiin oli myös se, että yhteistyön kautta voitaisiin kehittää entistä parempia tutkimuslaitoksia ja tieteellistä pääomaa. Kansainvälistymisen ja kumppanuuksien kehittymisen nähtiin voivan tuoda itselle tietoa ja osaamista, jota muutoin olisi vaikea saada. Intressit viittaavat vahvasti ns. yhteistyön rakentajan profiliin.

”Paitsi meidän omat opiskelijat, myös tutkijat kansainvälistyvät. Riippuen siitä, millaisesta koulutusviennistä on kyse, että onko meillä yhteistyökumppani tai oma toimipiste jossain, niin sinne voi mennä myös meidän omat työntekijät töihin, kurssia pitämään, tutkimusta tekemään. Se on oikeastaan ihan tärkeäkin asia, koska siinä aika lailla kansainvälistyy meidän omat toimijat, jotka ovat siinä mukana. Ja sitten kun kansainvälistyy ja näkee muita toimintatapoja, muita paikkoja, ongelmia ja tutkimusympäristöjä, niin tulee myös näitä ideoita, ja tutkimuskehitystä sitä kautta.”

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemassa koulutusvientistrategiassa (2010) korkeakouluille koituvia akateemisia hyötyjä ei mainita juuri lainkaan; lähinnä tuodaan esille se, että korkeakoulut tuovat koulutusvientiin osallistuessaan toiminnalle erikoisosaamista ja asiantuntemusta, jotka ovat välttämättömiä koulutusviennin onnistumiseksi kokonaisuudessaan. Koulutusvientistrategia kauttaaltaan käsittelee koulutusvientiä hyvin liiketaloudellispainotteisesta näkökulmasta, mikä tekee siitä varmasti houkuttelevan yrityskohderyhmälle, mutta ei niinkään välttämättä korkeakouluille. Tässä suhteessa koulutusvientistrategia on korkeakoulujen kannalta hieman harhaanjohtava, sillä sen tärkein viiteryhmä eli korkeakoulut ja erityisesti yliopistot, on houkuttelussa hieman unohdettu, vaikka niistä samassa strategiassa tehdään koulutusviennin vetureita (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 28):

”Koulutusviennissään onnistuneiden maiden, kuten Australian ja Uuden-Seelannin, kokemukset osoittavat, että korkeakouluilla ja niiden aktiivisella toiminnalla on ensisijaisen tärkeä merkitys koko maan koulutusosaamisen viennin toimivan vientiklusterin rakentamiselle.”

Korkeakoulujen kannalta kiinnostaviin asioihin, kuten akateemisiin intresseihin, on viitattu lähinnä mainitsemalla uhat lahjakkaiden opiskelijoiden ja rahoituksen hakeutumisesta ulkomaille sekä perustelemalla koulutusvientiä Suomen innovaatiopolitiikan kansainvälisellä arvioinnilla (2009), jossa on ehdotettu voimakkaita kannusteita tutkijaliikkuvuuden lisäämiseksi sekä yliopistojen ja tutkimuslaitosten kansainvälistymiseksi. Kansainvälistymisen tarvetta korostetaan myös viittaamalla Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiaan (2009). (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 27–28.)

Kuriositeettina akateemisiin intresseihin liittyen strategiassa mainitaan se, että uudenlaisten koulutusyhteistyömuotojen kehittäminen voisi vahvistaa opiskelijanäkökulmaa korkeakoulujen toiminnassa. Käytännössä monet opiskelijajärjestöt ovat suhtautuneet koulutusvientiin melko kriittisesti ja pelänneet päinvastaista. Tämä voi olla korkeakoulujen vientitoiminnan onnistumisen kannalta merkittäväkin. Aspektia ei kuitenkaan ole perusteltu koulutusvientistrategiassa sen tarkemmin.

Kokonaisuudessaan voikin todeta, että akateemisilla hyödyillä ei perustella koulutusvientistrategiassa sitä, että juuri koulutusvienti olisi oikea keino lisätä kansainvälistymistä; sen sijaan strategia tyytyy taloudellisten intressien korostamiseen. Akateemisista hyödyistä löytyy kuitenkin enemmän mainintoja Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiasta, jossa koulutusviennin nimike on vaihtunut osaamisen vientiin, ja jossa korkeakouluja houkutellaan koulutusvientiin tunnettavuuden myötä kasvavilla yhteistyömahdollisuuksilla maailman parhaimpien korkeakoulujen kanssa, ja koko suomalaisen korkeakoulu yhteisön kansainvälistymisen tukemisella. Lisäksi tuodaan esille yritys yhteistyön kautta avautuvat mahdollisuudet lisätä opiskelijoiden ja henkilökunnan työelämäjaksojen kohteita. Myös sitä painotetaan, että opetus- ja kulttuuriministeriö pyrkii esimerkiksi yhteistyöasiakirjoin tukemaan mahdollisuuksia korkeakoulujen vientiin. Etenkin Aasian suuntaan ja Venäjälle kohdistuvia hankkeita tuetaan Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa vahvasti. (Opetusministeriö 2009, 39–42.) Nämä ovat myös tutkittavien korkeakoulujen koulutusviennin pääkohdemarkkinat.

Tutkimustulokset osoittivat, että vaikka opetus- ja kulttuuriministeriön koulutusvientistrategia ja korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia toivat akateemisia intressejä näennäisesti varsin vähän esille, ne olivat kuitenkin tarkemmassa tarkastelussa juuri niitä, mitkä korkeakoulutkin mainitsivat:

- Korkeakoulujen kansainvälistyminen ja verkostot ylipäätään
- Omien tutkijoiden ja työntekijöiden työjaksot ulkomailla
- Entistä parempien tutkimuslaitosten ja tieteellisen pääoman kehittyminen

Tämä viittaisi siihen, että myös korkeakoulujen akateemiset intressit palautuvat konkretiassa ohjausdokumenttien tasolle. Korkeakoulut eivät elä tyhjiössä, vaan poimivat kontekstistaan ja sen normeista ne, jotka kokevat itselleen ominaisimmiksi, ja lähtevät toimimaan niiden pohjalta. Akateemiset intressit sisältyvät koulutusviennin ohjausdokumentteihin taloudellisten intressien rinnalla; korkeakoulut ovat valinneet niistä akateemiset oman toimintansa määrittelijöiksi. Havainto vahvistaa sen, että opetus- ja kulttuuriministeriön dokumentit ovat välittyneet korkeakoulujen toimintaan ja siihen, miten ne koulutusvientiä toimintansa osana merkityksellistävät.

6.2.5. ”Opiskelijoiden liikkumisesta maailman edistymiseen”

Solidaarinen yhteistyö ja eettisyys	Koulutusvienti on osa luonnollista kansainvälistymistä ja sen avulla voidaan edistää kulttuurista yhteisymmärrystä, kehitystä ja keskinäistä oppimista.
	Koulutusvienti, henkilökohtaiset kontaktit ja kulttuurien sekoittuminen edistää jopa yhteisen identiteetin kehittymistä.
	Eettiset ohjenuorat ja yhteistyöstä saatavat sosiokulttuuriset edut ovat tärkeämpiä kuin vastapuolen maksukykyisyys, minkä vuoksi koulutusvientiä tulee harjoittaa myös kehitysyhteistyöprojekteina.

Taulukko 8. *Koonti maailmankansalaisen ideoista.* Lotta Turunen.

Perinteisen kansainvälistymisen ja akateemisuuden juuret ovat hyvin syvällä korkeakoulujen toimintatavoissa, mikä ilmenee muun muassa siinä, että koulutusvientiä lähestyttiin haastatteluissa liiketoiminnan sijaan mm. kansainvälistymisen intensiteetin lisääjänä. Esimerkiksi yhdessä haastattelussa nähtiin, että korkeakoulujen kansainvälistäminen on itse asiassa koulutusviennin ohjausdokumenttien piiloagenda, eikä niinkään varsinaisen vientituotteen kehittäminen.

”Se [koulutusvienti] on kuitenkin yksi, millä korkeakouluja kansainvälistetään ja voisi ajatella, että korkeakoulujen kansainvälistäminen on piiloagenda siinä. Se [koulutusvienti] on tärkeä asia, vaikka siitä ei välttämättä saataisi bisnestä. Siinä työryhmässä, joka sen rakensi, sitä ajateltiin jopa bisnesmahdollisuutena, olisiko se niin sitten yksittäisille toimijoille... –

Ehkä joillain alueilla voitais valloittaa markkinoita. Kansainvälistymiskehitys on kuitenkin ainoa suunta.”

Tutkittavissa korkeakouluissa koulutusvientiä myös hahmotettiin vielä hyvin pitkälti osana muutakin kansainvälistymistä, joka on tapahtunut kansainvälistymisen perinteisestä lähtökohdasta käsin tähdäten vastavuoroiseen oppimiseen ja yhteistyöhön, ja josta saadaan merkittävästi myös kulttuuris-sosiaalisia etuja. Erityisesti yliopistossa painotettiin sitä, että koulutusviennillä voitaisiin vaikuttaa koko korkeakoulu yhteisön kansainvälistymiseen, ja siten myös arvomaailman monipuolistumiseen, joka toisi yhteisöön lisää avarakatseisuutta ja kulttuuritietoisuutta.

Myös solidaarisuusnäkökulma välittyi korkeakoulujen haastatteluissa etenkin yliopiston Afrikan kumppanuuksien taustalla, jotka olivat olleet luonteeltaan pitkälti kehitysyhteistyöluontoisia, ja joiden osalta maksukykyisyyden ei haluttu jatkossakaan olevan toiminnan ratkaiseva kriteeri. Ammattikorkeakoulun haastatteluissa kulttuurinen oppiminen myös mainittiin, mutta toisaalta melko paljon puhuttiin myös kulttuuristen eroavaisuuksien merkityksestä koulutusviennin haaste-elementteinä.

”Lääketieteen opiskelijoihin meillä on satsattu, supistettu pakollisten opintojen määrää, mukana on valinnainen paketti, jota tarjottu opiskelijoille. Se sisältää kuukauden opiskelun vieraassa maassa, low income –maassa. Afrikkaan on mennyt paljon, Tansania, Nigeria, Kenia, Aasiassa ja Etelä-Amerikassa myös. Nää on ollut erittäin hyviä, opinnäytetöitäkin tehty siitä, kuinka kansainvälinen kokemus vaikuttaa lääketieteen opiskelijan ammattikuvaan. Kulttuurisesti se on järjestyttävä juttu, kun katotaan täysin uusia terveysongelmia ja miten ne yritetään ratkoa.”

”Kyllä se koulutuksen kautta tulee tai päädytään siihen, opiskelijoiden liikkumisesta maailman edistymiseen. Kyllä se loppujen lopuksi on niin, et kun ihmiset oppii tuntemaan toisiaan, nii vähenee sellaset ennakkoluulot, mikä on uskomattoman totta sit kuiteski.”

Eettisen intressin osalta molempien korkeakoulujen haastateltavat painottivat, että eettisyys on ja pysyy korkeakoulujen ohjenuorana, eikä koulutusvientitoiminta tai siihen liittyvät käytännöt tee poikkeuksia. Tämä tukee sitä havaintoa, että esimerkiksi ns. imperialistin toiminta ei tule toteutumaan suomalaisissa korkeakouluissa, sillä se olisi vastoin eettisyyden periaatteja.

Toisin kuin korkeakoulujen strategiassa, opetus- ja kulttuuriministeriön koulutusviennin strategiassa ns. perinteisen kansainvälistymisen näkökulma ja kulttuuriset intressit eivät juuri ole esillä. Tämä

on kuitenkin luonnollista, kun virallinen määritelmä esittää koulutusviennin palvelukauppana²⁶, jonka myötä kansainvälisen korkeakouluyhteisön kehittyminen nähdään avaajana kaupallisille mahdollisuuksille. (ks. esim. OKM 2010, 9.) Opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksissa koulutusvienti myös ymmärretään ennen kaikkea toiminnaksi maksukykyisten asiakkaiden kanssa, ja kehitysyhteisoprojektit kaupallisina hankkeina. (Emt. 15.) On kuitenkin huomattava, että kulttuurisia seikkoja käsitellään syvällisemmin muissa korkeakoulujen toimintaa ohjaavissa dokumenteissa (ks. esim. Opetusministeriö 2009), koulutusvientiin tai sitä ohjaaviin strategioihin niitä ei vain ole liitetty.

6.2.6. ”Kun on tavallaan tietty pakko”

Toimimista kansallisen politiikan tai sidosryhmän vuoksi	Koulutusvientiin on pakko ryhtyä, koska kansallinen politiikka vaatii sitä.
	Koulutusviennin intressejä ei varsinaisesti omata, tärkein intressi on pitää sidosryhmät tyytyväisinä ryhtymällä toimintaan.
	Koulutusviennin proaktiivinen kehittäminen ei ole tärkeää, sen sijaan toiminta tapahtuu sen seuraamalla muiden toimijoiden esimerkkejä ja yleisiä linjauksia.
	Pienten toimijoiden on koulutusviennin kansainvälisillä markkinoilla selvitäkseen sopeutettava koulutuspolitiikkansa valtavirran mukaan.

Taulukko 9. *Koonti mukautujan ideoista.* Lotta Turunen.

Koulutusviennin neoliberalistisen kritiikin merkittävimpiä perusteluita on ollut se, että kansallisen politiikan muutokset ovat muuttaneet korkeakoulujen toimintaa liiketoimintavetoisemmaksi, kun niiden on täytynyt alkaa etsiä uusia rahoituslähteitä julkisen tuen vähennyttyä. Taulukossani toimiminen kansallisen politiikan tai sidosryhmän vuoksi kuuluu poliittisen intressin ulottuvuuteen.

Tutkimustulokset osoittivat, että koulutusviennin pohdinta oli tullut korkeakouluissa ajankohtaiseksi vasta sen jälkeen, kun asia oli nostettu ministeriötasolla esille. Tämän havainnon perusteella koulutusvienti on aloitettu korkeakouluissa kansallisen politiikan seurauksena. Mukautujan rooli ja kansainvälistymisen lisäämisen tarve korostuivat ammattikorkeakoulussa huomattavasti enemmän kuin yliopistossa. Kuitenkin myös yliopistossa todettiin, että aidosti kansainväliset hankkeet olivat olleet toistaiseksi suhteellisen vähäisiä. Syynä on ollut muun muassa se, että aikaisemmin kotimaisia rahoituslähteitä on ollut enemmän ja helpommin saatavilla.

²⁶ On olennaista huomata, että ministeriön ohjausasiakirjojen joukossa koulutusviennin ohjausdokumentti on vain yksi asiakirja. Tämä ei siis poissulje sitä, ettei ns. perinteisen kansainvälistymisen näkökulmia nähtäisi tärkeänä osana kansainvälistä korkeakouluyhteisöä ja korkeakoulukenttää, mutta koulutusvientiin niitä ei liitetä.

”Kaikille aloille ei ole riittävästi opiskelijoita tulevaisuudessa, et kun on varauduttu siihen, et osa ammattikorkeakouluista katoaa tässä 5-10 vuoden sisällä, niin tämä [koulutusvienti] on lisäpanostus siihen, et jos ei mitään tehdä asian eteen, niin se riski, että putoaa kokonaan pois pelistä, kasvaa. Oikeestaan, kun korkeakouluja arvioidaan laadullisesti, niin tää on yks mittari muiden joukossa. Kysytään, no että paljos teillä on koulutusvientiä? Sanotaan, nolla. No, otetaan sit rahaa pois teiltä, kun ette tee asialle mitään.”

”Se on tiedetty, että siihen [koulutusvientiin ja kasvaneeseen tarpeeseen kaupata omaa osaamista] jossain vaiheessa törmätään, mut ei oo tiedetty, että milloin. Nyt kun se tulee tavallaan OKM:n taholta yhtenä tehtäväksiäntona, ilmoitetaan, et teidän pitää ruveta tekee tätä ja jos ette tee, niin ette saa rahaa. -- Ei se ehkä ihan painostusta ole, mutta jos ei mitään tänsuuntaista ohjausta tulisi, niin ei sitä välttämättä sitten tapahtuis sitä tekemistä. Silloin kun on tavallaan tietty pakko, niin kyllä sitä ruvetaan sitten myös tekemään. Varsinkin kun julkisin varoin toimitaan.”

”Aitoja kansainvälisiä hankkeita on aiemmin ollut ehkä kymmeniä, ei sen enempää. Aktiivisuus on ollut vähäistä, kun on ollut helpompaa rahaa saatavilla, minkä vuoksi ei ole koettu tarpeelliseksi työskennellä ulkomaalaisten kanssa.”

Sen sijaan mukautujalle tyypillistä, muiden korkeakoulujen toimintamallien imitointia ei tutkittavissa korkeakouluissa ollut merkittävästi havaittavissa. Pikemminkin haastatteluissa korostettiin halua oppia uudenlaisia toimintatapoja ja pysyä ajan hermolla – nämä ovat ominaisuuksia, jotka sopivat kilpailijan profiiliin. Voidaankin ajatella, että kilpailijan profiili sisälsi paljon ominaisuuksia, joiden suuntaan molemmissa korkeakouluissa haluttaisiin tulevaisuudessa kehittyä, mutta myönnettiin, että toistaiseksi oltiin vielä vähän mukautujan roolissa. Tässä suhteessa opetus- ja kulttuuriministeriön tavoite proaktiivisista ja yrittäjämäisistä korkeakoulutoimijoista ei oikein löytänyt konkretiassa pohjaa ainakaan tutkittujen korkeakoulujen tapauksessa.

6.2.7. ”Sehän on kuitenkin vaan strategia”

Realistisuuden sijaan ministeriön linjauksia pidettiin molemmissa korkeakouluissa hieman mahtipontisina visioina, jotka kenties voivat jonain päivänä toteutua, mutta joiden antamien linjausten perusteella aiotaan jatkossa tehdä lähinnä hienovaraisia muutoksia.

”Sehän [koulutusvientistrategia] on kuitenkin vaan strategia, et eihän sitä pakko noudattaa ole. Et kaikki me kuitenkin yliopiston omien strategioiden mukaan tehdään, ottaen vain huomioon kansallinen strategia.”

”On hienoa, että OKM esittää tällaisia suuria tavoitteita, ja sehän ministeriön tehtävä onkin: esittää hulluja visioita, jotka nyt tuntuvat aivan älyttömiltä, mutta tulevaisuudessa ovat arkikäytäntöjä. Sitten nimenomaan riippuen koulutusosaamisen viennin määritelmästä, niin totta kai tämä voi noustakin hyvin merkittäväksi vientituotteeksi. Varsinkin, jos se määritellään hyvin laveasti, niin kuin pitääkin määritellä; vienti on myös sitä, että ulkomaalainen tulee tänne ja palaa ehkä myös myöhemmin.”

Toistaiseksi koulutusviennin tematiikkaan liitettiin haastateltavien ajatuksissa myös monia haasteita ja ennakkoluuloja, mitkä hieman jarruttavat toimintaan ryhtymistä. Haasteita koettiin, kuten mainittua, etenkin ammattikorkeakoulussa. Konstruktivismin oletukset selittäisivät varautuneisuutta sillä, että koulutusvientä oli korkeakouluissa vielä hyvin uusi ilmiö, ja ikään kuin pyytämättä niille annettu. Kun aikaisempaa kokemusta vastaavasta toiminnasta ei ole, ei tulkintojen avuksi ole päässyt muodostumaan riittävässä määrin ajatusta ohjaavia toiminnan rutiinipiirteitä, minkä vuoksi toimintaan ryhtyminen voi tuntua toimijasta epävarmalta ja toisaalta, johtaa helpommin myös ilmiön virheellisiin tulkintoihin.

6.2.8. ”Tää koko laki on hieman keskeneräinen”

Tutkimustulosten perusteella koulutusvientä koettiin tutkituissa korkeakouluissa toistaiseksi epämääräisenä asiana niin sisällön kuin puitteiden osalta, mikä vaikeutti toimintaan ryhtymistä merkittävästi. Etenkin raja perinteisen kansainvälistymisen ja koulutusviennin välillä oli korkeakouluille, erityisesti ammattikorkeakoululle, epäselvä, mikä kertoo siitä, että koulutusviennin määritelmä ei ole onnistuneesti välittynyt ministeriötasolta korkeakouluihin. Lisäksi havainto vahvistaa sen, että aikaisemman tutkimuskirjallisuuden havainnot toimijoiden epätietoisuudesta koulutusviennin suhteen toteutuvat myös tutkittavien korkeakoulujen tapauksessa.

”Mitä tarkoittaa koulutusvientä, se ei ole yksiselitteistä. Sitä vasta itekin tässä määritellään. Että kun puhutaan kansainvälisestä toiminnasta ja kansainvälisistä palveluista, niin siihen liittyy joka tapauksessa koulutuspalveluiden tarjoamista. Mikä nyt on sitä koulutusvientiä?”

Epätietoisuutta esiintyi myös koulutusviennin toimintatavoissa ja uuden yliopistolain tulkinnassa, mitkä ovat myös aikaisempien tutkimusten valossa olleet koulutusviennin yleisimpiä ongelmia niin viejien kuin ostajien keskuudessa.

”Yhdessä suomalaisessa oppilaitoksessa myytiin sairaanhoitajakoulutusta ja ne [opiskelijat] olivat organisaatiolle maksaneet siitä, että olivat päässeet koulutukseen, ja tää oli lainvastainen. Se oli viime vuonna [2010]. Opiskelijoilta ei voi periä maksua. Yksi organisaatio tilasi sen koulutuksen ja peri siitä maksun ja se oli lainvastainen. Se ehdittiin jopa aloittaa, mutta rahat piti palauttaa. [Mitä ajattelette siitä?] No sehän oli esimerkki siitä, että tää koko laki on hieman keskeneräinen, jos tällainen tulkintaerimielisyys tulee.”

6.2.9. ”Suomalainen ajattelutapa on muuttumassa”

Koulutuksen funktioiden ja kulttuuristen muutosten pelko tuli haastatteluissa esille pohtiessa sitä, miten kansallinen koulutus ja sen perinteiset arvot tulisivat maksullisuuselementin myötä muuttumaan. Suomalaisen ajattelutavan nähtiin olevan murroksessa, mutta ns. globalisoitujan mallista tutkimustulokset eivät antaneet viitteitä; ajattelutavan muutokset eivät murroksesta huolimatta tule olemaan radikaaleja ainakaan siinä määrin, kuin tutkimuskirjallisuus antaisi ymmärtää.

”On totuttu siihen, että koulutus on maksutonta, mutta nyt ajattelu on muuttunut päinvastoin. Siinä on hyviä ja huonoja puolia. Suomalainen ajattelutapa on ollut sellainen, että tutkintokoulutuksesta ei pitäisi tehdä bisnestä ja siltä osin ajattelu on muuttumassa.”

Uhkakuvissa maksullisuuden nähtiin voivan johtaa harhaluuloon siitä, että tutkintoja voitaisiin ostaa rahalla; kansainvälinen vuorovaikutus oli jo tuonut mukanaan havaintoja täysin erilaisista toimintakulttuureista. Toisaalta korkeakoulut kuitenkin kokivat, että nämä uhkakuvat voitaisiin kääntää positiivisiksi valttikorteiksi, jos suomalainen toimintakulttuuri tehtäisiin heti alkuun selväksi kansainvälisessä yhteistyössä.

”Sekin saattaa olla vähän outo juttu, on sitä jo nyt tullut yhteydenottoja: joku varakas henkilö sanoo että pitää saada pojalle opiskelupaikka ja paljonko se maksaa. Suomessahan se ei ole mahdollista, mutta muualla se on. – - Joku voi sanoa, että tähän olette vähän tyhmiä: jos joku tarjoaa teille paljon rahaa, niin miksi ette ota rahoja pois ja kirjoita papereita. Uusiin haasteisiin kyllä joudutaan.”

Sen sijaan tutkimuskirjallisuudessa havaittua, äärimmäistä kulttuuristen uhkien mallia (ns. imperialistin profiili) ei tutkittaviin korkeakouluihin voi siirtää. Pikemminkin kulttuurista mukauttamista pidettiin molemmissa korkeakouluissa tärkeänä edellytyksenä koulutusviennille. Haastatteluissa pohdittiin esimerkiksi sitä, miten koulutusvienti voisi onnistua kulttuurisesti hyvin erilaisiin ympäristöihin kuten Saudi-Arabiaan, kun koulutusohjelmia oli toistaiseksi räätälöity ja kehitetty hyvin pitkälle eurooppalaisesta lähtökohdasta käsin, esimerkiksi ammattikorkeakoulu toi tällaista huolta esille sairaanhoitajakoulutuksen osalta. Koulutusohjelmien muovaaminen uudelleen erilaisiin kulttuurisiin ympäristöihin vaatisi haastateltavien mukaan paljon työtä, mutta ilman sitä ohjelmia ei toisaalta voisi viedä.

Toisaalta, yhdessä haastattelussa huomautettiin, että harvoin koulutus kuitenkaan lopulta välittyy aivan sellaisenaan kohdemaahan, vaan ostajat joka tapauksessa modifioivat ostetun koulutuksen kohdemaan kulttuurin mukaiseksi.

”Sama se on peruskoulutuksen vientiä ajatellessa, että voiko sitä mihinkään Arabimaihin viedä, niin kuin nyt on tehty – eikö samalla pitäisi myydä koko suomalainen yhteiskuntajärjestelmä Arabiaan? En usko, että sheikkien ja beduiinien pojat istuvat siellä samassa luokassa. Varmaan koulutusohjelmasta tietty osa otetaan irti ja järjestetään eliitille, eikä tasa-arvoisesti, niin kuin Suomessa tehdään. Alkuperäinen idea vähän muuntautuu. Sen vuoksi koulutustaso ei varmaan Arabiassa erityisesti nouse, kun samaa porukkaa vain koulutetaan uusilla metodeilla. Koko väestön koulutustaso ei luultavasti pärjää Pisassa paremmin, vaikka otettaisiinkin mallia Suomesta.”

6.3. TOIMIJOIDEN INTRESSIT KOULUTUSVIENTIIN

Edeltävässä kappaleessa esiteltiin lomittain toimijoiden ajatuksia ja intressejä koulutusvientiin kokonaisuudessaan. Huomattiin, että koulutusviennin herättämät ajatukset olivat hyvin moninaisia, mikä mahdollisti erilaisten tulkintakehysten esilletulon. Tutkimustuloksista kävi esille, että ajatusten moninaisuus johtui laajasta intressien kirjosta ajatusten taustalla: Itä-Suomen yliopisto ja Savonia-ammattikorkeakoulu toimivat koulutusviennissä akateemisten, taloudellisten, kulttuuris-sosiaalisten ja eettisten sekä myös poliittisten intressien kannustamina. Intressien kirjo oli siten tutkittujen korkeakoulujen tasolla huomattavasti laajempi kuin esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön koulutusvientistrategiassa, jonka painotus on taloudellisissa intresseissä.

Toisaalta, kun instituutiodokumentaation tarkastelun laajensi Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiaan, alkoivat intressit korkeakoulujen ja ministeriön välillä muistuttaa enemmän toisiaan; siinä missä koulutusvientistrategia keskittyi lähinnä taloudellisiin intresseihin, oli kansainvälistymisstrategia ottanut aiheen käsittelyyn moninaisemmin kansainvälistymisen aspekteja ja akateemisia hyötyjä, jotka korkeakouluille olivat tärkeimpiä toimintaa ohjaavia tekijöitä.

Intressien ja päämäärien osalta korkeakoulut toivoivat saavuttavansa koulutusviennistä etenkin seuraavia asioita ja hyötyjä:

- Opetus- ja kulttuuriministeriön tyytyväisyys (Poliittinen intressi)
- Korkeakouluyhteisön kansainvälistyminen sekä arvomaailman monipuolistuminen (Kulttuuris-sosiaalinen ja eettinen intressi)
- Koulutuksen ja tutkimuksen kehittyminen ja monipuolistuminen (Akateeminen intressi)
- Opiskelijamäärän kasvattaminen ja potentiaalisten tutkijoiden rekrytointi (Akateeminen intressi)
- Verkostot ja tiedon- ja osaamisen vaihto kansainvälisten kumppanien kanssa (Akateeminen intressi)
- Organisaation kansainvälisen imagon ja kilpailukyvyn parantaminen, ranking-sijoituksissa eteneminen (Akateeminen ja taloudellinen intressi)
- Yhteiskunnan kehittäminen ja tulovirran kerryttäminen kansantalouteen (Eettinen ja taloudellinen intressi)
- Tulonlähteiden saanti ja monipuolistuminen korkeakoulun rahoituksessa (Taloudellinen intressi)

Kuten tutkimuskirjallisuudessa on havaittu, myös tutkittavien korkeakoulujen tapauksessa toimijoiden intressit olivat limittyneitä ja toisiaan tukevia. Molemmilla toimijoilla intressejä oli myös lukuisia erilaisia, samoin kuin toimijatyyppejä, mikä haastaa koulutusviennin neoliberalistisen tutkimuksen tulokset, joiden mukaan koulutusvienti olisi lähinnä taloudellisen voiton tavoitteluun tähtäävää toimintaa.

Tutkittavista korkeakouluista tuli esille muutamia erityispiirteitä kysyttäessä yleisluontoisesti koulutusviennin intressijaottelusta heidän organisaationsa tapauksessa.

Koulutusvientitoimintaa ohjaavat intressit?

akateemiset	
eettiset	
kulttuuriset / sosiaaliset	
poliittiset	
taloudelliset	

Ensinnäkin haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että akateemiset ja koulutuseettiset intressit ovat korkeakouluille koulutusvientitoiminnassa tärkeimmät. Kaikki olivat yksimielisiä siitä, että taloudelliset intressit ovat tulossa merkittävämmiksi kuin aikaisemmin, mutta tämä nähtiin toisaalta myös yleismaailmallisena ilmiönä. Ammattikorkeakoulussa taloudelliset intressit koettiin hieman vahvempina kuin yliopistossa, kun taas yliopistossa korostuivat ammattikorkeakoulua enemmän kulttuuriset ja sosiaaliset hyötyaspektit. Tämä voi liittyä siihen, että yliopiston haastateltavilla oli kokemusta mm. kehitysyhteistyöprojekteista, joissa kulttuurinen vuorovaikutus ja oppiminen ovat luonnollisesti olennaisia, kun taas ammattikorkeakoulussa kokemuksia oli enemmän yritys yhteistyöpainotteisesta toiminnasta ja kansainvälistymisestä alueen yritysten tukemiseksi. Poliittisten intressien osalta viisi haastateltavaa seitsemästä oli sitä mieltä, ettei korkeakoululla voisi olla koulutusviennissä poliittisia intressejä.

Poliittisten intressien merkityksettömyyttä perusteltiin mm. siten, että näkemykset kumppanimaiden tilanteista pyritään pitämään omina näkemyksinä, ja olemaan instituutiona neutraali. Haastateltavat painottivat sitä, että korkeakoulu ei ole poliittinen toimija, minkä vuoksi sillä ei voisi olla poliittisia intressejäkään. Toisaalta poliittisten intressien mainittiin näkyvän toiminnassa siten, ettei poliittisista syistä johtuen haluta ainakaan tietyille alueille mennä, koska niiden olosuhteet ja poliittinen tilanne ylipäättään ovat vaarallisia ja/tai epävakaita.

Tuloksista voi todeta, että poliittiset intressit ja niiden hyötyaspektit hahmotettiin tutkittavissa korkeakouluissa melko kapeasta perspektiivistä, mikä aikaisemman tutkimuskirjallisuuden mukaan voi kuitenkin pahimmillaan olla kohtalokasta koulutusvientitoiminnan onnistumiselle (ks. esim. ACA 2008, 94; Daniel et al. 2005, 5-6.) Monessa haastattelussa poliittiset intressit käsitettiin lähinnä puuttumisena kohdemaan asioihin, mikä viittaa toimintatapaan, josta Yhdysvaltoja aikaisempina vuosina kritisoitiin. Todellisuudessa vastaavankaltainen, imperialismin piirteitä omaava toimintatapa, on kuitenkin vain yksi ulottuvuus poliittisten intressien kirjossa.

Ainoastaan kahdella yliopiston haastateltavalla oli positiivinen näkemys poliittisista intresseistä, joita olivat edesauttaneet konkreettiset kokemukset, kun kumppanuuksuista vientikohteen poliittiseen hallintoon oli ollut hyötyä.

”Afrikassa on ollut hirveästi apua siitä, että siellä on ollut meillä koulutuksen saanut henkilö ministerinä. Kansainvälinen verkosto on hirveä voimavara.”

”Intia-tapauksessa on kansainvälisen ilmastopaneelin puheenjohtaja mukana ja sitä kautta on saatu extramainosta. Intiassa ja Kiinassa poliittisilla suhteilla voi saada aikaan asioita, vaikka ne ei muuten poliittisilta suhteiltaan erityisen vahvoja olekaan.”

6.4. TOIMIJOIDEN NÄKEMYKSET TOIMINTAYMPÄRISTÖSTÄ

6.4.1. ”Siellä on isot toimimassa”

Korkeakoulujen näkemys opetus- ja kulttuuriministeriön koulutusviennin linjauksista mahtipontisina visioina selittynee osittain sillä, miten tutkittavat korkeakoulut suhtautuivat toimintaympäristöönsä. Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että merkittävin toimintaympäristön muutos ja sitä leimaava tekijä viime vuosina on ollut jatkuvasti kiihtyvä globalisoituminen ja siihen liittyen kansainvälisen kilpailun kasvu.

”Aikaisemmin toiminta oli alueellista, seuraava harppaus oli se, että suomalaiset korkeakoulut rupesivat tekemään yhteistyötä, mut nyt se on aika lailla mennyt siihen, et pitää maailmanlaajuisesti olla kontakteja, et ylipäätään pystyy mitään tekemään.”

Kansainväliseen kilpailuun suhtautumisessa molemmat korkeakoulut olivat positiivisia organisaationsa menestymismahdollisuuksista. Positiivisesta yleisvireestä huolimatta molemmissa korkeakouluissa koettiin pientä epävarmuutta kansainvälisten koulutusvientimarkkinoiden intensiivisestä kilpailusta. Ammattikorkeakoulussa tällaista epävarmuutta koettiin yliopistoa enemmän.

Korkeakouluissa oltiin huolestuneita mm. siitä, miten pystyttäisiin kilpailemaan kansainvälisillä markkinoilla suurten toimijoiden rinnalla, ja ylipäätään pääsemään osaksi markkinoita. Tutkimustulokset osoittivatkin, että toimintaympäristö määrittä korkeakoulujen identiteettiä koulutusviejinä suhteellisen paljon. Epävarmuus sai korkeakoulut suhtautumaan omiin mahdollisuuksiinsa hieman vähätellen, mikä antoi toimijoista huomattavasti vaatimattomamman

kuvan verrattuna opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksiin ja Finpron lanseeraamaan Future Learning Finland -mainosvideoon (Future Learning Finland 2011), jossa suomalainen koulutus nostetaan maailman parhaaksi.

”Tavoitteena on, että Suomi on yksi maailman johtavista koulutukseen ja koulutusjärjestelmän laatuun perustuvista talouksista, ja että koulutuksen osuus Suomen kokonaisviennistä kasvaa merkittävästi vuoteen 2015 mennessä.” (Valtioneuvoston periaatepäätös 2010, 1.)

”Suomella on erinomaiset näytöt ja pitkä traditio erittäin laadukkaan koulutuksen tarjoajana. Voimme turvallisesti sanoa, että suomalainen koulutus on maailman paras.”²⁷

Toimijoiden epävarmuus organisaatioidensa menestymismahdollisuuksista selittää osaltaan sitä, ettei koulutusvientiin liiketoimintana uskottu korkeakouluissa samalla tavoin kuin opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksissa.

”Jos puhutaan koulutusviennistä, niin se on sisällön vientiä, ja silloin siinä ollaan vielä enemmän kilpailuasemassa. Et mikä on meidän mahdollisuus saada bisnessisällöstä syntymään rahaa. Et siellä [kansainvälisillä koulutusmarkkinoilla] on isot toimimassa... Ja Suomi on aika jälkijunassa kuitenkin jos aattelee, et siellä on joku Uusi-Seelanti, Iso-Britannia ja USA:n korkeakoulut olleet jo pitkään Aasiassa, Intiassa ja nopeimmin kehittyvissä maissa.”

”Väittäisin, että korkeakoulukenttä on niin kilpailtu alue, ja siellä on niin isoja jätkiä tuolla maailmalla, että ei meillä ole sellaista tieteellistä excellenciä, joka menestyisi rankingeillä mitattuna. Toki maailman mittakaavassa hyvin menestyään, ja onhan meidän tuottama tieto korkeatasoista, luotettavaa ja objektiivista, mutta väittäisin, että aika nöyränä on mentävä ja keskityttävä omiin ydinalaosaamisiin.”

”Suomi on todellakin pieni toimija. Ei tarvitse mennä kuin naapuriin Pietariin, niin huomaa mittakaavat. – - Me ollaan aika pieniä tekijöitä, et turha meidän on, jopa mahdoton, mennä sinne [kansainvälisille korkeakoulutuksen markkinoille] henkseleitä paukuttamaan et mepä muuten osataan.”

²⁷Oma käännös. Alkuperäinen teksti: “Finland has a brilliant track record and a long tradition in top-quality education. We can safely say that Finnish education is the best in the world.”

Pieni toimijakoko oli aiheuttanut myös konkreettisia haasteita koulutusvientitoiminnalle, mikä selittänee korkeakoulujen näkemyksiä pienen toimijan mahdollisuuksista. Erityisesti pienen toimijan haasteet korostuivat ammattikorkeakoulussa. Haastatteluissa kerrottiin mm. ennakkoluuloista, joita kansainvälisessä vuorovaikutuksessa oli kohdattu toimijakokoon ja suomalaisen koulutuksen maksuttomuuteen liittyen. Ennakkoluulojen taustalla oli ollut ajattelutapoja, joiden mukaan toimijan koko olisi tae laadusta, ja laatu ei voisi olla maksutonta. Etenkin kiinalaiset yhteistyökumppanit olivat osoittaneet epäilyksiä suomalaisten korkeakoulujen kokoluokan vuoksi. Yhteistyön ja kokemuksen myötä ulkomaalaisten ennakkoluulot olivat kuitenkin kaikissa tapauksissa kadonneet.

6.4.2. ”Täytyy vaan itteensä uskoa”

Varsinaisena uhkana toimintaympäristön kiihtyvää kilpailua ei korkeakouluissa nähtykään, vaikka se heijastui toimijoiden identiteetteihin pienenä epävarmuutena. Enemmistö haastatelluista näki kilpailun sen sijaan mahdollisuutena, jossa ratkaisevat itseluottamus ja rohkeus heittäytyä. Erityisesti yliopistossa korostettiin heittäytymisen tärkeyttä ja sitä, että ettei maailmalla ole niin merkitystä ainakaan sillä, missä päin Suomea sijaitset.

”Kun kattoo Intiasta käsin niin on ihan sama, onko Etelä- vai Itä-Suomee, niin ei mitään merkitystä, vaan enemmän sillä, et onko siellä sellasta osaamista, joka kiinnostaa.”

”Pidemmät ja vahvemmat perinteet on Iso-Britanniassa, ja englantia puhuvilla mailla on etulyöntiasema. Mut onneksi se on muuttumassa ja siitä on evidenssiäkin, eli meillä englannin kielellä annettava koulutus voi olla yhtä laadukasta, kuin Englannissa annettava koulutus. Täytyy vaan itteensä uskoa ja niille markkinoille heittäydyttävä.”

Pääosin siirtymä alueellisesta perspektiivistä globaaliin verkottuneisuuteen nähtiin myönteisenä asiana, jonka uskottiin vauhdittuvan tulevaisuudessa uusien sukupolvien myötä, jotka katsovat asioita entistä kansainvälisemmin. Toisaalta maailman jatkuva kansainvälistyminen, arvomaailman monipuolistuminen ja tietynlainen pirstaloituminen nähtiin myös asioina, joiden osalta Suomen houkuttelevuudeksi ja kilpailuvaltiksi voisi tulevaisuudessa koitua juuri tietynlainen perinteisyys, puhtaus ja turvallisuus, mikäli ne vain osattaisiin oikein hyödyntää. Näiden ominaisuuksien ajateltiin olevan myös arvoja, joiden avulla suomalaiset toimijat voisivat positiivisesti erottautua globaalissa toimintaympäristössä ja ylikansallisessa vuorovaikutuksessa.

”On ajateltu näin ja kuultukin maailmalta näin, et esimerkiksi Arabimaista, muslimimaista, tällanen paikka koetaan aika turvallisena paikkana lähettää opiskelijoita. Että täällä on enenevässä määrin sellainen houkuttelevuus että tää on kaikin puolin puhdas, ja ihmiset myös mieleltään puhtaita. Arvoista turvallisuus, ajatus että ollaan poissa maailman houkutuksista.”

”Kyllä se laatu ja tehokkuus ja tämä tietty rehellisyys ja perusarvot, mitä suomalaisilla on, pitäis markkinoida. Ja Suomessa on tämä tietty turvallisuus, mikä vallitsee. Se on yksi myyntivaltti, että Suomessa on turvallista opiskella. Ja sitten se tietty rehtiys, mikä turvallisuuteen liittyy. Toivottavasti se säilyy.”

6.5. TOIMIJOIDEN IDENTITEETTI KOULUTUSVIEJÄNÄ

Haastateltavien mukaan koulutusvienti oli vaikuttanut korkeakoulujen toimijuuteen ja identiteettiin lähinnä sen suhteen, että nyt pyrittiin aikaisempaa vahvemmin levittämään ja luomaan omasta toimijuudesta luotettavaa ja positiivista kuvaa koulutuksen kansainvälisillä markkinoilla. Haastateltavat kokivat, että aikaisemmin kansainvälisiä opiskelijoita oli tullut muutenkin riittävästi, mutta nyt itseä ja osaamista täytyi aikaisempaa enemmän ja aktiivisemmin markkinoida. Haasteet olivat samanlaisia kummassakin korkeakoulussa.

Sinällään koulutusvienti ei kuitenkaan ollut organisaatioiden identiteettejä muokannut, vaan pikemminkin haastateltavat näkivät muutoksen taustalla kansainvälistymiskehityksen yleensä, ja organisaatioiden omat kansainvälistymisstrategiat. Edellisissä luvuissa osoitettiin, että lisäksi myös virallinen ohjausdokumentaatio (opetus- ja kulttuuriministeriö, valtioneuvoston periaatelinjaus) on vaikuttanut toimijoiden näkemyksiin ainakin heidän organisaatioilleen sopivista toimintatavoista. Lisäksi osoitettiin, että kontekstin kilpailu ja toimijakoko määrittivät toimijoiden näkemyksiä heidän organisaationsa toimijaidentiteetistä.

Muodostamistani toimijaprofiileista (yhteistyön rakentaja; kilpailija; globalisoituja; maailmankansalainen; mukautuja; imperialisti) todettiin jo aikaisemmin, että globalisoituja ja imperialisti eivät sopineet tutkittavien korkeakoulujen tapaukseen. Korkeakoulujen tavoitteisiin tulla miellettyksi luotettavina ja laadukkaina toimijoina ja yhteistyökumppaneina eivät kyseiset profiilit istuneet, minkä lisäksi ne olivat vastoin eettisen toiminnan periaatteita.

”En usko ollenkaan, että sellainen strategia on edes mahdollista, että pelataan täysin kaksilla korteilla eri suuntiin, yleensä siinä käy huonosti.”

Jäljelle jääneistä profiileista yhteistyön rakentaja ja mukautuja kuvasivat haastatteluiden perusteella osuvimmin korkeakoulujen tilannetta koulutusviennissä tällä hetkellä. Kilpailijaksi kehittyminen oli puolestaan molempien tavoite.

Mallissani yhteistyön rakentaja painotti toiminnassaan etenkin akateemista intressiä ja korkeakoulutoimijana perinteisyyttä, jossa kansainvälistyminen on luonnollinen osa korkeakoulujen yhteistyötä globaalien tutkimusongelmien selvittämisessä. Erityisesti yliopistolla tämä profiili erottautui selkeänä ja profiileista kirkkaimpana.

Mukautujan identiteetti näyttäytyi ajatuksissa, joissa koulutusvientiin suhtauduttiin ns. toimeksiantona, johon on vastattava, jotta ei menetettäisi valtion tulospisteitä ja sitä kautta rahoitusta. Oma koulutusviejän identiteetti nähtiin tässä toimijatyyppissä olevan vielä altavastaajan asemassa globaalilla tasolla, mikä heijastui epävarmuutena omista menestymismahdollisuuksista. Ammattikorkeakoululla tämä profiili näyttäytyi yliopistoa vahvemmin ja tuli selkeästi esille, kun puhuttiin koulutusviennistä kansainvälisen vuorovaikutuksen ilmiönä. Muutoin ammattikorkeakoulu ilmensi identiteetillään yhteistyön rakentajaan liittyvää perinteisyyttä eli halua keskittyä korkeakoulun ydintehtäviin, joihin koulutusvienti ei niinkään kuulu. Tosin molemmilla tutkituilla korkeakouluilla oli suuri tahto kehittyä koulutusviejinä altavastaajan asemasta tulevaisuudessa pidemmälle, niin että päästäisiin lopulta varteenotettavan kilpailijan asemaan kansainvälisillä koulutusmarkkinoilla.

”Jaa-aa.... kyllä me ehkä saatettais haluta olla toi strateginen kumppani, proaktiivinen toimija, kilpailun kärjessä. Mut on siinä ehkä joku ylisanakin... Kyllä halutaan sellaisia ratkaisuja ja toteutuksia löytää, joissa voidaan sanoa, että meillä on osaamista ja ollaan ainakin jonkun sektorin kärjessä. Vielä ollaan kaukana, vaikka ajattelee koko ammattikorkeakouluakin, on kaukana vielä. Mut ehkä se noista tavoitteista vastaa sitä, mihin pyritään.”

Kilpailijan profiili olikin molempien korkeakoulujen tavoitteena; se, että kehityttäisiin proaktiiviseksi toimijaksi ja päästäisiin koulutusvientitoimijoiden kärkeen. Tavoite kuitenkin vaikuttaisi olevan käytännössä molemmille korkeakouluille toistaiseksi suhteellisen kaukainen, sillä sekä ammattikorkeakoulussa että yliopistossa oltiin toisaalta sitä mieltä, että opetus- ja kulttuuriministeriön asettamat tavoitteet koulutusviennin kehittämiseksi olivat ylimitoitettuja, epärealistisia visioita.

Maailmankansalaisen profiili tuli haastatteluissa esille lähinnä yliopiston osalta. Tämä johtui varmaankin koulutusviennissä pitkälle edenneiden laitosten kehitysyhteistyön historiasta. Maailmankansalaisen profiilia kuvastivat haastateltavien painottamat korkeakoulujen yhteiskunnallinen vastuu, kulttuurisen oppimisen tärkeys sekä halu osallistua kehitysyhteistyöhön.

Kokonaisuudessaan tutkittujen korkeakoulujen identiteetit olivatkin yhdistelmä vähän kaikkia edellä mainittuja profiileja.

”Monikulttuurinen toimija pätee tiettyihin asioihin ja itsellänikin on siitä kokemusta. Varmasti strateginen kumppani ja kilpailun kärjessä tietyillä aloilla. Kokonaisuudessaan sitten yliopisto on sidosryhmien kuuntelija ja muiden vanavedessä menijä. Eli oikeastaan vähän kaikki voisi käydä. Tavoitela on totta kai strateginen toimija, proaktiivinen, kilpailun kärjessä. Mutta aika paljon ollaan kuitenkin vielä sellainen peesaaja.”

”Identiteetissä on tiettyä vaihtelua yleisökohtaisesti sikäli, kuin sitä kulttuuria tuntee. Jos näistä neljästä ajattelee, niin monikulttuurinen toimija ja kulttuurisen monimuotoisuuden arvostaja tiettyyn rajaan saakka. Miten se tarkkaan ottaen tulkitaan. Ja tietysti sidosryhmien kuuntelija, asiakaslähtöisesti tämä tapahtuu. Profiili vaihtelee sen mukaan, mikä on kohderyhmä tai sidosryhmä. Haastava...kilpailun kärjessä. Kaikkihan tavallaan haluaa olla, mut onko se realistista. Tietyillä osa-alueilla halutaan olla myös kilpailun kärjessä, mut laajasti kun puhutaan koulutusviennistä, erikseen valittavilla osa-alueilla halutaan olla kilpailun kärjessä.”

6.5.1. ”Haaste lähtee meistä itsestämme”

Haastateltavien mukaan suurimmat haasteet koulutusviennissä tulisivatkin olemaan ulkoisten tekijöiden sijaan sisäisiä, erityisesti korkeakoulujen toimijaprofiiliin liittyviä asioita. Koulutusviennin onnistumisen nähtiin tutkituissa korkeakouluissa vaativan niiltä syvälle menevää toimijuuden muutosta, kuten ministeriökin on linjannut, mutta toisaalta, edes osittaisen muutoksen uskottiin olevan vaikea ja pitkä prosessi. Erityisesti yliopistossa korostettiin organisaation toimijuuden perinteikkyyttä, johon on tavoitteellisen liiketoiminnan sijaan kuulunut akateeminen vapaus.

”Kun yliopisto on vähän silti perinteinen yhteisö, vaikka yo-laki teki meistä vähän uudenlaisen toimijan ja voitaa toimia liiketaloudellisin periaattein ja pitäisikin toimia, niin ei

siihen oikein osata täällä suhtautua. Se on niin pitkä historia sillä tavalla, julkishallinnollinen laitos, valtion virasto. Ja sitten eletään sen mukaan.”

Yhtenä vaikeimmista haasteista molemmissa korkeakouluissa nähtiin myös se, että koulutusvientitoiminnan onnistuminen edellyttäisi korkeakoulujen sisällä uudenlaista koheesiota ja yhteistyötä, samaan hiileen puhaltamista ja itsensä likoon laittamista. Yliopiston osalta tämän mainittiin olevan erityinen ongelma juuri akateemisen vapauden vuoksi, johon liittyvän individualismin myötä kaikki ovat perinteisesti olleet vapaita tekemään omia projektejaan ja toimimaan erillään. Me-ajattelua ja yhteistyötä ei haastateltavien mukaan esiinny korkeakouluyhteisöissä tarvittavissa määrin, eikä koulutusviennin mielletä ainakaan toistaiseksi olevan korkeakoulujen yhteinen asia. Haastateltavat arvelivatkin, että kenties asian korjaamiseksi tarvittaisiin erilaista hierarkiaa ja organisointia, sekä roolien tarkkaa määrittelyä koulutusorganisaatioiden sisällä. Vetovastuu ei nykyisissä organisaatioissa ohjautu luonnollisesti oikein kenellekään, minkä vuoksi erillinen vientiorganisaatio oli alkanut vaikuttaa hyvältä ratkaisulta.

”Iso haaste on koko henkilöstön, kokonaisuuden saaminen toimimaan kansainvälistymisen suuntaan. Perinnehän meillä on hyvin koulutusorganisaatioperinne. Henkilöstöstä aika harva on kuitenkaan mukana tällaisessa kansainvälistymistoiminnassa ja projekteissa, eli haaste lähtee meistä itsestämme.”

”Ongelma on käytännön organisointi, et kuka sitä ryhtyy hoitamaan sitä koulutusvientiä. Et kun tähän asti kellään tässä organisaatiossa ei oo oikein ollut, kehitystoimintaa tai opettamista on ollut, mut kun tää ei oo oikein kumpaakaan. Et sikäli... pitäis tuntee aika laajasti sitä omaa organisaatiota, et mitä osaamista meillä on. Se on se meidän suurin ongelma.”

Välttämättömänä kuitenkin nähtiin se, että uusia toimintatapoja ryhdyttäisiin soveltaen opettelemaan. Tutkittavissa korkeakouluissa todettiin, että vaikka vanhoista malleista luopuminen olisi hidasta ja vaikeaa, se olisi välttämätöntä: myös korkeakoulujen tulisi toimia joustavasti ympäristönsä ja sen muuttuneiden vaatimusten mukaan.

”Kyllä mä kattoisin, että tämä on ihan luonnollinen tie. Että näihin uusiin toimintamalleihin, toimintaympäristöön ja uusiin kumppanuuksiin on vaan totuttauduttava. – - Ja sanotaan näin, että yritysten toimintakulttuuria pitäisi opiskella ja siten jollain tavalla paremmin menestyä.

En sano, että se tarkoittaa, että yliopistojen pitäisi toimia kuten yritykset, koska yliopistolla on laajempia yhteiskuntavastuurooleja kuin yrityksillä, ja yliopistolla nimenomaan koulutetaan käytännön työntekijöitä yhteiskuntaan, ja on julkishallinnollinen velvoite, niin ei voi toimia samalla logiikalla. Mutta yrityksistä ois pakko ottaa vähän oppia ja soveltaa sitten sopivasti, sitä tarvitaan. Ei toimi se, että ollaan jähmeitä jäykkiksiä.”

6.5.2. ”Pitää ajatella koulutusta kokonaisvaltaisemmin”

Koulutusviennin onnistumisen ja korkeakoulujen uudistumisen nähtiinkin pisimmillään vaativan kokonaisvaltaista identiteetin muutosta. Tämä ei kuitenkaan yliopiston näkökulmasta tarkoittanut sitä, että koulutusviennissä menestymiseen täytyisi omaksua anglosaksisten maiden malleja ja kehittyä erityisesti taloudellisten intressien suuntaan, vaikka opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausdokumenteissa vedotaankin anglosaksisten maiden onnistuneisiin kokemuksiin ja saavutettuihin taloudellisiin hyötyihin. Etenkin yliopistossa tuotiin esille tätä puolta, kun taas ammattikorkeakoulussa oli omaksuttu vahvemmin ajatus siitä, että kehitys taloudellisten intressien suuntaan olisi varmaankin tulevaisuudessa väistämätöntä.

Molemmissa tutkittavissa korkeakouluissa kuitenkin nähtiin, että pääosin vertailu koulutusviennin kärkimaihin ei ole järkevää, koska ne toimivat muutenkin erilaisessa kulttuurissa, jossa koulutus on perinteisesti ollut maksullista. Tässä suhteessa korkeakoulut olivat eri linjoilla kuin opetus- ja kulttuuriministeriö, joka hakee koulutusviennin malleja ennen kaikkea anglosaksisilta mailta.

Tiettyjen seikkojen osalta siirtymä kohti anglosaksisten maiden mallia nähtiin tutkittavissa korkeakouluissa kuitenkin positiivisena ja tarpeellisenakin asiana. Yliopistossa viitattiin esimerkiksi identiteetin muutoksen tarpeeseen, jossa tulevaisuudessa korostuisivat ennen kaikkea kokonaisvaltainen opettamisen malli ja yhteisöllisyyden ilmapiirin luominen, jotka ominaisuuksina liitettiin amerikkalaisen koulutuksen malliin. Identiteettien ja toimintamallien tasolla siirtymä tarkoittaisi kokonaisvaltaista muutosta kohti uudenlaista, yhteisöllisempää toimijuutta, joka voisi olla yksi avain vetovoimaisuuteen ja koulutusviennissä menestymiseen.

”Lähes kaikelle suomalaiselle toiminnalle ominaista on se, että meilläkin, kun puhutaan koulutusviennistä, niin ajatellaan ensin, että meidän pitäisi parantaa hirveästi laatua, mutta ehkä se on väärä lähtökohta. Meidän pitäisi ajatellakin, että koulutuksen laatu on hyvää ja sitä kannattaa viedä, ja se on parempaa, kuin monessa muussa paikassa. Mutta ehkä pitäisi ajatella myös sitä, ettei se rajoitu 8-16, vaan siinä pitää ajatella koulutusta ja opetusta

kokonaisvaltaisemmin, että ne opiskelijat ovat ja asuvat täällä, ja iltaisin ollaan kampuksella ja tehdään yhdessä juttuja. – - Suomi on tavallaan perustunut siihen, että opiskelijat ovat hirveän itsenäisiä, ja niitä ei tarvitse ohjata, mutta monet, kenelle me myytäisiin koulutusta, ovat erilaisia. Ne vaativat ohjausta, ja niiden kulttuuri on erilainen. Ne vaativat ja tarvitsevat viihtyäkseen yhteistä toimintaa, johon opettajienkin pitäisi osallistua, ja ne vaativat toisia opiskelijoita, jotka niiden kanssa toimivat. Ehkä se on amerikkalaisempaa. Näen sen kehityksen hyvänä, sellaista pitäisi ollakin. Nehän viihtyy ja ne eivät lähde kesken pois, ja niille ei tule ikävä, jos ne kokee olevansa osa jotain yhteisöä. Tämä on selkeä muutos siihen tyyliin, että: opetus oli sitten siinä, tervetuloa tenttiin.”

7. YHTEENVETO

Tutkimuskysymykset

Tutkielman johtoajatuksena oli kartoittaa korkeakoulujen näkemyksiä koulutusviennistä, ja verrata esiin tulleita näkemyksiä siihen, miten koulutusvientiä virallisissa, opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausdokumenteissa lähestytään. Tutkielma toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena Itä-Suomen yliopistosta ja Savonia-ammattikorkeakoulusta. Koulutusvientiä lähestyttiin tutkielmassa esimerkkinä kansainvälisestä vuorovaikutuksesta, jonka teoreettinen ymmärrys pohjautui Alexander Wendtin sosiaaliseen konstruktivismiin. Konstruktivismiin pohjaten tutkielman perustavaksi oletukseksi hyväksyttiin ajatus siitä, että ilmiö saa merkityksensä vuorovaikutuksessa kontekstiinsa ja siihen, millaisia ajatuksia ja intressejä toimijoilla kyseisen ilmiön ja oman toimijaidentiteettinsä suhteen on. Konstruktivistisia oletuksia seuraten johtoajatusta täsmentävinä tutkimuskysymyksinä esitettiin:

- Millaisten *ideoiden* kautta toimijat koulutusvientiä merkityksellistävät – mitä he koulutusviennistä ajattelevat?
- Mitkä ovat toiminnan *intressit* – miksi toimintaa tehdään, mitä sillä tavoitellaan?
- Millainen on toimijoiden *identiteetti* suhteessa muihin toimijoihin ja toimintaympäristöön – miten he itsensä koulutusviejinä asemoivat?

Toteutus

Tutkielma toteutettiin laadullisella menetelmällä, jonka tutkimusaineisto kerättiin keväällä 2011 toteutetuilla, seitsemällä korkeakoulutoimijoiden teemahaastattelulla, ja jota täydennettiin opetus- ja kulttuuriministeriön sekä valtioneuvoston koulutusviennin ohjausdokumenteilla. Kirjallista dokumentaatiota tutkittujen korkeakoulujen koulutusviennistä oli saatavilla hyvin niukasti; yleisten organisaatiostrategioiden lisäksi saatavilla oli ainoastaan yksi yliopiston toteuttama, intialaisille ostajille suuntautunut koulutusviennin hankekuvaus. Suppea aineisto muodosti tutkimuksen toteutukselle suurimman haasteen, mutta haastatteluiden määrä pyrittiin korvaamaan kerätyn aineiston laadulla. Tutkimusaineisto analysoitiin teemahaastatteluiden sisällönerittelyllä.

Tutkimustulokset

Tutkimustulokset osoittivat, että koulutusvientiin suhtaudutaan tutkittavissa korkeakouluissa kiinnostuneesti ja positiivisesti, joskin huomattavasti maltillisemmin ja varovaisemmin, kuin opetus- ja kulttuuriministeriön ohjausdokumenteissa. Koulutusvienti olikin aloitettu tutkittavissa korkeakouluissa lähinnä sen vuoksi, että opetus- ja kulttuuriministeriön linjaukset edellyttivät sitä. Muita motiiveja korkeakoulujen koulutusviennin aloittamiseen olivat olleet kansainvälisesti vetovoimaisen imagon rakentaminen; tutkimusongelmien globalisoituminen ja sen edellyttämä tarve monialaiseen yhteistyöhön ja kansainvälisyyteen; PISA-tulosten myötä osoitettu ulkomainen kysyntä korkeakoulutusta kohtaan; sekä ajautuminen koulutusvientiin erinäisten, sattumanvaraisten hankkeiden seurauksena. Valtiontuella ei toistaiseksi ollut koulutusviennin aloittamisen kannalta erityistä merkitystä, mutta tilanne tulisi tulevaisuudessa muuttumaan riippuen siitä, millä tavoin koulutusvienti kytkettäisiin osaksi valtion tulospisteitä, joiden perusteella korkeakouluille maksettava tuki määräytyisi.

Suhtautumisessa toimintaympäristöön korkeakouluissa ja opetus- ja kulttuuriministeriössä vallitsi konsensus: toimintaympäristöä määrittävinä tekijöinä nähtiin globalisoituminen ja kiihtynyt kilpailu. Ammattikorkeakoulussa ympäristön kilpailullinen näkökulma korostui yliopistoa enemmän, kun taas yliopistolla kansainvälistä areenaa ajateltiin kilpailullisen näkökulman lisäksi myös akateemisena yhteisönä, jossa operoitiin etenkin jo vakiintuneiden, tuttujen verkostojen kautta. Yliopisto suhtautuikin koulutusvientimahdollisuuksiinsa hieman luottavaisemmin kuin ammattikorkeakoulu, mikä voi johtua yliopiston laajemmasta, kansainvälisestä verkostosta.

Toimintaympäristön haasteita punnittaessa kävi ilmi, että korkeakoulut näkivät koulutusviennin haasteet huomattavasti laajemmin kuin koulutusviennin ohjausdokumentit. Korkeakouluissa tuotiin esille etenkin käytännön organisointiin ja opetuksen järjestämiseen liittyviä vaikeuksia, haasteita ja pelkoja, ja toisaalta myös epätietoisuutta koko koulutusviennin käsitteen sisällöstä, kun taas kansallinen koulutusvientistrategia näki eniten vaikeuksia liittyen korkeakoulujen liiketoimintaosaamisen puutteisiin, mikä hidastaisi korkeakoulujen toimintaa palvelukaupassa.

Näkemyksistä kilpailullisesta toimintaympäristöstä oli korkeakoulujen intressien sekä koulutusviennin ohjausdokumenttien tasolla johtanut siihen, että kilpailu ja hyödyn hakeminen olivat muodostuneet yleisiksi, koulutusvientiä määrittäviksi normeiksi, joiden seurauksena vuorovaikutukseen asennoiduttiin erityisesti kilpailun ja hyödyn näkökulmista. Hyödyn näkökulmaa oli vahvistanut korkeakouluissa se, että kansainvälisestä vuorovaikutuksesta oli kertynyt myös negatiivisia kokemuksia mm. ulkomaisten opiskelijoiden huijausyritysten muodossa.

Hyöty näyttäytyi tutkituille korkeakouluille kuitenkin ensisijaisesti akateemisten, ei taloudellisten intressien näkökulmasta. Akateemisilla intresseillä viitattiin erityisesti korkeakoulu yhteisön kansainvälisyyden monipuolistamiseen ja kumppanuuksien kehittämiseen. Niistä nähtiin säteilevän monitahoista akateemista hyötyä, jota olisi vaikea mitata. Tutkimustulokset osoittivatkin, että akateemiset intressit olivat molemmille korkeakouluille koulutusvientitoiminnassa tärkeimmät, minkä ohella koulutusvientiä käsiteltiin korkeakouluissa vielä pääosin perinteisen kansainvälistymisen näkökulmasta, jossa kansainvälistyminen tapahtuu aidon vuorovaikutuksen, ei maksun kannustamana.

Yliopistolla tämä näkökulma korostui erityisen paljon, mistä voisi tutkimuskirjallisuuteen perustuen päätellä korkeakoulun kuuluvan arvostetuimpien korkeakoulujen joukkoon. Tutkimusten mukaan niiden ei tarvitse harjoittaa koulutusvientiä taloudellisten hyötyjen takia, vaan ne tavoittelevat koulutusviennistä tutkimuksellista hyötyä sekä akateemisen tiedon ja kulttuurisen ymmärryksen lisäämistä. (Altbach & Knight 2007, 292.) Lisäksi yliopiston intresseissä korostuivat ammattikorkeakoulua enemmän kulttuuriset ja sosiaaliset intressit, kun taas ammattikorkeakoulu painotti yliopistoa enemmän taloudellisten intressien merkitystä, ja pohti koulutusviennin merkitystä tulospisteiden mahdollisena osana. Erona korkeakoulujen välillä oli myös se, että yliopistolla intressit miellettiin laajemmasta näkökulmasta, kun taas ammattikorkeakoululla koulutusvientiin ylipäätään suhtauduttiin hieman yliopistoa skeptisemmin. Tämä saattoi johtua siitä, että koulutusvientiin suhtauduttiin ammattikorkeakoulussa hieman vahvemmin ns. toimeksiantona, joka oli pyytämättä annettu ja jonka sisältöä ei vielä oikein ollut ehditty sisäistää. Yliopistolla sen sijaan oli jo enemmän kokemusta koulutusviennistä ja ulkomailta operoimisesta ylipäänsä.

Intressien osalta erikoinen huomio oli se, että poliittiset intressit torjuttiin lähes täysin molemmissa tutkittavissa korkeakouluissa. Tähän yhtenä syynä saattaisi olla poliittisten intressien yleinen negatiiviseksi asiaksi mieltäminen yhteiskunnassamme. Tutkimuskirjallisuuden mukaan poliittisten tekijöiden huomioiminen voi kuitenkin muodostua jopa ratkaisevaksi tekijäksi koulutusvientitoiminnan onnistumiselle (ACA 2008, 94), minkä vuoksi paikallisten hallitusten suuntia olisi tärkeää seurata ja huomioida niiden osoittamat trendit käytännön toiminnassa. Niin voidaan saavuttaa yleinen hyväksyntä kohdemaassa, solmia kontakteja ja saada näkyvyyttä, jota ilman toimijat eivät pääse lähellekään potentiaalisen kysynnän tasoa. (Daniel et al. 2005, 5–6.)

Taloudellisten intressien osalta molemmat korkeakoulut totesivat, että ilman rahaa koulutusvientiä ei voi tehdä, mutta tämä ei sulkenut pois sitä, että kaikessa toiminnassa eettiset ja akateemiset periaatteet olivat korkeakouluille tärkeimmät ohjenuorat. Tämä haastoi tutkimuskirjallisuuden

tulokset ns. imperialistin ja globalisoitujan profiileihin liittyen. Huomiot korkeakoulujen intresseistä haastoivat myös kansallisen koulutusvientistrategian, jossa painotetaan vahvasti koulutusviennin taloudellisia intressejä ja koulutusviennin mahdollisuuksia uudeksi, merkittäväksi vientituotteeksi; korkeakouluille taloudelliset intressit ja koulutusviennin potentiaali tulonlähteenä näyttäytyivät melko merkityksettöminä.

Suhtautuminen taloudellisiin intresseihin vaikuttikin tuovan suuren eron korkeakoulujen ja valtion ohjausdokumenttien välille siinä suhteessa, mitä ne tavoittelivat koulutusviennistä. Tarkempi tarkastelu kuitenkin osoitti, ettei ero ollutkaan niin suuri. Vaikka opetus- ja kulttuuriministeriön koulutusvientistrategia ja korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia toivat akateemisia intressejä näennäisesti varsin vähän esille, olivat ohjausdokumenttien luettelemat koulutusviennin akateemiset edut kuitenkin juuri niitä, jotka myös korkeakoulut mainitsivat: korkeakoulujen kansainvälistyminen ylipäättään; omien tutkijoiden ja työntekijöiden työjaksot ulkomailla; entistä parempien tutkimuslaitosten ja tieteellisen pääoman kehittyminen. Tämä viittaisi siihen, että opetus- ja kulttuuriministeriön dokumentit ovat välittyneet hyvin korkeakoulujen toimintaan ja siihen, miten ne koulutusvientiä toimintansa osana merkityksellistävät. Tämä voisi johtua ainakin osittain myös tutkittujen korkeakoulujen jäsenyydestä kansallisessa Finpron koordinoimassa koulutusvientiklusterissa, joka käytännössä toteuttaa opetus- ja kulttuuriministeriön linjauksia koulutusviennistä.

Omaan toimijuuteensa koulutusviejinä korkeakoulut suhtautuivat kaksijakoisesti: omat mahdollisuudet koulutusviennissä nähtiin hyvinä, mutta toisaalta tunnustettiin, että globaalilla tasolla ei vielä kuuluta tai päästä kärkijoukkoon. Muodostamistani toimijaprofiileista globalisoitujan ja imperialistin malli eivät tutkimustulosten perusteella sopineet lainkaan tutkittaviin korkeakouluihin, mutta sen sijaan neljä muuta muodostamaani toimijatyyppeä (kilpailija, yhteistyön rakentaja, maailmankansalainen, mukautuja) koettiin sopivina, kun niistä yhdisteltäisiin sopiva sekoitus.

Vertailtaessa korkeakouluja ja ministeriön ohjausdokumentteja selvisi, että opetus- ja kulttuuriministeriö merkityksellistää korkeakouluja koulutusviennissä etenkin kilpailijoina. Yliopisto merkityksellistää itseään ennen kaikkea akateemisen yhteistyön rakentajana. Ammattikorkeakoulu merkityksellistää itseään ennen kaikkea mukautujana. Molempien korkeakoulujen tavoite oli kehittyä strategiseksi, luotettavaksi kilpailijaksi ja proaktiiviseksi toimijaksi. Siten tavoite on sama kuin opetus- ja kulttuuriministeriöllä.

Korkeakoulujen näkemykset toimintaympäristöstä ja identiteeteistä toivat kokonaisuudessaan esille paljon uutta tietoa, sillä näitä asioita ei ole korkeakoulujen näkökulmasta aikaisemmin käsitelty. Tutkittujen korkeakoulujen näkemykset auttoivat ymmärtämään sitä, miksi korkeakoulut epäilevät koulutusviennin mahdollisuuksia liiketoiminnaksi huomattavasti enemmän kuin opetus- ja kulttuuriministeriö. Korkeakoulut kokivat epävarmuutta kansainvälisestä, kiihkeästä kilpailusta, jossa etenkin harvinainen kieli erottaa Suomen koulutusviennin kärkitoimijoista. Koulutusviejinä haluttiin kyllä kehittyä molemmissa korkeakouluissa varteenotettaviksi kilpailijoiksi, mutta myönnettiin, että toistaiseksi oltiin vielä hyvin pieniä toimijoita ja enemmänkin muiden peesaajia kuin proaktiivisen toimijuuden ottavia kärkitekiä. Tässä suhteessa opetus- ja kulttuuriministeriön luoma kuva suomalaisten korkeakoulujen identiteetistä ja imagosta koulutusviejinä ei saanut riittävää ja todenmukaista kaikupohjaa todellisuudesta. Toisin sanoen, tutkitussa koulutusviennin tapauksessa konstruktivistisen teorian mainitsevat identiteetin puoliskot, self ja other, eivät vastanneet toisiaan. Tämä tarkoittaa myös sitä, että korkeakoulujen transformaatio perinteisistä toimijoista koulutusviennin vetureiksi on erittäin keskeneräinen prosessi ainakin tutkittujen korkeakoulujen tapauksessa.

Merkittävä haaste koulutusvientitoiminnan edistymiselle jatkossa näyttikin kumpuavan korkeakoulujen omasta toimijuudesta ja identiteetistä koulutusviejinä: onnistuminen edellyttäisi organisaatioilta kokonaisvaltaista identiteetin muutosta. Ammattikorkeakoulussa tulevaisuuden identiteetin nähtiin edellyttävän entistä suurempaa taloudellisten intressien huomiointia ja ylipäättään kansainvälisempää asennetta, kun taas yliopistossa painotettiin enemmän kokonaisvaltaista kulttuurisen tason muutosta. Molemmat korkeakoulut olivat kuitenkin sitä mieltä, että tulevaisuudessa organisaatioiden tulisi siirtyä kohti yhteisöllisempää korkeakoulun ja koulutuksen ajattelutapaa, mikä pitäisi sisällään sisäisen koheesion, me-ajattelun ja halun edistää koulutusvientiä yhteistuumin korkeakoulun sisällä. Yliopisto painotti lisäksi sitä, että yhteisöllinen ote tulisi ulottaa organisaatiomuutoksen lisäksi myös suhtautumiseen koulutettavia kohtaan, joista monet tulivat kulttuureista, joihin verrattuna suomalainen kulttuuri nähtiin liian eriytyneenä. Jotta korkeakoulutettavat viihtyisivät ja korkeakoulujen vetovoimaisuus paranisi, täytyisi kulttuuriset eroavaisuudet siis entistä paremmin huomioida kaikessa toiminnassa, ja siirtyä kohti kokonaisvaltaista opettamisen, koulutuksen ja kansainvälisen vuorovaikutuksen mallia, josta hyödyllistä oppia voitaisiin ottaa esimerkiksi amerikkalaisista koulutuksen malleista.

Yhteisöllisyydestä ei puhuta opetus- ja kulttuuriministeriön koulutusvientistrategiassa, mutta siihen liittyen dokumentissa on mainittu, että opiskelijänäkökulma vahvistuisi koulutusviennin myötä. Mainintaa ei tarkemmin perustella, mutta se voisi olla tarpeen. Siitä voisi nimittäin olla

korkeakouluille hyötyä, kun ne rakentavat sisäistä yhtenäisyyttään ja tahtotilaansa koulutusviennin eteenpäin viemiseksi – toistaiseksi opiskelijajärjestöt ovat suhtautuneet koulutusvientiin suhteellisen kriittisesti ja pelänneet asemansa heikentymistä. Opiskelijoiden saaminen koulutusviennin taakse olisi korkeakoulujen koherenssiuden kannalta kuitenkin olennaista: onhan opiskelijoilla suuri merkitys tahtotilan luomisessa käytännön tasolla, kun kyseessä on ulkomaisten opiskelijoiden viihtyminen ja sitä kautta, koko korkeakoulun vetovoimaisuus.

8. LOPUKSI

Keskustelu koulutusviennistä oli käynnistynyt tutkittavissa korkeakouluissa konkreettisemmin vasta opetus- ja kulttuuriministeriön nostettua asian esille. Tämä oli varmaankin yksi selittävä tekijä siihen, että korkeakoulujen ja opetus- ja kulttuuriministeriön linjaukset koulutusviennistä muistuttivat monessa suhteessa toisiaan. Samankaltaisuus näkyi etenkin siinä, miten ministeriön dokumenteissa ja korkeakouluissa lähestyttiin toimintaympäristön muutosta ja kilpailussa menestymisen keinoja; maailman globalisoituessa ja kilpailun kiihtyessä myös korkeakoulutoimijoiden olisi väistämättä mietittävä sitä, miten Suomen rajojen ulkopuolella toimitaan. Jos koulutusvienti muodostuu kansainvälisellä tasolla luontevaksi osaksi korkeakoulujen toimintaa, ei Suomi voisi jäädä poikkeukseksi.

Ajatus toimintaympäristön intensiivisestä kilpailusta ja siihen mukautumisesta olikin nostettu toimintaa määrittäväksi normiksi, jota ei juuri kyseenalaistettu. Konstruktivismi selittäisi ilmiötä sillä, että yleiset normistot muokkaavat toimijoiden näkemyksiä ilmiöistä, jolloin ne voivat muotoutua jopa toimijoiden omiksi intresseiksi. Tutkimustulokset osoittivat, että opetus- ja kulttuuriministeriön normisto on vaikuttanut ja välittynyt tutkittavien korkeakoulujen intresseihin, näkökulmiin ja ajatuksiin koulutusviennistä.

Tosin ministeriön ja korkeakoulujen näkemyksissä oli myös eroja. Tutkimustulosten perusteella merkittävin ero oli se, että korkeakouluissa koulutusvientiä ei nähty liiketoimintana nyt, eikä merkittävässä määrin tulevaisuudessakaan. Tämä muodosti korkeakoulujen ja ministeriön linjausten välille ristiriidan, mikä muodostunee merkittäväksi koulutusviennin jatkon kannalta. Selittävä tekijä ristiriitaan saattoi olla se, että koulutusvienti oli tutkittavissa korkeakouluissa vielä hyvin uusi ilmiö, johon suhtauduttiin osana korkeakoulujen muuta kansainvälistymistä, johon maksullisuus ei ollut kuulunut.

Pohdintaa herättää kuitenkin se, miksi koulutusvientiin suhtaudutaan korkeakouluissa osana perinteistä kansainvälistymistä – eikö liiketoimintaa painottava normi ole ministeriötasolta välittynyt korkeakouluihin, vai eivätkö korkeakoulut vain tahdo noudattaa kyseistä normia? Konstruktivistisen teoriakehyksen mukaan toimija itse päättää, miten se normeihin suhtautuu. Mikäli liiketoiminnan normi olisi tietoisesti torjuttu, kertoisi se siitä, että akateeminen yhteisöllisyys olisi yhä korkeakoulujen kansainvälisessä vuorovaikutuksessa hallitseva piirre. Tätä huomiota tukee se, että etenkin yliopiston haastatteluissa tuotiin esille akateemisen yhteisöllisyyden, vastavuoroisen oppimisen ja yhteisen toimintakulttuurin kehittymisen ulottuvuuksia, mitkä sinällään kertoisivat vuorovaikutuksen tasosta, jolla toimijat kokevat aitoa yhteisöllisyyttä ja solidaarisuutta toisiaan kohtaan – tavoitteenaan akateeminen maailmanyhteisö.

Toisaalta, tutkimustulokset osoittivat, että vallitsevan akateemisen yhteisöllisyyden lisäksi koulutusvientiä lähestyttiin tutkittavissa korkeakouluissa enenevässä määrin myös omien intressien ja hyötymisen lähtökohdasta. Hyödyn hakemista selittivät mm. toimijoiden kokema, kiihtynyt toimintaympäristön kilpailu sekä kansainvälistymiseen liittyvät negatiiviset kokemukset. Koulutusvientiin liitettiin ajatuksia siitä, ettei omaa osaamista haluta antaa noin vain ilmaiseksi ulkomaalaisten opiskelijoiden käyttöön, jotka hyödyntävät sen ja vievät mukanaan, vaan opetuksesta pitäisi saada konkreettinen palkkio materiaalsen edun muodossa. Kansainvälisen vuorovaikutuksen tasolla hyödyn hakeminen johtaa usein laskelmointiin, mikä tarkoittaa sitä, että koulutusvientiä tehdään siitä saatavien hyötyjen vuoksi ja niiden kannustamana. Korkeakoulujen osalta on kuitenkin huomattava, että nämä hyödyt miellettiin ainakin toistaiseksi ennen kaikkea akateemisesta, ei niinkään taloudellisesta lähtökohdasta käsin. Näin ollen varsinaisena ansaintakeinona koulutusvientiä ei tutkittavissa korkeakouluissa mielletty.

Tutkimustulosten perusteella vaikuttaa kuitenkin kokonaisuudessaan siltä, että suomalainen korkeakoulutus on tullut tienhaaraan. Ministeriö näkee, että korkeakoulujen olisi opittava tulevaisuudessa toimimaan yrittäjämäisemmin, tuloksellisesti ja entistä strategisemmin – näkemyksen taustalla on tulkintakokonaisuus, jossa painottuu etenkin globalisaation taloudellinen ulottuvuus. Korkeakoulujen, etenkin yliopiston, näkemykset sen sijaan ovat vielä hyvin perinteisiä ja akateemisuutta painottavia – tulkinnan taustalla näyttäytyy globalisaation kulttuurinen ulottuvuus. Se, missä määrin korkeakoulut jatkossa omaksuvat hyötypainotteisia ja/tai solidaarisia normeja toimintansa periaatteiksi, määrittääkin sitä, millaiseksi koulutusvienti ja kansainvälinen vuorovaikutus jatkossa tulevat muotoutumaan. Vaikutusta on myös sillä, millaiseksi koulutusviennin linjaukset ministeriötasolla kehittyvät. Kovin kauaksi toisistaan korkeakoulujen ja ministeriön näkemykset korkeakoulujen koulutusvientitoiminnasta eivät kuitenkaan voi erkaantua,

sillä tämä tarkoittaisi korkeakoulujen kannalta vähitellen niiden identiteetin häviämistä; tilannetta, jossa identiteetin puoliskot self ja other eivät enää millään tasolla kohtaisi. Tulevaisuus näyttääkin, seuraavatko korkeakoulut opetus- ja kulttuuriministeriön viitoittamaa tietä koulutusviennin vetureiksi, vai päättävätkö ne luovia perinteisiä uriaan.

Vaikeaa olisi kuitenkin kuvitella, että korkeakoulut luopuisivat eettisistä ja solidaarisista periaatteistaan liiketaloudellisten periaatteiden edeltä, kuten koulutusviennin tutkimuskirjallisuuden kriittinen haara on esittänyt. Näin ollen korkeakoulujen kansainvälinen vuorovaikutus sisältäneenä myös jatkossa solidaarisia piirteitä, eikä siirtymää puhtaaseen kilpailuun, omien etujen maksimointiin ja absoluuttisten voittojen tavoitteluun tule tapahtumaan. Tosin tutkimustulokset osoittivat, että perspektiivin laajentaminen perinteisestä korkeakoulujen kansainvälistymisestä koulutusviennin on tutkittavissa korkeakouluissa vielä hyvin kesken, mikä jättää tulevaisuuden avoimeksi kaikenlaisille vaihtoehdoille myös koulutusviennin eli kansainvälisen vuorovaikutuksen muotoutumisen osalta.

Jatkotutkimusmahdollisuudet

Koulutusvienti on monitieteinen ilmiö, jota toistaiseksi on kartoitettu vain vähän. Siten monenlaiset tutkimuskysymykset olisivat tematiikkaa sivuten mahdollisia. Kiinnostava jatkotutkimusaihe tämän tutkielman pohjalta voisi olla toteuttaa tutkimus jostakin toisesta samantyyppisestä tutkimustapauksesta ja verrata, ovatko tulokset samansuuntaisia. Toisaalta voisi olla hyödyllistä toteuttaa tutkimus laajempaan otokseen kvantitatiivisella menetelmällä ja testata, muuttuisivatko tutkimustulokset.

Toisaalta hyödyllinen tutkimusaihe voisi olla koulutusviennin kohdemaiden näkemysten kartoittaminen tutkielmassa selvitettyihin tutkimuskysymyksiin, ja sen selvittäminen, millä tavoin koulutuksen ostajien näkemykset eroavat koulutusviejien näkökulmista. Aikaisempi tutkimuskirjallisuus on käsitellyt koulutusviennin kohdemaiden kokemuksia koulutusviennistä hyvin kriittisestä ja arvolutautuneesta lähtökohdasta käsin, minkä vuoksi lisätutkimukselle olisi tarvetta.

LÄHTEET

PRIMÄÄRIAINIESTO

Opetus- ja kulttuuriministeriön dokumentit

Opetusministeriö (2001), *Korkeakoulutuksen kansainvälisen toiminnan strategia*. Opetusministeriön työryhmien muistioita 2001: 23. Saatavissa <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2001/liitteet/opm_511_23kvstrategia.pdf?lang=fi>, luettu 22.12.2011.

Opetusministeriö (2007), *Koulutus ja tutkimus vuosina 2007–2012*. Kehittämissuunnitelma. Saatavissa <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm09.pdf>>, luettu 22.12.2011.

Opetusministeriö (2008), *Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen suuntaviivat vuosille 2008–2011*. Saatavissa <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/Korkeakoulujen_rakenteellinen_kehittaminen/liitteet/KK_rak_kehitt_suuntaviivat_muistio.pdf>, luettu 22.12.2011.

Opetusministeriö (2009), *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015*. Opetusministeriön julkaisuja 2009:21. Saatavissa <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm21.pdf?lang=fi>>, luettu 22.12.2011.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010), *Kiinnostuksesta kysynnäksi ja tuotteiksi. Suomen koulutusvientistrategia*. Saatavissa <<http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/koulutusvienti/liitteet/koulutusvientistrategia.pdf>>, luettu 22.12.2011.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010b). *Opetus- ja kulttuuriministeriön palaute Itä-Suomen yliopistolle syksyllä 2010*. Saatavissa <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/hallinto_ohjaus_ja_rahoytys/yliopistojen_tulosopimukset/Palautteet_2010/Isyo.pdf>, luettu 22.12.2011.

Valtioneuvoston periaatepäätös (2010). *Kiinnostuksesta kysynnäksi ja tuotteiksi – Suomen koulutusviennin strategiset linjaukset*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:11. Saatavissa <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/koulutusvienti/liitteet/Kouutusvienti_VN_suomi.pdf>, luettu 22.12.2011.

Korkeakoulujen toimintaa säätelevät lait ja asetukset

Korkeakoulujen lukukausimaksu, valtion maksuperustelaki. Finlex 1153/1/92. Saatavissa <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090558>>, luettu 22.12.2011.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yliopistojen väliaikaisesti maksullisista koulutusohjelmista. Finlex 1307/2010. Saatavissa <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101307>>, luettu 22.12.2011.

Opetusministeriön kirje 12.10.2009. *Korkeakoulujen lukukausimaksukokeiluun 2010–2014 osallistuvat ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavat koulutusohjelmat*. Saatavissa <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/lukukausimaksukokeilu/liitteet/Lukukausimaksukokeiluun_osallistuvat_yl_amm_ohjelmat.pdf>, luettu 22.12.2011.

Yliopistolaki. Finlex 558/2009. Saatavissa <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090558>>, luettu 22.12.2011.

Itä-Suomen yliopiston ja Savonia-ammattikorkeakoulun haastattelut

Haastattelu 1: Joensuu, 5.4.2011.

Haastattelu 2: Kuopio, 20.4.2011.

Haastattelu 3: Kuopio, 20.4.2011.

Haastattelu 4: Kuopio, 20.4.2011.

Haastattelu 5: Kuopio, 21.4.2011.

Haastattelu 6: Puhelimitse, 12.5.2011.

Haastattelu 7: Kuopio, 17.5.2011.

Itä-Suomen yliopiston ja Savonian dokumentit

Itä-Suomen yliopiston strategia (2010), *Tulevaisuuden yliopisto ajassa*. Saatavissa

<http://www.uef.fi/c/document_library/get_file?uuid=9ceac5b8-ad5f-498a-8ecc-7f449a0f4cad&groupId=10128&p_1_id=22813>, luettu 22.12.2011.

Itä-Suomen yliopiston historiaa. Saatavissa <<http://www.uef.fi/uef/historiaa>>, luettu 22.12.2011.

Itä-Suomen yliopiston vahvuusalat. Saatavissa <<http://www.uef.fi/uef/vahvuusalat1>>, luettu 22.12.2011.

Itä-Suomen yliopiston kansainvälinen yhteistyö. Saatavissa <<http://www.uef.fi/uef/kansainvalisyys>>, luettu 22.12.2011.

Indian Forest Service Officers Mid-Career Training Report. Foreign module in Finland 5–19 December, 2010. (2010).

Savonia-ammattikorkeakoulun strategia 2008–2012. Saatavissa <<http://gate.savonia-amk.fi/amk/esittely/strategiat/strategia>>, luettu 22.12.2011.

ISAT Kumppanuusstrategia 2010–2012.

ISAT Toimintakatsaus 2010. Saatavissa:

http://portal.savonia.fi/img/amk/sisalto/isat_toimintakatsaus_2010.pdf

SEKUNDÄÄRIAINIESTO

Artikkelit, raportit ja selvitykset

ACA/ Academic Cooperation Association (2008), *Transnational education in the European context - provision, approaches and policies*. Euroopan unionin komissio: Bryssel. Saatavissa <http://ec.europa.eu/education/erasmus-mundus/doc/studies/tnreport_en.pdf>, luettu 22.12.2011.

Adler, Emanuel (1997) *Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics*. European Journal of International Relations Vol. 3, No. 3: 319–363.

Adler, Emanuel (2002), *Constructivism and International Relations*. Teoksessa: Carlsnaes, Walter; Risse, Thomas; Simmons, Beth A.: *Handbook of International Relations*. Lontoo: SAGE Publications: 95–118.

Alasuutari, Pertti (1993), *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Altbach, Philip G. & Knight, Jane (2007), *The internationalization of higher education: motivations and realities*. *Journal of Studies in International Education*, Vol. 11, No. 3-4: 290–305.

Arene & Unifi – työryhmäraportti (2010), *CrossEdu -rajat ylittävä korkeakoulutus*.

Beerens, Eric (2003), *Globalisation and higher education research*. *Journal of Studies in International Education* Vol. 7, No. 2: 128–148.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994), *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Bollag, Burton (2006), *America's Hot New Export: Higher Education*. *Chronicle of Higher Education*, Vol. 52, No. 24.

Brown, Chris (2001), *Understanding international relations*. New York: Palgrave.

Chan, Wendy W.Y. & Dimmock, Clive (2008), *The internationalization of universities: Globalist, internationalist and translocalist models*. *Journal of research in international education*, Vol. 7, No. 2: 184–204.

Checkel, Jeffrey T. (1998), *The Constructivist Turn in International Relations Theory*. *World Politics*, Vol. 50, No 2: 324–348.

Copeland, Dale C. (2006), *The constructivist challenge to structural realism. A review essay*. Teoksessa Guzzini, Stefano – Anna Leander (toim.) *Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics*. London: Routledge: 1–20.

Daniel, John & Kanwar, Asha & Stamenka, Uvalic-Trumbic (2005), *Who's afraid of cross-border higher education? A developing world perspective*. International network of quality assurance agencies in higher education –konferenssipaperi. 01.04.2005, Wellington.

- De Wit, Hans (1998), *Changing Rationales for the Internationalization of Higher Education*. European Association for International Education –konferenssipaperi. 22.–24.11.2005, Tukholma.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998), *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001), *Teemahaastattelu: opit ja opetukset*. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I – metodin valinta ja aineistonkeruu*. Jyväskylä: PS-kustannus: 24–42.
- Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri (2005), *Monenlainen tapaustutkimus*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisu 4: 2005.
- Eräsaari, Risto (2007), *Konteksti*. Teoksessa: Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007), *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press: 149–170.
- Fearon, James & Wendt, Alexander (2002), *Rationalism vs. Constructivism: A skeptical view*. Teoksessa: Carlsnaes, Walter; Risse, Thomas; Simmons, Beth A.: *Handbook of International Relations*. Lontoo: SAGE Publications: 52–72.
- Fierke, Karin M. & Jørgensen, Knud Erik (2001), *Constructing international relations: the next generation*. New York: M.E. Sharpe Inc.
- Gillham, Bill (2000), *Case study research methods*. London, New York: Continuum.
- Goffman, Erving (1986), *Frame analysis. An essay on the organization of experience*. 2 painos. Boston: Northeastern University Press.
- Goldstein, Judith & Keohane, Robert O. (1993), *Ideas and foreign policy: beliefs, institutions and political change*. Ithaka: Cornell University Press.
- Guzzini, Stefano (2000), *A Reconstruction of Constructivism in International Relations*. *European Journal of International Relations* Vol. 6, No. 2: 147–182.
- Haas, Peter M. (1992), *Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination*. *International Organisation* Vol. 46, No. 1: 1–35.
- Harvey, David (2008), *Uusliberalismin lyhyt historia*. Suom. Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino, 2008. (Alkuperäisteos 2005.)

- Healey, Nigel M. (2008), *Is higher education in really 'internationalising'?* Higher Education, Vol. 55, No. 3: 333–355.
- Henry, Miriam & Lingard, Bob & Rizvi, Fazal & Taylor, Sandra (1999), *Working with/against globalization*. Journal of Education Policy, Vol. 14, No. 1: 85–97.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1988), *Teemahaastattelu*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2010), *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Häikiö, Liisa & Niemenmaa, Vivi (2007), *Valinnan paikat*. Teoksessa: Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007), *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press: 41–73.
- Institute for Higher Education Policy (1998), *Reaping the benefits. Defining the public and private value of going to college*. Saatavissa <<http://www.ihep.org/assets/files/publications/m-r/ReapingTheBenefits.pdf>>, luettu 11.10.2011.
- Jiang, Xiaoping (2008), *Towards the internationalisation of higher education from a critical perspective*. Journal of Further and Higher Education, Vol. 32, No. 4: 347–358.
- Juntunen, Timo (2009), *Selvitys suomalaisen koulutusosaamisen viennistä. Ajatuksia viennin edistämisestä perustuen "Future Learning Finland" –verkoston kokemuksiin*. Finpron julkaisuja.
- Koskinen, Ilpo & Alasuutari, Pertti & Peltonen, Tuomo (2005), *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere: Vastapaino.
- Kehm, Barbara M. & Teichler, Ulrich (2007), *Research on internationalisation in higher education*. Journal of Studies in International Education Vol. 11, No. 3-4: 260–273.
- Lapid, Yosef (1989) *The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era*. International Studies Quarterly, Vol. 33, No. 3: 235–254.
- Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007), *Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria*. Teoksessa: Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007), *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press: 9–38.

Malmsten, Annukka (2007), *Rajaaminen*. Teoksessa: Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007), *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press: 57–73.

Mazzarol, Tim & Soutar, Geoffrey Norman & Sim Yaw Seng, Michael (2003), *The third wave: future trends in international education*. The international journal of educational management Vol. 17, No. 3: 90–98.

Metsämuuronen, Jari (2006), *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

OECD/ Organisation for economic cooperation and development (2004), *Internationalisation of Higher Education*. Saatavissa <<http://www.oecd.org/dataoecd/33/60/33734276.pdf>>, luettu 11.10.2011.

Pikkarainen, Eetu (2004), *Merkityksen ongelma kasvatustieteessä. Lähtökohtia pedagogisen toiminnan perusrakenteen semioottiseen analyysiin*. Väitöskirja, Kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen yksikkö, Oulun yliopisto. Saatavissa <<http://cc oulu.fi/~epikkara/merkitys/>>, luettu 11.10.2011.

Rinne, Risto (2000), *The Globalisation of Education: Finnish education on the doorstep of the new EU millennium*. Educational Review, Vol. 52, No. 2: 131–142.

Silverman, David (1993), *Interpreting qualitative data. Methods for analyzing talk, text and interaction*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.

Stake, Robert E. (1995), *The art of case study research: perspectives on practice*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Sidhu, Ravinder (2007), *GATS and the New Developmentalism: Governing transnational education*. Comparative Education Review, Vol. 51, No. 2: 203–227.

Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (1994), *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Unesco (2005), *Guidelines for Quality Provision in Cross-border Higher Education 2005*. Unesco: Pariisi.

Unesco – Euroopan neuvosto (2001), *Code of Good Practice for the Provision of Transnational Education*. Unesco: Pariisi.

Wendt, Alexander (1987), *The Agent-Structure Problem in International Relations Theory*. *International Organization* 41: 335–370.

Wendt, Alexander (1992) *Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*. *International Organization* 46: 391–425.

Wendt, Alexander (1994), *Collective Identity Formation and the International State*. *American Political Science Review* 99: 384–396.

Wendt, Alexander (1995) *Constructing International Politics*. *International Security* 20: 71–81.

Wendt, Alexander (1999), *Social Theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yin, Robert K. (1994), *Case study research. Design and methods*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.

Zehfuss, Maja (2001), *Constructivism and Identity. A dangerous Liaison*. Teoksessa: Guzzini, Stefano & Anna Leander (toim.) (2006) *Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics*. London: Routledge: 92–116.

Verkkolähteet

Cimo. *Erasmus – Euroopan unionin vaihto- ja yhteistyöohjelma korkeakouluille*. Saatavissa <<http://www.cimo.fi/ohjelmat/erasmus>>, luettu 23.12.2011.

EduCluster Finland. Saatavissa <<http://www.educlusterfinland.fi/fi/>>, luettu 11.10.2011.

ENO-verkkosivusto. Saatavissa <<http://www.joensuu.fi/eno/basics/briefly.htm>>, luettu 11.10.2011.

ENO-neuvottelukunnan kokousmuistiot. Saatavissa <<https://sites.google.com/a/enoprogramme.org/eno-verkkokoulun-tuki-ry/eno-neuvottelukunta>>, luettu 11.10.2011.

Finpro. *Future Learning Finland – kansallinen koulutusklusteriohjelma*. Saatavissa <<http://www.finpro.fi/fi-FI/Business/Programs/FLF/>>, luettu 11.10.2011.

Finpro (FLF). Saatavissa <<http://www.finpro.fi/fi-FI/Business/Programs/FLF/FLF+hyodyt.htm>>, luettu 11.10.2011.

Future Learning Finland 2011. Saatavissa <<http://www.futurelearningfinland.fi/>>, luettu 20.12.2011.

Korkeakoulujen lukukausimaksukokeilu. Saatavissa <<http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/lukukausimaksukokeilu/index.html>>, luettu 22.12.2011.

Tilastokeskus (2010), Myrskylä, Pekka: *Alueiden rakennemuutos voimistuu 2010-luvulla*. Esitetty 2.2.2010 seminaarissa alueiden kehitysnäkymistä. Saatavissa <http://www.stat.fi/ajk/tapahtumia/2010-02-03_myrskylä.pdf>, luettu 11.10.2011.

Turunen, Ilkka (2005), *OECD ja kansainvälinen korkeakoulupolitiikka*. Esitetty Korkeakoulujen kansainvälisten asioiden hallinnon kevätpäivillä 10.–12.5.2005, Jyväskylässä. Saatavissa <http://kevatpaivat.jypoly.fi/materiaalit/Turunen_Ilkka_OECD_ja_kansainvalinen_korkeakoulupolitiikka.ppt>, luettu 11.10.2011.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2011), *Tiedotteet: Alueiden kehittäminen*. Annettu: 20.1.2011. Saatavissa <http://www.tem.fi/index.phtml?101881_m=98337&s=4265>, luettu 11.10.2011.

Yhdysvaltojen liittovaltion opetusministeriö (2007), Saatavissa <<http://www2.ed.gov/programs/iegpsbie/bieabstracts2007.pdf>>, luettu 11.10.2011.

Varto, Juha (2005), *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Saatavissa <http://arted.uiah.fi/synnyt/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf>, luettu 11.10.2011.

LIITE 1. Teemahaastattelun saatekirje

Teemahaastattelun saatteeksi

Teemahaastattelun tarkoituksena on kartoittaa korkeakoulunne asennoitumista koulutuksen ja osaamisen vientiin. Teemahaastattelussa käsitellään näkemyksiänne koulutusviennistä, toimintaympäristöstä, koulutusviennin motiiveista ja intresseistä sekä organisaationne toimijaroolista. Haastattelumateriaalia hyödynnetään Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulun yksikköön tehtävässä pro gradu -tutkielmassa: *Suomalaisen koulutusviennin ensiaskeleet. Laadullinen tapaustutkimus Kuopion alueen korkeakoulujen suhtautumisesta koulutusvientiin*. Tietoja ei luovuteta muihin tarkoituksiin, eivätkä henkilötietonne tule vastausten analysoinnissa esille. Kiitos paljon osallistumisestanne!

Lotta Turunen

Lotta.Turunen@uta.fi

Puh: 040 7723392

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Kansainvälinen politiikka

LIITE 2. Teemahaastattelurunko

Haastateltavan taustatiedot

Yksikkö, tehtävä, kauanko työskennellyt organisaatiossa, yhteys koulutusvientiin

1. Perustiedot koulutusvientitoiminnasta

Vientipalvelut

Moodi 1	e-oppiminen, virtuaaliyliopisto	
Moodi 2	kahdenväliset koulutussopimukset	
	yhteis- ja kaksoistutkinnot	
	tilaus- ja täydennyskoulutus	
	vaihto-ohjelmat (lukukausimaksut)	
Moodi 3	sivutoimipisteet, etäkampukset	
	twinning	
	franchising	
Moodi 4	opettaja- ja tutkijavaihto	
Muut palvelut	konsultointipalvelut	
	oppimisen teknologiset ratkaisut	
	kehitysyhteistyöprojektit (rahoittaja?)	

Profiloituminen ja toiminnan volyymi

- *vientipalvelut*
- *koulutusalat*
- *maantieteelliset valinnat*
- *liikevaihto (suuntaa antava)*

➤ *valintojen taustaa*

Toiminta yksin / verkostossa

Tulevaisuudennäkymät (visio, tavoitteet)

2. Ajatuksia koulutusviennistä ja toimintaympäristöstä

Lähtökohtaiset ajatukset ja suhtautuminen koulutusvientiin

Näkemykset koulutusvientistrategiasta: korkeakoulut koulutusviennin vetureina

Valtioneuvoston periaatepäätöksen (2010, 1) mukaan ”tavoitteena on, että Suomi on yksi maailman johtavista koulutukseen ja koulutusjärjestelmän laatuun perustuvista talouksista, ja että koulutuksen osuus Suomen kokonaisviennistä kasvaa merkittävästi vuoteen 2015 mennessä.– Korkeakoulut toimivat viennin vetureina: korkeakouluja rohkaistaan olemaan aktiivisia ja ottamaan merkittävä rooli koulutusvientialan toimijoina (emt. 7)”.

Näkemykset toimintaympäristöstä

- *vallitsevat arvomaailmat*
- *kilpailu ja yhteistyö*
- *korkeakoulujen tasa-arvoisuus*
- *haasteet ja mahdollisuudet*

3. Toimijaidentiteetti

Organisaation rooli ja asema koulutusviejänä suhteessa muihin koulutusviennin toimijoihin

Koulutusviennin mahdolliset vaikutukset ”toimijaidentiteettiin”

Ominaisuudet, joihin halutaan koulutusviejänä tulla assosioiduksi

- *Mikä seuraavista profileista vastaa lähtökohdaltaan eniten organisaationne toimijaidentiteettiä?*

Monikulttuurinen toimija ja kulttuurisen monimuotoisuuden arvostaja	
Strateginen kumppani, proaktiivinen toimija, kilpailun kärjessä	
Tunnollinen sidosryhmien kuuntelija, vallitseviin trendeihin sopeutuva	
Profiili vaihtelee yleisökohtaisesti; kohdemailla mm. kulttuurisen avoimuuden korostus, ”omille” yleisöille muut painotukset	

Sidosryhmien odotukset? Vaikuttavatko sidosryhmien odotukset koulutusvientitoimintaan?

4. Toiminnan motiivit

Koulutusviennin käynnistämiseen vaikuttaneet tekijät? Arvioikaa seuraavia tekijöitä asteikolla 1-3, 1=tärkeä, 2=neutraali, 3=ei tärkeä

Opetus- ja kulttuuriministeriön linjaukset	
Valtion tuen väheneminen	
Kansainväliset trendit	
Mahdollisuus strategisiin kumppanuuksiin	
Halu kansainvälistyä ja lisätä monikulttuurisuutta	
Halu auttaa: kehitysyhteistyö	
Ulkopuolinen painostus/ sidosryhmien toiveet	
Henkilökohtaiset suhteet kohdemaahan	
Jokin muu tekijä	

5. Toiminnan intressit

Koulutusvientitoimintaa ohjaavat intressit?

akateemiset	
eettiset	
kulttuuriset / sosiaaliset	
poliittiset	
taloudelliset	

Järjestäkää yllä olevat intressit tärkeysjärjestykseen 1-5, 1=tärkein

Intressien toteutuminen; millaista hyötyä olette koulutusviennistä jo saaneet? Esim.

Akateemiset	tutkimuksen ja opetuksen laadun parantuminen	
	kansainvälisten opiskelijoiden / tutkijoiden rekrytointi	
	akateemiset yhteistyökumppanit	
Eettiset	kehitysyhteistyö, apua kohdemaahan	
Kulttuuriset/ sosiaaliset	kulttuuritietoisuuden kasvu	
	korkeasti koulutettujen jääminen alueelle	
Poliittiset	poliittiset yhteydet kohdemaahan, tuki hallituksilta	
Taloudelliset	strategiset kumppanuudet	
	työvoimapulan paikkaus	
	toiminnan taloudellinen tuottavuus	

6. Palaute haastattelusta

LIITE 3. Itä-Suomen yliopiston ja Savonia-ammattikorkeakoulun maksulliset koulutusohjelmat

Itä-Suomen yliopisto:

- 1) Master's Degree Programme in Molecular Medicine and Biotechnology;
- 2) Master's Degree Programme in Neurobiology;
- 3) Master's Degree Programme in Public Health;
- 4) Master's Degree Programme (CBU) in Public Health;
- 5) Master's Degree Programme in Public Health Nutrition;
- 6) Master's Degree Programme in Information Technology;
- 7) Master's Degree Programme in International Social Work;
- 8) Master's Degree Programme in Atmospheric Sciences and Biogeochemical Cycles;
- 9) Master's Degree Programme in Environmental Biology and Biogeochemistry;
- 10) Master's Degree Programme in Health Promotion in Nursing Science;
- 11) Master's Degree Programme in Medical Physics and Engineering;
- 12) Master's Degree Programme in General Toxicology and Environmental Health Risk Assessment;
- 13) Master's Degree Programme in Clinical Linguistics;
- 14) Master's Degree Programme in European Forestry;
- 15) Master's Degree Programme in Human Geography;
- 16) Master's Degree Programme in Cultural Diversity;
- 17) Master's Degree Programme in Media Computing and Optical Technology;
- 18) Master's Degree Programme in Research Chemists;
- 19) Master's Degree Programme in Color Informatics and Media Technology;
- 20) Master's Degree Programme in Information and Communication Technologies for Development;
- 21) Master's Degree Programme in Clinical Linguistics;

22) MSc in Photonics.

Savonia-ammattikorkeakoulu:

1) Degree Programme in Industrial Management